

ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΚΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟ ΙΔΡΥΜΑ ΔΥΤΙΚΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ
ΣΧΟΛΗ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ ΚΑΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ
ΤΜΗΜΑ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ, ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ ΚΑΙ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΣ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΩΝ ΚΑΙ
ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΩΝ ΜΟΝΑΔΩΝ

ΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ
ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ
ΣΤΗΝ ΠΕΡΙΟΧΗ ΤΩΝ ΚΑΛΑΒΡΥΤΩΝ: ΤΟ ΔΗΜΟΤΙΚΟ
ΜΟΥΣΕΙΟ ΟΛΟΚΑΥΤΩΜΑΤΟΣ

ΟΝΟΜΑΤΕΠΩΝΥΜΟ ΣΠΟΥΔΑΣΤΗ: ΛΥΜΠΕΡΗΣ ΑΛΕΞΗΣ

ΕΠΟΠΤΕΥΟΥΣΑ ΚΑΘΗΓΗΤΡΙΑ: ΑΡΓΥΡΟΠΟΥΛΟΥ ΜΑΡΙΑ

ΠΥΡΓΟΣ - 2019

TECHNOLOGICAL EDUCATIONAL INSTITUTE OF WESTERN GREECE

FACULTY OF MANAGEMENT AND ECONOMY

**DEPARTMENT OF MANAGEMENT, ECONOMICS AND COMMUNICATION IN
CULTURAL AND HOSPITALITY UNITS**

BACHELOR'S THESIS

**Cultural management and cultural tourism in the
area of Kalavrita:**

The Municipal Museum of Holocaust

STUDENT NAME: LYMPERIS ALEXIOS

SUPERVISING PROFESOR: ARGYROPOYLOY MARIA

PYRGOS - 2019

ΥΠΕΥΘΥΝΗ ΔΗΛΩΣΗ ΠΕΡΙ ΜΗ ΛΟΓΟΚΛΟΠΗΣ

Βεβαιώνω/ουμε ότι είμαι/είμαστε ο/οι συγγραφείς/εις αυτής της εργασίας και ότι κάθε βοήθεια την οποία είχα/είχαμε για την προετοιμασία της, είναι πλήρως αναγνωρισμένη και αναφέρεται στην εργασία.

Επίσης, έχω/έχουμε αναφέρει τις οποίες πηγές από τις οποίες έκανα /κόναμε χρήση δεδομένων, ιδεών η λέξεων, είτε αυτές αναφέρονται ακριβώς είτε παραφρασμένες.

Ακόμη δηλώνω/ουμε ότι αυτή η γραπτή εργασία προετοιμάστηκε από εμένα/εμάς προσωπικά και αποκλειστικά και ειδικά για την συγκεκριμένη πτυχιακή εργασία ότι θα αναλάβω/ουμε πλήρως τις συνέπειες εάν η εργασία αυτή αποδειχτεί ότι δεν μου/μας ανήκει.

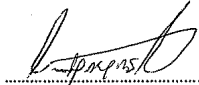
ΟΝΟΜΑΤΕΠΩΝΥΜΟ ΣΠΟΥΔΑΣΤΗ 1

ΑΡΙΘ.ΜΗΤΡΩΟΥ

ΥΠΟΓΡΑΦΗ

Λωύνης Αλέξιος

163

ΟΝΟΜΑΤΕΠΩΝΥΜΟ ΣΠΟΥΔΑΣΤΗ 2

ΑΡΙΘ.ΜΗΤΡΩΟΥ

ΥΠΟΓΡΑΦΗ

ΟΝΟΜΑΤΕΠΩΝΥΜΟ ΣΠΟΥΔΑΣΤΗ 3

ΑΡΙΘ.ΜΗΤΡΩΟΥ

ΥΠΟΓΡΑΦΗ

Αντί Προλόγου

«Στις 9 του Δεκέμβρη εισβάλλουν οι ναζίδες στα Καλάβρυτα: Μηχανοκίνητα, Προσταγές. Της μπότας το βαρύγδουπο πήγαινε-έλα. Κόπηκε το γέλιο των παιδιών. Πάγωσαν οι μανάδες. Μπήκαν οι κάτοικοι στα σπίτια τους. Μπήκανε στα σπίτια και οι ναζίδες. Αναταράχτηκε η Καλαβρυτινή πολιτεία. Τι θέλουνε τόσοι πολλοί Γερμανοί;

Και ξημέρωσε η 13 του Δεκέμβρη με βουερές κωδωνοκρουσίες. Αγνώριστες οι μελωδικές Καλαβρυτινές καμπάνες. Τώρα καλούσανε γενικό συναγερμό· Αποφράδα ημέρα. Προσταγές απανωτές: Να συναχτούνε όλοι οι κάτοικοι στο Σχολείο. Να χωριστούν οι άντρες από 14 χρόνων και απάνω. Οι γυναίκες και τα παιδιά να κλειδωθούνε χωριστά. Να πορευτούν οι άντρες έξω από τα Καλάβρυτα. Και το ερώτημα: Για πού μας τραβάνε; Η πορεία σταματάει. Κανείς δεν ξέρει τίποτα.

-Φωτιά, φωτιά! Καίνε τα Καλάβρυτα... Αλάλιασαν οι γυναίκες βλέποντας νά 'ρχεται η φωτιά.

-Ανοίχτε μας. Οι πόρτες δεν ανοίγουν. Να σώσουμε τα παιδιά. Τα πετάνε από παράθυρα. Ξάφνου ακούνε πολυβολισμούς.

- Α, έφτασαν οι αντάρτες. Ήρθανε τα παλικάρια να μας λευτερώσουν, επί τέλους! Η φωτιά όμως τις περίζωνε. Μέσα στον εκκωφαντικό αλαλαγμό οι πόρτες άνοιξαν. Να ανοίξουμε και στους άντρες.

- Πού είναι οι άντρες; Πού τους έχουν πάει; Ξεχύθηκαν όλες στα γύρω.

- Πού είναι οι άντρες μας;

- Τρεχάτε δύσμοιρες, εδώ είναι. Εδώ είναι όλοι τους. Όλοι σκοτωμένοι. Όλοι. Χίλια τριακόσια κορμιά σωριάστηκαν σε χρόνο μηδέν, θερισμένα σαν Τα στάχυα που ξεπέχουνε.. Χίλιοι τριακόσιοι άνθρωποι κείτονταν στο χώμα νεκροί, ασάλευτοι. Ασάλευτοι και ωροδείχτες της εκκλησίας, να δείχνουν ες αεί την ώρα της θυσίας: Απόγεμα, ώρα 3 παρά 34 λεπτά

Πώς περιγράφεται η αλλοφροσύνη τούτες τις ώρες; Τί έγινε όταν όρμησαν οι γυναίκες και τα παιδιά ψάχνοντας για τον άντρα, για το γιό, για τον άλλο γιό, για τον πατέρα, για τον αδερφό, για τον άλλον αδερφό, για το γείτονα, το συμμαθητή, το φίλο, το συνάνθρωπο! Τι έγινε κατόπι; Τί έγινε όταν νύχτωσε; Τί έγινε την άλλη μέρα;

Τι κι αν σπεύσανε να εξαφανιστούν οι Γερμανοί, να προφτάσουνε στο Φύρερ τους το μαντάτο: Διαταγή εξετελέσθη »

απόσπασμα από το ποίημα "μη ποτέ κάνεις ξεχάσει τα Καλάβρυτα"

του Γιάννη Κουτσοχέρα

Περίληψη

Η παρούσα πτυχιακή εργασία ασχολείται με την πολιτιστική διαχείριση και τον πολιτιστικό τουρισμό καθώς επίσης και με την αναλυτική παρουσίαση του δημοτικού μουσείου Καλαβρυτινού Ολοκαυτώματος.

Αφού προσδιορίζονται εννοιολογικά οι όροι που σχετίζονται με το θέμα, ακολουθεί μια αναφορά στην ιστορία της πόλης των Καλαβρύτων. Στη συνέχεια γίνεται εκτενής αναφορά στα γεγονότα του Ολοκαυτώματος και στο Μουσείο του Ολοκαυτώματος. Παράλληλα μελετά ο πολιτιστικός τουρισμός και η διαχείρισή του στην συγκεκριμένη περιοχή. Τέλος παρουσιάζεται μια πρόταση για την περαιτέρω αξιοποίηση του Μουσείου.

Λέξεις Κλειδιά

Πολιτισμός, Πολιτιστική Διαχείριση, Μουσείο, Πολιτιστικός Τουρισμός, Πολιτιστικός Τουρίστας, Καλάβρυτα, Πολιτιστικό Προϊόν, Μουσείο Καλαβρυτινού Ολοκαυτώματος.

Abstract

This diploma thesis deals with cultural management and cultural tourism as well as with the detailed presentation of the municipal museum of Kalavryta Holocaust.

After conceptually identifying the terms related to the subject, a reference is made to the history of the city of Kalavryta. An extensive reference is then made to the events of the Holocaust and the Holocaust Museum. At the same time, cultural tourism is being studied and managed in this area. Finally, a proposal for further exploitation of the Museum is presented.

Keywords

Culture, Cultural Management, Museum, Cultural Tourism, Cultural Tourist, Kalavryta, Cultural Product, Kalavryta Holocaust Museum.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Υπεύθυνη δήλωση	I.
Πρόλογος.....	II.
Περίληψη.....	III.
Λέξεις κλειδιά	III.
Abstract.....	IV.
Keywords.....	IV.
Περιεχόμενα	1
Περιεχόμενα	2
Εισαγωγή.....	3

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1^ο: Ανάλυση των ορών πολιτισμός πολιτιστική διαχείριση πολιτιστικό προϊόν και τρόποι διοίκησης πολιτιστικών μονάδων

1.1 Ο όρος πολιτισμός.....	4
1.2 Ιστορική ανάδρομη του όρου από τον 16ο αιώνα και μετά.....	5
1.3 Πολιτιστική διαχείριση	6
1.4 Το αντικείμενο της πολιτιστικής διαχείρισης	7
1.5 Αρχές διοίκησης επιχειρήσεων, η εφαρμογή τους στην πολιτιστική διαχείριση.....	7
1.6 Μάνατζμεντ στη πολιτιστική διαχείριση	9
1.7 Πολιτιστικές μονάδες.....	11
1.8 Μάρκετινγκ σύγχρονη τάση πολιτιστικής διαχείρισης	12
1.9 Πολιτιστικοί χώροι	13

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2^ο: Ανάλυση των όρων πολιτιστικός τουρισμός πολιτιστικός τουρίστας μουσείο και αναφορά διεθνών οργανισμών

2.1 Πολιτιστικός τουρισμός.....	14
2.2 Σχέση πολιτισμού και τουρισμού.....	15
2.3 Πολιτιστικοί τουρίστες	16
2.4 Διεθνής οργανισμοί.....	17
2.5 Τι είναι μουσείο.....	18
2.6 Ιστορική ανάδρομη της λέξης μουσείου και ορισμοί	19
2.7 Διεθνής χαρτά μουσείων μνήμης	21

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3^ο: Παρουσίαση και ιστορική ανάδρομη της περιοχής των Καλαβρύτων

3.1 Τα Καλάβρυτα σήμερα	22
3.2 Καλάβρυτα ιστορική ανάδρομη τα σημαντικότερα γεγονότα.....	22
3.3 Το σημαντικότερο ιστορικό γεγονός που έχει συμβεί στην περιοχή	23
3.4 Μαρτυρικά χωριά και πόλεις	23

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4^ο: Πολιτιστική διαχείριση και πολιτιστικός τουρισμός στα Καλάβρυτα

4.1 Καλαβρυτινή μανά	24
4.2 Εκδηλώσεις μνήμης	24
4.3 Καλάβρυτα πολιτιστική διαχείριση και πολιτιστικοί χώροι.....	25
4.4 Καλάβρυτα και πολιτιστικός τουρισμός	25
.	
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5 ^ο : Το Δημοτικό Μουσείο Καλαβρυτινού Ολοκαυτώματος	
5.1 Η ιστορία που αφηγείται το μουσείο Καλαβρυτινού Ολοκαυτώματος	26
5.2 Η θέση του Μουσείου, το κτίριο και το εξωτερικό κέλυφος	30
5.3 Εσωτερικός χώρος	33
5.4 Ο σκοπός του Μουσείου	43
5.5 Οι συλλογές του Μουσείου, διοικητικά θέματα	43
5.6 Εκπαιδευτικά προγράμματα	47
5.7 Μαρτυρίες επιζώντων.....	49
5.8 Ιστοσελίδα και ψηφιακά αποθέματα	52
5.9 Η δίκη της Νυρεμβέργης.....	52
5.10 Μελέτη του Μουσείου Καλαβρυτινού Ολοκαυτώματος	55
5.11 Στατιστικά στοιχεία επισκεπτών μουσείου Καλαβρυτινού Ολοκαυτώματος	61
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6 ^ο : Πρόταση περιοδικών εκθέσεων	
6.1 Περιοδικές εκθέσεις στο μουσείο Καλαβρυτινού Ολοκαυτώματος	63
6.2 Η πρόταση	63
6.3 Ο χώρος της έκθεσης.....	66
Επίλογος.....	69
Πηγές και Βιβλιογραφία	70

Εισαγωγή

Το θέμα της παρούσας πτυχιακής εργασίας αφορά την πολιτιστική διαχείριση και τον πολιτιστικό τουρισμό στην περιοχή των Καλαβρύτων και ειδικότερα στο Δημοτικό Μουσείο Ολοκαυτώματος. Η ιστορική πορεία των Καλαβρύτων αποτυπώνεται σε διάφορα μνημεία της περιοχής αλλά και στο Μουσείο.

Στη μελέτη υιοθετείται η απόψη του Umberto Eco για τον τρόπο διαχείρισης των πολιτιστικών αγαθών. Ειδικότερα, ο Umberto Eco προκειμένου να αποσαφηνίσει την έννοια του πολιτιστικού αγαθού, χρησιμοποιεί τον όρο «πολιτιστικό κοίτασμα». Επιδιώκει έτσι να παρομοιάσει τα πολιτιστικά αγαθά με κοιτάσματα, τα οποία είναι «κρυμμένα» και πρέπει να έρθουν στο φως. Η «αποκάλυψη» αυτή, εμπεριέχει φυσικά την έννοια της εκμετάλλευσης, η οποία μπορεί να αποφέρει οικονομικά οφέλη (Umberto Eco, 1992). Αυτό επιτυγχάνεται μέσω του πολιτιστικού τουρισμού, ο πολιτιστικός τουρισμός είναι από τα μεγαλύτερα και ταχύτερα αναπτυσσόμενα τμήματα της αγοράς του παγκοσμίου τουρισμού. Ο Παγκόσμιος Οργανισμός Τουρισμού εκτιμά ότι ο πολιτιστικός τουρισμός ανέρχεται σε ποσοστό 37% των τουριστικών ταξιδιών παγκοσμίως.

Ειδικότερα στο πρώτο κεφάλαιο αναλύεται ο όρος πολιτισμός, αναφέρονται κάποιοι ορισμοί και γίνεται ιστορική αναδρομή του όρου. Επίσης αναλύονται οι όροι πολιτιστική διαχείριση και πολιτιστικό προϊόν και αναφέρονται ειδικοί τρόποι διαχείρισης πολιτιστικών μονάδων.

Στο δεύτερο κεφάλαιο αναλύεται η έννοια του πολιτιστικού τουρισμού, αλλά και ο όρος πολιτιστικός τουρίστας, αναλύεται ο όρος μουσείο και γίνεται ιστορική ανάδρομη της λέξης. Ακόμη αναφέρονται κάποιοι σχετικοί διεθνείς οργανισμοί.

Στο τρίτο κεφάλαιο γίνεται παρουσίαση και ιστορική ανάδρομη της περιοχή των Καλαβρύτων.

Στο τέταρτο κεφάλαιο αναφέρονται παραδείγματα πολιτιστικής διαχείρισης και πολιτιστικού τουρισμού στην περιοχή των Καλαβρύτων.

Στο πέμπτο κεφάλαιο γίνεται μια αναλυτική παρουσίαση του Μουσείου Καλαβρυτινού Ολοκαυτώματος αναφέρονται τα ιστορικά γεγονότα, ο τρόπος οργάνωσης και λειτουργίας του κτιρίου στο οποίο φιλοξενείται η συλλογή και το φωτογραφικό υλικό.

Στο έκτο κεφάλαιο γίνεται μια πρόταση για την πραγματοποίηση περιοδικών εκθέσεων στο Μουσείο Καλαβρυτινού Ολοκαυτώματος.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1ο

1.1 Ο όρος πολιτισμός

Ο όρος που χρησιμοποιείται διεθνώς για τον προσδιορισμό των όρων πολιτισμός και πολιτιστικός είναι το «culture» που ισούται με πνευματική καλλιέργεια εκπαίδευση και αισθητική καλλιέργεια. Γενικά είναι το σύνολο των προτύπων, η συμπεριφορά των ανθρωπίνων κοινωνιών, ο τρόπος σκέψης, τα πιστεύω τους, η γλώσσα, η τέχνη, η θρησκεία, ο τρόπος έκφρασης, η ένδυση, η διατροφή, τα οικονομικά και πολιτικά συστήματα.

Ετυμολογικά η ελληνική λέξη πολιτισμός προέρχεται από την λέξη «πόλις» αυτό συμβαίνει γιατί δεν μπορεί άλλου να δημιουργηθεί πολιτισμός εκτός από μια πόλη «πόλις» εκεί δηλαδή που συμβιώνουν άνθρωποι με μόνιμη εγκατάσταση. Το ετυμολογικό λεξικό του (Μπαμπινιώτη, 2010, σ. 1132) αναφέρει δύο λήματα, από τα οποία βγαίνει το συμπέρασμα, ότι πρόκειται για καλούς τρόπους συμπεριφοράς (Διογ. Λαέρτ. Βίοι φιλοσ. 4.39: «το παν δή διέτριβεν εν τη Ακαδημεία τον πολιτισμόν εκτοπίζων») και (Ιωάνν. Χρυσόστ. Ομιλ. 63.121: «γέλωσ γέγονε τα ημέτερα και πολιτισμός και αστειότης»)¹. Κατόπιν κάνει παραπομπή στον Αδαμάντιο Κοραή, ο οποίος έχει αποδώσει την γαλλική λέξη «civilisation» επαναφέροντας την ελληνιστική λέξη Πολιτισμός, αλλά με την νέα σημασία ως εξής : «το σύνολο των πνευματικών και υλικών επιτευγμάτων του ανθρώπου». Η γαλλική γλώσσα χρησιμοποιεί την έννοια «civilisation», η οποία έχει την ρίζα της στην λατινική λέξη *civis* που σημαίνει πολίτης.

Κατά τον ορισμό της UNESCO,¹ όπως αυτός υιοθετήθηκε παγκοσμίως στην 43^η Διεθνή Συνδιάσκεψη της UNESCO για την Παιδεία και τον Πολιτισμό στις 14 –9 Σεπτεμβρίου 1992 στη Γενεύη «*Πολιτισμός είναι ολόκληρο το πλέγμα των πνευματικών, υλικών, διανοητικών και συναισθηματικών χαρακτηριστικών που διακρίνουν μια κοινωνία ή μια κοινωνική ομάδα και αποτελούν τα στοιχεία της πολιτισμικής ταυτότητάς της. Σ' αυτά περιλαμβάνονται τρόποι ζωής, παραδόσεις, αντιλήψεις, τέχνες και γράμματα, καθώς και τα θεμελιώδη Δικαιώματα του Ανθρώπου. Περιλαμβάνει τόσο τον επίσημο, όσο και τον λαϊκό πολιτισμό και δεν περιορίζεται στην υπάρχουσα πολιτισμική κληρονομιά, αλλά εμπλουτίζεται συνεχώς από τη Μνήμη και τη Δημιουργικότητα. Δεν είναι εσωστρεφής αλλά γονιμοποιείται από τις έξωθεν πολιτισμικές αλληλεπιδράσεις. Ακόμα ο πολιτισμός συνδέεται με μια δυναμική σχέση με την Παιδεία, μέσω της «ελευθερίας της έκφρασης», της ελευθερίας της συμμετοχής και της ελεύθερης διακίνησης προσώπων, επιστημονικών γνώσεων και πολιτισμικών δημιουργημάτων» Πολιτισμός με άλλα λόγια είναι το σύνολο των ανθρωπίνων επιτευγμάτων μιας κοινωνίας στον τεχνικό και πνευματικό τομέα το σύνολο της υλικής και άυλης δημιουργίας μιας κοινωνίας στην διάρκεια της εξέλιξης της με σκοπό την κάλυψη των αναγκών της.*

¹ <https://en.unesco.org/>

1.2 Ιστορική ανάδρομη του όρου από τον 16ο αιώνα και μετά

«Ο πολιτισμός αποτελεί μια ιδιαίτερα φορτισμένη έννοια, που έχει εγείρει, κατά τους τελευταίους πέντε αιώνες, έντονη προβληματική αναφορικά με τον προσδιορισμό, την εξέλιξη και τη διαμόρφωση του. Οι πρώτες απόπειρες διερεύνησης και ερμηνείας του πολιτισμού εντοπίζονται κατά το 16ο αι. και σχετίζονται σύμφωνα με τον ιστορικό Febvre με το ζεύγος των λέξεων *civilité – civilisé*, όρους που έλκουν την καταγωγή τους από τις λατινικές λέξεις *civis* (πολίτης), *civilis* (πολιτικός) και δηλώνουν τις αρετές της διακριτικότητας, ειλικρίνειας, ευγένειας. Συνιστούν αυτό που αποκαλείται « άψογη συμπεριφορά » ενός ατόμου, έως τότε ίδιον αποκλειστικά της ανωτερότητας της αυλικής αριστοκρατίας (Rundell – Mennell, 1998, σ. 5). Το 18ο αι. βρίσκουμε σε χρήση τη λέξη *civilization*- πολιτισμός, που δηλώνει αφενός έναν κώδικα κόσμιας και ευπρεπούς κοινωνικής συμπεριφοράς και αφετέρου έναν πνευματικά καλλιεργημένο τρόπο ζωής (Rundell & Mennell, 1998, σ. 6). Με την έννοια του « εκπολιτισμού » και της μετάβασης από την αγριότητα και τη βαρβαρότητα στον πολιτισμό, συναντάται το 1752 σε αδημοσίευτο σύγγραμμα του Τυργκό με θέμα την παγκόσμια Ιστορία. Το 1756 στο έργο του «Πραγματεία περί πληθυσμού» ο Μιραμπώ ασκώντας δυσμενή κριτική στη σύγχρονη του επικρατούσα ιεραρχία αξιών, καταρρίπτει το «προσωπείο της αρετής», που προάγει η αυλική – αριστοκρατική αντίληψη περί κοσμιότητας, κομψών τρόπων, εξημέρωσης ηθών και πνευματικής καλλιέργειας. Η ερμηνεία αυτή του πολιτισμού αναφέρεται σε μια εν γένει μεταρρύθμιση της κοινωνίας, με αναμόρφωση και εξέλιξη ηθών και θεσμών, ώστε η κοινωνία να μην παρουσιάζει μια κατ' επίφασιν ηθικότητα, αλλά μια ουσιαστική αρετή. Ως έννοια εκλέπτυνσης των ηθών και βελτίωσης των θεσμών, της νομοθεσίας και της εκπαίδευσης, ο πολιτισμός αφορά στη συλλογική πρόοδο των ανθρώπινων κοινωνιών, που για πρώτη φορά φαίνεται να απομακρύνονται από την άγνοια και την ανορθολογικότητα (Cuche, 2001, σ. 21). Στη νέα ερμηνεία του πολιτισμού συμπυκνώνεται η κοσμοθεωρία και η φιλοσοφική σκέψη των Διαφωτιστών, που αφορά στην πρόοδο της ανθρώπινης κοινωνίας, στη διάδοση της γνώσης και την ανάπτυξη της επιστήμης. Αντλώντας από το γενικό πνεύμα του Διαφωτισμού, ο πολιτισμός χρησιμοποιείται για να περιγράψει ένα ανώτερο επίπεδο κοινωνικής ζωής και οργάνωσης (Γκέφρου-Μαδιανού, 1999, σ. 41). Ο Νόρμπερτ Ελιάς, επιχειρώντας να συμβάλει στη μελέτη και θεώρηση της πολυσημίας του πολιτισμού, συνοψίζει τις διαφορετικές σημασίες και χρήσεις του σε έναν πολυσχιδή ορισμό, όπου ο πολιτισμός παρουσιάζεται ως μια γενικότερη έννοια, που συμπεριλαμβάνει την ανάπτυξη της τεχνικής, τους τρόπους κοινωνικής συμπεριφοράς, την εξέλιξη της επιστημονικής γνώσης και τον τρόπο διαβίωσης των ανθρώπων σε όλες τις εκφάνσεις της ανθρώπινης δραστηριότητας και δημιουργίας, π.χ. από την παρασκευή της τροφής έως την επιβολή ποινών (Τζαναβάρα, 2014).

Από τον 20ο αιώνα και μετά δημιουργείται η ανάγκη διαφοροποίησης της έννοιας του πολιτισμού από την έννοια της κουλτούρας. Πολιτισμός θεωρείται το σύνολο των γνώσεων και των επιδεξιοτήτων, τις οποίες απέκτησε ο άνθρωπος στην

διαδικασία της εξέλιξης, μέσω των οποίων μπορεί να επιλύσει τα υπάρχοντα προβλήματα. Αναφέρονται πρωτίστως ο τεχνικός πολιτισμός, ο οικονομικός πολιτισμός και ο επιστημονικός πολιτισμός. Αυτή η νεότερη αντίληψη μας λέει ότι ο πολιτισμός έχει παγκόσμιο χαρακτήρα και επιδρά επί της κουλτούρας, η οποία εμπεριέχει πρωτίστως πολιτισμικά και πνευματικά στοιχεία.

«Η γλωσσολογική διάσταση, της λέξης κουλτούρα : Η λέξη «cultura» που σημαίνει (διάπλαση των σωματικών, ψυχικών και πνευματικών ικανοτήτων και αρετών του ανθρώπου) προέρχεται από το «cultus» και αυτό από το ρήμα «colere» με την αρχική σημασία της καλλιέργειας και περιποίησης του εδάφους και των φυτών (Agricoltura) μεν, αλλά ήδη στην αρχαιότητα την χρησιμοποιούσαν οι Ρωμαίοι και για τους ανθρώπους υπό το νόημα του καλλιεργημένου και εξευγενισμένου ανθρώπου με εκλεπτυσμένους τρόπους συμπεριφοράς» (Georges, 1890, σσ. 457, 640).

Ιδιαίτερα ο Κικέρων έχει εφαρμόσει μεταφορικά αυτήν την λέξη επί της ψυχής του ανθρώπου «cultura animi» που σημαίνει καλλιέργεια της ψυχής» μέσω της φιλοσοφίας. Σε γενικές γραμμές ο όρος κουλτούρα σημαίνει το σύνολο των πνευματικών και καλλιτεχνικών εκδηλώσεων μίας κοινωνίας.

Παράλληλα το επίθετο πολιτιστικός δηλώνει αυτόν που αφορά τον πολιτισμό, και ειδικότερα, που ευνοεί, υπηρετεί, προωθεί την ανάπτυξη του. Αναφέρεται σε δραστηριότητες που συνδέονται με την πνευματική/αισθητική/ηθική καλλιέργεια του ανθρώπου. Κατά το Λεξικό του Μπαμπινιώτη το επίθετο πολιτιστικός χρησιμοποιείται περισσότερο για τον πολιτισμό ως σύνολο δραστηριοτήτων, καθώς και για τη δήλωση του τεχνικού πολιτισμού.

1.3 Πολιτιστική διαχείριση

Η λέξη διαχείριση είναι στενά συνδεδεμένη με το περιεχόμενο των λέξεων οργάνωση, διοίκηση, και φροντίδα. «Ο όρος «διαχείριση» είναι δύσκολο να σηματοδοτηθεί με ακρίβεια. Στην πραγματικότητα έχει γίνει αποδεκτή η ταύτιση της (στον τομέα των επιχειρήσεων) με τον όρο management, ο οποίος μέχρι πριν λίγα χρόνια αποδιδόταν στα ελληνικά ως διοίκηση. Το management είναι η επιστήμη της διαχείρισης, δηλαδή το σύνολο της οργανωμένης και συστηματοποιημένης γνώσης, επί της οποίας στηρίζεται η διαχείριση, η οποία σαν εφαρμοσμένη διαδικασία, δεν μπορεί να εκτελέσει με επιτυχία τον προορισμό της, αν δεν στηρίζεται σε γνώσεις επιστημονικά τεκμηριωμένες. Η διαχείριση μπορεί να αναφέρεται στην ηγετική ομάδα μιας μεγάλης επιχείρησης, μπορεί όμως να αφορά και τις μεθόδους σχεδιασμού και οργάνωσης της επιχείρησης. Επομένως, δεν παίζουν ρόλο στη διαχείριση μόνο κάποιες μεθοδολογίες και τεχνικές, αλλά και ψυχολογικοί, κοινωνιολογικοί, κοινωνικοί και κοινωνικό πολιτισμικοί παράγοντες. Δικαιολογημένα, επομένως, μιλά ο Grechle για τη «διεπιστημονική συνθετικότητα του φαινομένου της διαχείρισης». Όμως και ο τρόπος με τον οποίο εμφανίζεται σήμερα το φαινόμενο της «διαχείρισης», ανάγεται τελικά στο

βασικό πρόβλημα μιας βελτιωμένης διοίκησης επιχειρήσεων. Εδώ, πρέπει να αναφερθεί ότι η διοικητική (διαχείριση), άρχισε να διαμορφώνεται ως επιστήμη στο

τέλος του δέκατου ένατου αιώνα και τις αρχές του εικοστού. Εν τούτοις, από αρχαιοτάτων χρόνων είχε επισημανθεί η σπουδαιότητα και είχε καθιερωθεί στην πράξη η εφαρμογή κανόνων διοίκησης» (Σαμψών, 2011, σ. 42).

Η διαχείριση του πολιτισμού προϋποθέτει συγκεκριμένες γνώσεις και θα μπορούσαμε να πούμε ότι έχει μια λειτουργική έννοια. Σε μια επιχείρησή του πολιτιστικού τομέα θα μπορούσαν να εφαρμοστούν αρχές διοίκησης επιχειρήσεων με την ίδια επιτυχία που εφαρμόζονται σε μια οποιαδήποτε επιχείρηση. Ωστόσο η πολιτιστική διαχείριση διαφέρει από μια απλή επιχείρηση που παράγει προϊόντα καθώς πρωταρχικός στόχος δεν είναι το κέρδος άλλα η παράγωγη πολιτιστικής δραστηριότητας. Σε δεύτερο στάδιο βέβαια, και όσον αφορά τον ιδιωτικό πολιτιστικό τομέα, στόχος είναι το κέρδος καθώς από αυτό εξαρτάται η βιωσιμότητα της επιχείρησης.

1.4 Το αντικείμενο της πολιτιστικής διαχείρισης

Αντικείμενο της διαχείρισης πολιτισμού αποτελεί το «πολιτιστικό προϊόν» που προορίζεται συστηματικά για το ευρύ κοινό το «πολιτιστικό προϊόν» προκύπτει από τον καθορισμό και την επίτευξη των στόχων της πολιτιστικής πολιτικής, το σχεδιασμό πολιτιστικής πολιτικής, την αξιοποίηση των πολιτισμικών πόρων και αγαθών, τη συστηματοποίηση και ταξινόμησή τους σε πολιτισμικό κεφάλαιο, και τη διεργασία όλων αυτών, προκειμένου να σχηματιστεί το τελικό «προϊόν» μέσω διαφόρων πολιτιστικών δραστηριοτήτων (εκθέσεων, εκδηλώσεων κλπ)

1.5 Αρχές διοίκησης επιχειρήσεων η εφαρμογή τους στην πολιτιστική διαχείριση

1) Προγραμματισμός

Πρόκειται για τον σχεδιασμό της μελλοντικής δράσης με τον οποίο προγραμματίζεται η πορεία της επιχείρησης προς το μέλλον και δίνει απαντήσεις στα ερωτήματα: τι θα γίνει; πως θα γίνει αυτό που αποφασίζεται να γίνει; πότε θα γίνει; ποιος θα το κάνει; και ποια μέσα θα χρησιμοποιηθούν; Ο προγραμματισμός καθορίζει την πολιτική της επιχείρησης, τους στόχους, τις ευκαιρίες για επιχειρηματική δράση, το λεπτομερές πρόγραμμα και πιθανούς εναλλακτικούς τρόπους δράσης.

Ο προγραμματισμός μπορεί να χωριστεί σε στρατηγικό και τακτικό.

Στρατηγικός προγραμματισμός: Αναφέρεται σε αποφάσεις και ενέργειες που σχετίζονται με την εξασφάλιση της βιωσιμότητας της επιχείρησης την ανταγωνιστική της υπέροχη και με την διαχρονική κατανομή και την καλύτερη δυνατή χρησιμοποίηση των μέσων υλικά -χρήμα- άνθρωποι που έχει στην διάθεση της.

Τακτικός προγραμματισμός: Περιλαμβάνει ειδικότερα τον τρόπο με τον οποίο οι πόροι του οργανισμού θα χρησιμοποιηθούν προκειμένου να συμβάλουν στην υλοποίηση των στόχων και σε αντίθεσή με τον στρατηγικό σχεδιασμό είναι βραχύχρονος.

2) Οργάνωση

Έχει να κάνει με την ορθολογική διάταξη των μέσων που έχει στην διάθεση της η επιχείρηση εκφράζεται με ένα συγκεκριμένο οργανωτικό σχήμα το οργανόγραμμα στο οποίο καθορίζονται τα επιμέρους γραφεία, τμήματα, κατευθύνσεις, διευθύνσεις κλπ, τα πλαίσια μέσα στα οποία θα επιτελούν το έργο τους τα τμήματά αυτά, οι διάφορες ειδικότητες, οι απαιτούμενες διαδικασίες και μηχανισμοί για την εργασία και συνεργασία των στελεχών του οργανισμού, η διαδικασία και ο τρόπος προμήθειας των πόρων, οι αρμοδιότητες υποχρεώσεις και τα καθήκοντα που θα έχει κάθε άτομο μέσα στην επιχείρηση (καταμερισμός εργασίας, αρμοδιότητες, ευθύνη).

3) Στελέχωση

Έχει να κάνει με την σωστή επιλογή ατόμων ώστε να δημιουργηθεί κατάλληλο προσωπικό το οποίο θα έχει την δυνατότητα να ανταποκριθεί στις αυξημένες ανάγκες για καλύτερη οργάνωση και για αποτελεσματικότερη αντιμετώπιση των πολύπλοκων προβλημάτων που έχουν δημιουργήσει οι κοινωνικές και τεχνολογικές εξελίξεις. Το ανθρωπινό στοιχείο αποτελεί κομβικό σημείο για την εύρυθμη λειτουργία της επιχείρησης και ιδιαίτερα για την πολιτιστική επιχείρηση.

4) Διεύθυνση - ηγεσία

Η ηγεσία είναι η τέχνη του «χειρισμού» του ανθρώπινου δυναμικού και ως εκ τούτου μεταξύ των προσόντων που θεωρούνται ως θεμελιώδη για την ανάδειξη του αποτελεσματικού ηγέτη είναι και τα ακόλουθα: ευφυΐα, ακέραια προσωπικότητα, αυτοπεποίθηση, κατάλληλα φυσικά χαρακτηριστικά δηλαδή εμφάνιση, ηλικία κτλ, ικανότητα για εποπτεία και «χειρισμού» των ατόμων, που προϋποθέτει βαθιά κατανόηση των ανθρωπίνων αναγκών, αλλά και ικανότητα «επικοινωνίας».

5) Συντονισμός

Σημαίνει αλληλοσυσχέτιση και σύνδεση της εργασίας των διαφόρων μερών του οργανισμού, συνδυασμό των υλικών μέσων και εναρμόνιση των προσπαθειών του προσωπικού, ώστε να επιτευχθούν οι στόχοι. Ο συντονισμός είναι αναγκαίος καθώς αποβλέπει στην επισήμανση και διόρθωση σφαλμάτων, στην αναπροσαρμογή του προγράμματος δράσης και των διαθέσιμων πόρων σύμφωνα με τις νέες ανάγκες κτλ.

6) Έλεγχος

Θεωρείται συνήθως ως η μορφή εξουσίας που ασκείται από τους managers, επί των υφισταμένων τους. Αποτελεί μια από τις βασικές λειτουργίες του management καθώς είναι το επιστέγασμα όλων των άλλων διοικητικών ενεργειών και αποκαλύπτει το βαθμό επιτυχίας τους. Έχει στενή σχέση και αλληλεξάρτηση με τη λειτουργία του προγραμματισμού. Όπου υπάρχει προγραμματισμός πρέπει να υπάρχει και έλεγχος. Αποστολή του είναι η έγκαιρη διαπίστωση των παρεκκλίσεων από την προκαθορισμένη πορεία και η άμεση διόρθωση τους. Περιλαμβάνει τα ακόλουθα

βασικά στοιχεία: τον προσδιορισμό προτύπων, τη μέτρηση της εκτέλεσης και την λήψη διορθωτικών μέτρων.

7) Επικοινωνία

Περιλαμβάνει την διαχείριση των διαπροσωπικών σχέσεων που δημιουργούνται από το ρόλους που έχει κάθε εργαζόμενος μέσα σε έναν οργανισμό, Με την αποτελεσματική επικοινωνία επιτυγχάνεται μεγαλύτερη θέληση για εργασία και συνεργασία, άμβλυνση αντιθέσεων μεταξύ ατόμων και επιχειρήσεων, αξιοπρέπεια, αίσθημα ασφάλειας, κοινωνική συμβίωση και αρμονία.

8) Προϋπολογισμός

Κάθε οργανισμός, προκειμένου να λειτουργήσει, έχει ανάγκη από πόρους. Είναι λοιπόν απαραίτητα να υπάρχει πρόβλεψη, για κάθε χρονική περίοδο, για το σύνολο των εσόδων και εξόδων του οργανισμού, του ρυθμού ροής κτλ, δηλαδή είναι απαραίτητη η σύνταξη προϋπολογισμού.

Η διαχείριση ωστόσο του πολιτισμού μπορεί να γίνει κατανοητή ως μια διαδικασία η οποία στοχεύει στην επιτυχημένη δημιουργία και υλοποίηση ενός πολιτιστικού προγράμματος εξασφαλίζοντας τα μέσα και τους πόρους που απαιτούνται για την ικανοποίηση των στόχων του(Φλώρος, 1993).

1.6 Μάνατζμεντ στη πολιτιστική διαχείριση

Οι αρχές και οι τεχνικές του μάνατζμεντ είναι δυνατόν να εφαρμοστούν και στους πολιτιστικούς οργανισμούς, καθώς τους επιτρέπουν να ορίσουν στόχους και να τους επιτύχουν καλύτερα.

Για την υλοποίηση λοιπόν των στόχων τους οι πολιτιστικοί οργανισμοί, όπως για παράδειγμα ένα μουσείο, πρέπει να αναπτύξουν τεχνικές διοίκησης και διαχειρίσιμες πρακτικές. Η διεύθυνση των οργανισμών αυτών είναι εκείνη που αποφασίζει τον προγραμματισμό των δράσεων για την υλοποίηση των στόχων τους. Για το λόγο αυτό οι διευθυντές των πολιτιστικών οργανισμών εκτός από τις απαραίτητες ακαδημαϊκές γνώσεις θα πρέπει να διαθέτουν και γνώσεις μάνατζμεντ, αλλά και ηγετικές ικανότητες, να διαθέτουν δηλαδή τα απαραίτητα προσόντα για να διαχειριστούν τον πολιτιστικό οργανισμό από την πλευρά της διοίκησης, των οικονομικών και ανθρώπινων πόρων.

Εργαλεία του πολιτιστικού management

Το management χρησιμοποιεί ορισμένα εργαλεία, προκειμένου να επιτύχει τον σκοπό του.

Τα κυριότερα είναι :

1. Δράση: Πρόκειται για τον καθορισμό των μελλοντικών δραστηριοτήτων με βάση τα στοιχεία και τα δεδομένα του παρελθόντος και παρόντος.

2. Οργανόγραμμα: Σχηματική απεικόνιση της οργανωτικής διάρθρωσης ενός επιχειρηματικού ή άλλου οργανισμού ή μιας κρατικής ή οποιασδήποτε άλλης υπηρεσίας (Σαμψών, 2011 σ. 53).

3. Εγχειρίδιο Οργανογράμματος: Περιέχει όλες τις πληροφορίες του οργανογράμματος, τις δραστηριότητες, τις σχέσεις που διέπουν τις διάφορες λειτουργίες κτλ.

4. Εγχειρίδιο διαδικασιών: Περιλαμβάνει τις διαδικασίες εντοπισμού και επίλυσης των προβλημάτων της επιχείρησης, τους τρόπους επικοινωνίας και λήψης αποφάσεων κτλ.

5. Ηλεκτρονικοί Υπολογιστές: Έχουν τη δυνατότητα αυτοελέγχου, ακρίβειας, αποφυγής σφαλμάτων και αυτό-διόρθωσης, γι' αυτό και χρησιμοποιούνται ευρύτατα σε όλους τους τομείς των επιχειρήσεων.

6. Κανονισμός Προσωπικού του Οργανισμού: Εδώ περικλείονται ορισμένες ενέργειες, όπως τρόπος προσλήψεων προσωπικού, καθορισμός μισθών, υγεία, ασφάλεια, ανθρώπινες σχέσεις κτλ (Μαντάς, 1992 (Α) σ. 35).

7. Τράπεζα Στοιχείων – Πληροφοριών: Απαραίτητη στον manager, κυρίως κατά τη λήψη αποφάσεων.

8. Εγχειρίδιο πολιτικής: Καθορίζει τη γενική πολιτική του οργανισμού κατά τομέα και δραστηριότητα.

9. Συσκέψεις: Έχουν ως στόχο την επικοινωνία μεταξύ των μελών του οργανισμού, την ανταλλαγή απόψεων και πληροφοριών, αλλά και την κοινή αντιμετώπιση των προβλημάτων (Σαμψών, 2011 σ. 53).

10. Εκπαιδευτικά προγράμματα: Αποβλέπουν στην εκπαίδευση και κατάρτιση προσωπικού, καθώς και στην απόκτηση περαιτέρω γνώσεων και δεξιοτήτων. Με τον τρόπο αυτό, ο οργανισμός ανταπεξέρχεται στα πρότυπα που καθορίζει η σύγχρονη τεχνολογία, αυξάνεται η παραγωγικότητα και κατ' επέκταση πολλαπλασιάζονται τα κέρδη του (Μαντάς, 1992 (Α) σσ. 143-144).

Τις τελευταίες δεκαετίες ολοένα και περισσότερο οι πολιτιστικές εκδηλώσεις αποτελούν έναν τομέα οικονομικής δραστηριότητας που δύναται να παίξει σημαντικό ρόλο στην τοπική και εθνική οικονομία (Reeves, 2002).

1.7 Πολιτιστικές μονάδες

Οι πολιτιστικές μονάδες είναι δυναμικοί και ενεργητικοί κοινωνικοί σχηματισμοί που στοχεύουν στη παραγωγή πολιτιστικών προϊόντων και ειδικότερα στην πολιτιστική αναβάθμιση του ανθρώπου. Η ύπαρξη τους οφείλεται στην κοινωνική αξία που αποδίδεται στον πολιτισμό ως μέσο εκπολιτισμού και ολοκλήρωσης του ατόμου. Ειδικότερα είναι κοινωνικό δικαίωμα και υποχρέωση της πολιτείας να νοιαστεί για τη

δυνατότητα λειτουργίας των πολιτιστικών φορέων και της συμμετοχής του πολίτη σε αυτούς. Το περιεχόμενο των πολιτιστικών μονάδων αντανακλά τον βαθμό υλικής ευημερίας και ανάπτυξης του πνευματικού πολιτισμού των κοινωνιών σε κάθε ιστορική φάση ενώ ο χαρακτήρας τους εκφράζει ταξικές παραμέτρους και τον βαθμό ανεξαρτησίας τους σε αυτόν αντανακλώνται οι φιλοσοφικές και ιδεολογικές απόψεις που επικρατούν. Οι πολιτιστικές μονάδες δεν είναι ανεξάρτητες από το κοινωνικό τους περιβάλλον. Η βιωσιμότητά τους επηρεάζεται αποφασιστικά από το οικονομικό περιβάλλον καθώς και από τυχόν καινοτομίες στο χώρο του πολιτισμού. «... κάθε πολιτιστική μονάδα λειτουργεί ως οικονομικός οργανισμός ο οποίος διαθέτει πάγιο κεφάλαιο και εργατικό δυναμικό και βασίζεται σε συγκεκριμένο θεσμικό πλαίσιο νομοθεσία φορολογικές επιβαρύνσεις και ελαφρύνσεις, οι διαφορετικές νομικές μορφές κάθε μονάδας δημοσίου ή ιδιωτικού δίκαιου καθώς και τα μειονεκτήματα και τα πλεονεκτήματα της εξαρτώνται κυρίως από το μέγεθος της το ισχύον θεσμικό πλαίσιο και τους επιμέρους σκοπούς και στόχους της στην ανάλυση μας θα χρησιμοποιήσουμε αντί του ταυτοσήμου ορού επιχείρηση τους ορούς οργανωτική και οικονομική μονάδα επιδιώκοντας να δώσουμε ιδιαίτερη βαρύτητα στο γεγονός ότι οι πολιτισμικές μονάδες αποσκοπούν όχι μόνο στην οικονομική βιωσιμότητα η ακόμα και στο κέρδος αλλά και στη παράγωγη κοινωνικού έργου δηλαδή στη διατήρηση προβολή και προώθηση της πολιτιστικής κληρονομιάς και κουλτούρας » (Κορρές, 2002, Τόμος Α).

Με άλλα λόγια η διαχείριση του πολιτισμού παρουσιάζει κάποιες ιδιαιτερότητες ως διαδικασία, καθώς ο σκοπός της είναι ειδικός στοχεύει στην παραγωγή πολιτισμού.

Πολιτιστικοί οργανισμοί και πολιτιστικές βιομηχανίες βρίσκονται ανάμεσα στην παραγωγή και την κατανάλωση του πολιτισμού και ως αντικείμενο δραστηριότητάς τους προσδιορίζεται η διακίνηση του πολιτισμού. Πρόκειται, λοιπόν, για τους κατ'εξοχήν χώρους παρουσίασης των πολιτιστικών αγαθών μέσω συναυλιών, εκθέσεων, παραστάσεων κτλ . Σκοπός ενός τέτοιου είδους οργανισμού, είναι όχι μόνο η διάσωση και διάδοση της πνευματικής δημιουργίας, αλλά και η προβολή της, μέσω ποικίλων εκπαιδευτικών προγραμμάτων. Με τον τρόπο αυτό, αφενός προστατεύεται η «εθνική πολιτιστική ταυτότητα», αφετέρου ενισχύεται η μαζική συμμετοχή των ατόμων σε πολιτιστικές δραστηριότητες (σύμφωνα με το καταστατικό του υπουργείου πολιτισμού για τους πολιτιστικούς οργανισμούς). Για παράδειγμα η μουσική βιομηχανία, αποτελεί ένα από τα κλασικά αλλά και ιδιότυπα πεδία εμπορευματοποίησης και οικονομικής εκμετάλλευσης πολιτιστικών προϊόντων, έμποροι αναλαμβάνουν την παραγωγή του μουσικού προϊόντος, με σκοπό την κατανάλωσή του κυρίως από την οικονομικά και κοινωνικά ανερχόμενη αστική τάξη. Ο καταλυτικός ρόλος της κατανάλωσης αυτού του προϊόντος, δείχνει ότι η μουσική απηχεί εξελίξεις στα οικονομικά, τεχνολογικά αλλά και πολιτιστικά πεδία της κοινωνικής ζωής.

1.8 Μάρκετινγκ σύγχρονη τάση πολιτιστικής διαχείρισης

Οι πολιτιστικοί οργανισμοί και ειδικά τα μουσεία στο σύγχρονο ανταγωνιστικό περιβάλλον θα πρέπει να αποκτήσουν πελατοκεντρικό χαρακτήρα, ώστε να επιτύχουν την οικονομική τους επιβίωση, δεδομένης της στενότητας των χρηματοδοτικών μέσων που παρέχει σε αυτά το κράτος (Hopper - Greenhill, 1994). Για τον λόγο αυτό θα πρέπει να αξιοποιήσουν όλα εκείνα τα στοιχεία που διαθέτουν και τα διαφοροποιούν από τις υπόλοιπες ψυχαγωγικές δραστηριότητες. Έτσι, θα αποκτήσουν την εμπιστοσύνη του κοινού το οποίο θα επιλέγει να επισκεφτεί ένα πολιτιστικό οργανισμό εξαιτίας της μοναδικής εμπειρίας που θα του παρέχει (Flalk & Dierking, 1998).

Για την επίτευξη του ανωτέρου στόχου απαραίτητη είναι η υιοθέτηση και εφαρμογή των αρχών του μάρκετινγκ. Ως μάρκετινγκ ορίζεται η διαδικασία εκείνη μέσω της οποίας η οργάνωση σχετίζεται δημιουργικά, παραγωγικά και κερδοφόρα με την αγορά, με σκοπό τη δημιουργία και ικανοποίηση των πελατών στα πλαίσια των στόχων της οργάνωσης (Kotler, 1994). Για παράδειγμα, το μουσειακό μάρκετινγκ συνδέεται στενά με την ανάπτυξη του κοινού η οποία στοχεύει στην δημιουργία επισκεπτών, χτίζοντας παράλληλα μια στενή σχέση του μουσείου με τους τακτικούς επισκέπτες του. Το μάρκετινγκ λοιπόν, αποτελεί μια δραστηριότητα της επικοινωνιακής πολιτικής των πολιτιστικών οργανισμών.

Το πολιτιστικό μάρκετινγκ κάνει τα πρώτα βήματα στα τέλη της δεκαετίας του '70 με αρχές της δεκαετίας του '80 στις ΗΠΑ, όπου η ιδιωτική πρωτοβουλία στον τομέα του πολιτισμού είναι σαφώς πιο αναπτυγμένη σε σχέση με τις κρατικές – ομοσπονδιακές επιχειρήσεις. Οι πολιτιστικοί οργανισμοί στις ΗΠΑ και στην Μ Βρετανία, αναγκάστηκαν από νωρίς να επιζητήσουν διάφορους τρόπους ευρείας προβολής και προώθησης των πολιτιστικών τους αγαθών. Έτσι λοιπόν, το marketing εντάσσεται συστηματικά στη δράση των πολιτιστικών οργανισμών. Ωστόσο, ακόμα και σήμερα, εκλαμβάνεται σε πολλές περιπτώσεις από τους οργανισμούς ως περιττό έξοδο, με αποτέλεσμα τα τμήματα marketing που διαθέτουν να μην υποστηρίζονται από επαρκείς πόρους. Αυτό συμβαίνει διότι η σημασία του marketing υποβιβάζεται σχετικά με τη λειτουργία της παραγωγής. Η ποιότητα του έργου τέχνης θεωρείται ως η καλύτερη διαφήμιση και η επιτυχία των πολιτιστικών οργανισμών υπολογίζεται με βάση την επίτευξη των καλλιτεχνικών στόχων και όχι με τις οικονομικές απολαβές.

Η υιοθέτηση μεθόδων του marketing στον πολιτισμό, επιτρέπει την ευρύτερη επικοινωνία και μια διαλειπτική σχέση ανάμεσα στο έργο(και στις υπηρεσίες των πολιτιστικών οργανισμών)και τις επιθυμίες του υπάρχοντος και δυνητικού κοινού. Ένας οργανισμός οφείλει μέσω του marketing:

- A) Να διατηρήσει την αγορά – κοινό του.
- B) Να διευρύνει την αγορά του
- Γ) Να εντοπίσει νέες αγορές – κοινά

Το βασικό εργαλείο της λειτουργίας του marketing, αποτελεί η έρευνα αγοράς η διοίκηση του τμήματος αυτού, δηλαδή προβαίνει στη συλλογή πληροφοριών για ό, τι αφορά την αγορά στην οποία στοχεύει.

Καταλήγουμε λοιπόν στο συμπέρασμα ότι η ενσωμάτωση του marketing στη λειτουργία των πολιτιστικών οργανισμών προβάλλει ως αδήριτη ανάγκη, καθώς έχει τη δυνατότητα να εντοπίσει και να προσελκύσει το κατάλληλο κοινό για το ανάλογο πολιτιστικό προϊόν, χωρίς να περιορίζει ή να οδηγεί στην εμπορευματοποίηση της πολιτιστικής δημιουργίας.

1.9 Πολιτιστικοί χώροι

Μια τυπική κατηγοριοποίηση των πολιτιστικών χώρων περιλαμβάνει σύμφωνα με την ECTARC (European center for traditional and regional studies)² τα ακόλουθα πολιτιστικά προϊόντα:

- 1. αρχαιολογικούς χώρους και μουσεία.*
- 2. αρχιτεκτονική (αρχαία, κτίρια, ολόκληρες πόλεις)*
- 3. τέχνες, γλυπτική, χειροτεχνία, galleries, φεστιβάλ, εκδηλώσεις.*
- 4. μουσική και χορό (κλασσικό, παραδοσιακό, σύγχρονο)*
- 5. δράμα (θέατρο, κινηματογράφο)*
- 6. γλωσσικές και λογοτεχνικές σπουδές, περιηγήσεις, εκδηλώσεις*
- 7. θρησκευτικά φεστιβάλ, προσκύνημα.*
- 8. κουλτούρα και υποκουλτούρα.*

Τα πιο πάνω προϊόντα, μέσω του πολιτιστικού τουρισμού, εκτός από ένα είδος 'υψηλής κουλτούρας' περνούν την μορφή πολιτιστικής κατανάλωσης.

²<http://worldcat.org/identities/lccn-no93028254>

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2ο

2.1 Πολιτιστικός τουρισμός

Όπως αναφέρει ο Δέσπος *«Είναι ενδεικτικό το γεγονός ότι ο πολιτιστικός τουρισμός σήμερα περιλαμβάνει το 37% του παγκοσμίου τουρισμού και το 50% των ευρωπαϊκών ταξιδιών και συνεπώς μπορεί να συνεισφέρει σε μεγάλο βαθμό στην ανάπτυξη νέων βιώσιμων δραστηριοτήτων ενός τόπου (Δερμιτζάκη, Δοξανάκη, Λιγαρδάκης, 2009).*

Ο ορισμός του πολιτιστικού τουρισμού είναι δύσκολο να δοθεί λόγω των πολλών διαστάσεων, υλικών και άυλων, που μπορεί να πάρει πχ (η μουσική, τα φεστιβάλ, οι ιστορικοί τόποι, τα πολιτιστικά δρώμενα κλπ). Οι περισσότερες απόπειρες εννοιολογικού προσδιορισμού του πολιτιστικού τουρισμού καταλήγουν στην κοινή διαπίστωση ότι ο υπό εξέταση όρος αναφέρεται κυρίως στη λεγόμενη πολιτιστική κατανάλωση από πλευράς των τουριστών. Ο πολιτιστικός τουρισμός θα μπορούσε να υποστηριχτεί ότι έχει μετατραπεί σε ένα όρο ομπρέλα, καθώς περικλείει ένα μεγάλο μέρος παρόμοιων δραστηριοτήτων όπως ο θρησκευτικός τουρισμός, ο ιστορικός τουρισμός, ο τουρισμός μουσείων, ο βιομηχανικός τουρισμός κτλ.

Σύμφωνα με το «Διεθνές Συμβούλιο Μουσείων και Χώρων» ICOMOS³ και την Χάρτα για τον πολιτιστικό τουρισμό (1976) πολιτιστικός τουρισμός είναι *«ένα εξειδικευμένο είδος τουρισμού, το οποίο αποσκοπεί, μεταξύ άλλων, στην ανακάλυψη-αποκάλυψη μνημείων - πολιτιστικών αξιοθέατων και στην ταυτόχρονη προστασία και διατήρησή τους»*. Η διεθνής χάρτα του πολιτιστικού τουρισμού αναθεωρήθηκε από το ICOMOS το 1999 και έχει συμβάλλει στην μείωση των αρνητικών επιπτώσεων του τουρισμού στην πολιτιστική κληρονομιά. Η χάρτα προσπαθεί να δημιουργήσει κανόνες καλής πρακτικής και να υπαγορεύσει ένα κώδικα συμπεριφοράς απέναντι στην πολιτιστική κληρονομιά ενός τόπου. Σκοπός της υιοθέτησης της χάρτας είναι η εφαρμογή των άρχων της σε όσο το δυνατόν περισσότερες χώρες με διαφορετική σημασία πολιτισμικών αγαθών.

Σύμφωνα με έναν ορισμό του Παγκόσμιου Οργανισμού Τουρισμού⁴ (WTO) *«ο πολιτιστικός τουρισμός περιλαμβάνει όλες εκείνες τις μετακινήσεις, ατόμων οι οποίες αποσκοπούν στην ικανοποίηση της έμφυτης ανθρώπινης ανάγκης για διαφορετικότητα, στην αναβάθμιση του πολιτιστικού επιπέδου, στην γνώση, στην εμπειρία και στη διαπολιτισμική αλληλογνωριμία»*.

Ο πολιτιστικός τουρισμός αποτελεί τον αποτελεσματικότερο τρόπο παρουσίασης και κατανόησης της πολιτιστικής ταυτότητας μιας χώρας η μιας περιοχής επιπλέον μπορεί να συμβάλει στην κοινωνική ανάπτυξη άλλα και στη οικονομική των λιγότερο αναπτυγμένων περιοχών. Σύμφωνα με την διακήρυξη της Μανίλας για τον διεθνή τουρισμό (1980), οι φυσικές και οι πολιτιστικές αξίες αποτελούν *θεμελιώδη πόλο έλξης του τουρισμού* και γι αυτό ο σεβασμός και η προστασία τους είναι αναγκαία και απαραίτητα. Δυο χρονιά αργότερα, η Διακήρυξη του Μεξικού (1982) για τις

³ <https://www.icomos.org/en/home-wh>

⁴ www2.unwto.org/

πολιτιστικές πολιτικές διεύρυνε την έννοια, θεωρώντας ότι αποτελεί «ένα σύνολο ξεχωριστών πνευματικών υλικών διανοητικών και συναισθηματικών μορφών που χαρακτηρίζουν μια κοινωνία ή μια κοινωνική ομάδα και συμπεριλαμβάνει όχι μόνο τις τέχνες και τα γράμματα αλλά και τον τρόπο ζωής, τα θεμελιώδη ανθρωπινά δικαιώματα, τα συστήματα αξιών, και τις παραδόσεις» (UNESCO, 1982, σσ. 1-6).

Ο πολιτιστικός τουρισμός, μεταξύ άλλων, επιδιώκει την αποκάλυψη μνημείων και αξιοθέατων, η οποία με τη σειρά της συνεπάγεται τη συντήρηση-διατήρηση τους μέσα από τη λήψη σειράς μέτρων. Παρόλα τα κοινωνικά-πολιτιστικά και οικονομικά οφέλη, η μαζική και ανεξέλεγκτη χρησιμοποίηση μνημείων και άλλων ιστορικών χώρων, αποτελεί αρνητικό στοιχείο για αυτό στην περίπτωση του πολιτιστικού τουρισμού. Απαιτείται η ύπαρξη πολιτιστικής και τουριστικής παιδείας από μέρους των τουριστών, η καλλιέργεια της οποίας αποτελεί αντικειμενικό στόχο όλων των εμπλεκόμενων στα θέματα τουρισμού και πολιτισμού φορέων.

Κλείνοντας θα μπορούσε να ειπωθεί ότι ο πολιτιστικός τουρισμός είναι ένα ταξίδι με ερεθίσματα και διάφορες δραστηριότητες και εμπειρίες σχετικά με τον πολιτισμό.

2.2 Σχέση πολιτισμού και τουρισμού

Ο πολιτισμός και ο τουρισμός συνδέονται στενά και υποστηρίζει ο ενός τον άλλο καθώς όσοι ταξιδεύουν σε ένα προορισμό είναι πολύ πιθανό να επιχειρήσουν να γνωρίσουν τον πολιτισμό του. Χωρίς τον πολιτισμό όλα τα μέρη του κόσμου θα έμοιαζαν ίδια και δεν θα υπήρχε το κίνητρο να επισκεφθούμε κάποιον προορισμό για να νιώσουμε κάτι το διαφορετικό. Με άλλα λόγια αυτό που μας ωθεί να ταξιδέψουμε σε διάφορα μέρη είναι ακριβώς αυτή η αναζήτηση της ετερότητας και η φυγή από την οικεία πραγματικότητα (Priscilla Boniface, 1995).

Ο πολιτιστικός τουρισμός θεωρείται η παλιότερη μορφή τουρισμού. Οι απαρχές του πολιτιστικού τουρισμού θα μπορούσαμε να πούμε ότι εντοπίζονται στην ελληνική αρχαιότητα. Ο Ηρόδοτος ταξίδεψε σε πολλές χώρες μελετώντας τους τοπικούς πολιτισμούς προκειμένου να γράψει την «ιστορία» του, η οποία αποτελεί ένα μείγμα ιστορικών, γεωγραφικών και ταξιδιωτικών αφηγήσεων. Το ίδιο θα μπορούσε να ειπωθεί και για τον Πausανία. Κατά τους ελληνιστικούς χρόνους η Αθήνα με την αίγλη της γίνεται ο κυριότερος προορισμός όπου οι πλούσιοι και ανήσυχοι από όλο τον μεσογειακό κόσμο έρχονταν να παρακολουθήσουν μαθήματα στις διάσημες ρητορικές και φιλοσοφικές σχολές της πόλης. Ακόμη οι πολλές προσκυνηματικές μετακινήσεις που παρατηρούνται εκείνη την περίοδο μπορούν να θεωρηθούν ότι υποκρύπτουν στοιχεία πολιτιστικού τουρισμού.

Η επίσκεψη σε ιστορικά μνημεία, σε πολιτισμικά τοπία, η παρακολούθηση ειδικών γεγονότων και εκδηλώσεων και η επίσκεψη σε μουσεία αποτελούν πάντα τμήμα της συνολικής τουριστικής εμπειρίας (Mc Kercher & Du Cros, 2002).

Ο πολιτισμός και ο τουρισμός προσεγγίζουν την ιδέα του πολιτιστικού τουρισμού από διαφορετικές οπτικές γωνίες. Όλες οι τουριστικές δραστηριότητες δεν έχουν απαραίτητα πολιτιστική διάσταση, ενώ δεν είναι πάντοτε αξιοποιήσιμες τουριστικά όλες οι πτυχές του πολιτισμού. Οι δύο τομείς συχνά εμφανίζουν διαφορετικές

ευαισθησίες, στόχους, σχεδιασμούς, αποφάσεις διαχείρισης και προσεγγίσεις για το περιεχόμενο και τη βελτίωση των προϊόντων τους.

Ο πολιτιστικός τουρισμός θεωρείται ζωτικής σημασίας τόσο για τον πολιτισμό όσο και για τον τουρισμό γιατί βοηθάει στις προσπάθειες ανάπτυξης και τους δυο. Ο πολιτισμός χρειάζεται τον τουρισμό και το αντίστροφο. Ο πρώτος χρειάζεται τη χρηματοδότηση των συχνά ελλειμματικών και ατελέσφορων προϊόντων, ενώ ο δεύτερος έχει ανάγκη την ποιότητα και τους ανοιχτούς ορίζοντες, οι οποίοι εξασφαλίζονται μέσω των πολιτιστικών δράσεων.

Ο τουρισμός είναι ένα σύνθετο φαινόμενο με πολιτιστικές, προεκτάσεις και ασκεί σημαντική επίδραση στο πολιτιστικό και φυσικό περιβάλλον.

Ο τουρισμός και ο πολιτισμός αποτελούν τομείς αλληλένδετους, συμπληρωματικούς και αλληλοενισχυόμενους. Ειδικά για την ελληνική περίπτωση η πολιτιστική κληρονομιά, αποτελεί σημαντικό παράγοντα προσέλκυσης τουριστικού ενδιαφέροντος, ενώ μεγάλο μέρος του τουριστικού ρεύματος προς την Ελλάδα συνδυάζει διακοπές και ψυχαγωγία με επισκέψεις σε αρχαιολογικούς χώρους και μουσεία, ενώ ο πολιτισμός θεωρείται ως μέρος ενός γενικότερου ελληνικού τουριστικού προϊόντος.

2.3 Πολιτιστικοί τουρίστες

Οι πολιτιστικοί τουρίστες δεν αναζητούν συμβατικούς προορισμούς αλλά επιδιώκουν νέες εμπειρίες. Η ποιότητα, η αυθεντικότητα, η διακριτή ταυτότητα είναι λέξεις σύμφυτες με την ανταγωνιστική φύση του πολιτιστικού τουρισμού. Επαναλαμβανόμενα, βιομηχανικά αναπαραγόμενα γεγονότα, εκδηλώσεις και αξιοθέατα χαμηλής πνευματικής στάθμης και αισθητικής δεν ανταποκρίνονται στα υψηλά standards των κατά κανόνα μορφωμένων πολιτιστικών τουριστών.

Οι πολιτιστικοί τουρίστες μπορούν να χωριστούν σε τέσσερις κατηγορίες που εφάπτονται σε τέσσερις ομόκεντρους κύκλους.

1. Αυτούς για τους οποίους ο πολιτισμός αποτελεί ισχυρότατο κίνητρο για να επισκεφθούν ένα μέρος (**greatly motivated**). Σε αυτή την κατηγορία ανήκει το 5% του ντόπιου πληθυσμού και το 15 % των τουριστών.

2. Αυτούς για τους οποίους ο πολιτισμός αποτελεί ένα κίνητρο εν μέρει (**motivated in part**). Σε αυτούς ανήκει το 15% της τοπικής κοινωνίας και το 30% της τουριστικής αγοράς .

3. Ο τρίτος κύκλος αντιπροσωπεύει το 20% περίπου και των δυο αγορών. Περιλαμβάνει άτομα για τα οποία ο πολιτισμός αποτελεί ένα δευτερεύον κίνητρο (**adjunct**), δηλαδή δεν αποτελεί το κύριο κίνητρο για την επίσκεψη αλλά κατά την παραμονή τους σχεδιάζουν να συμμετάσχουν σε μια πολιτιστική δραστηριότητα.

4. Ο εξωτερικός κύκλος περιλαμβάνει τον συμπληρωματικό τυχαίο πολιτιστικό τουρίστα (**accidental**), δηλαδή αυτούς που κατά την παραμονή τους σε έναν προορισμό δεν σκοπεύουν να συμμετάσχουν σε ένα πολιτιστικό γεγονός αλλά τελικά το κάνουν συμπτωματικά είτε γιατί οι φίλοι και οι συγγενής που επισκέπτονται το έχουν ήδη προγραμματίσει είτε γιατί πραγματοποιείται κοντά στο ξενοδοχείο τους. Σε αυτήν την κατηγορία ανήκει το 20% της αγοράς.

Τέλος εκτός κύκλου, βρίσκεται περίπου το 40 % του τοπικού πληθυσμού και το 15% των τουριστών που σε καμιά περίπτωση δεν θα παρακολουθούσαν μια πολιτιστική εκδήλωση ή δεν θα επισκέπτονταν ένα μέρος πολιτιστικού ενδιαφέροντος.

Παράλληλα μπορούμε να μιλήσουμε και για πολιτιστικούς τουρίστες ειδικού ενδιαφέροντος. Αυτοί αποτελούν τους αμιγώς πολιτιστικά κινητοποιούμενους τουρίστες, οι οποίοι είναι γνώστες των πολιτιστικών ζητημάτων και διαθέτουν εξειδικευμένες γνώσεις περί των πολιτιστικών (Silberberg, 1995).

2.4 Διεθνής οργανισμοί

Η ίδρυση και δραστηριοποίηση των διεθνών οργανισμών λαμβάνει χώρα μετά το τέλος του Β΄ Παγκοσμίου πολέμου, όταν συνειδητοποιείται από την ανθρωπότητα η ανάγκη ανάληψης συντονισμένης δράσης εκ μέρους των διεθνών διακυβερνητικών οργάνων για τη συλλογική διαχείριση και αντιμετώπιση των δυσεπίλυτων προβλημάτων. Ο πολιτισμός και ο τουρισμός περιλαμβάνεται ανάμεσα στους τομείς-δράσεις. Πολιτικές σχετιζόμενες με θέματα πολιτιστικού τουρισμού αναπτύσσονται κατά κύριο λόγο από την Ευρωπαϊκή Ένωση, το Συμβούλιο της Ευρώπης και την UNESCO. Επίσης, στο διεθνές σύστημα δρουν περισσότερες από πέντε χιλιάδες (5.000) Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις (ΜΚΟ), εκ των οποίων το 10% ασχολείται με ζητήματα πολιτιστικού τουρισμού (π.χ Διεθνές συμβούλιο μουσείων – ICOM⁵, Διεθνές συμβούλιο μνημείων και χώρων - ICOMOS, Διεθνές συμβούλιο θεάτρου – ITI⁶, Διεθνές συμβούλιο μουσικής – CIM⁷, Διεθνές συμβούλιο επιστημονικών ενώσεων – ICSU⁸ κ.α.).

Οι διακυβερνητικοί οργανισμοί και οι ΜΚΟ ασκούν παρέμβαση σε ζητήματα πολιτιστικού τουρισμού μέσω:

α) σύγκλισης διασκέψεων, συνεδρίων, σεμιναρίων για την προώθηση της διεθνούς συνεργασίας (πολιτιστική διοίκηση, πολιτιστική ανάπτυξη, τουριστική πολιτική, προστασία πολιτιστικής κληρονομιάς κ.α) και τη διατύπωση βασικών αρχών-κατευθύνσεων

β) θέσπισης διεθνών συμβάσεων, οι οποίες έχουν νομική- δεσμευτική ισχύ για τα κράτη μέλη που τις επικυρώνουν (ευρωπαϊκή πολιτιστική σύμβαση του Συμβουλίου της Ευρώπης, διεθνής σύμβαση για τα πνευματικά δικαιώματα της UNESCO, διεθνής σύμβαση για την προστασία της παγκόσμιας πολιτιστικής και φυσικής κληρονομιάς της UNESCO κ.α.).

⁵ <https://icom.museum/en>

⁶ <https://www.iti-worldwide.org/>

⁷ <https://www.cim.edu/>

⁸ <https://council.science/>

γ) έκδοσης συστάσεων χωρίς νομική δέσμευση, οι οποίες επηρεάζουν τη χάραξη πολιτικής του πολιτιστικού τουρισμού.

δ) εφαρμογής ειδικών προγραμμάτων (πρόγραμμα για τη διάσωση των μνημείων πολιτιστικής κληρονομιάς της UNESCO, πρόγραμμα «πολιτιστικές διαδρομές» του Συμβουλίου της Ευρώπης, κοινοτικό πρόγραμμα MEDIA της ΕΕ κ.α.).

Ø ICOMOS

Το Διεθνές συμβούλιο μνημείων και χώρων (ICOMOS) ιδρύθηκε το 1965 με πρωτοβουλία της UNESCO και πρόκειται για ανεξάρτητο επιστημονικό όργανο, το οποίο ειδικεύεται σε θέματα προστασίας της πολιτιστικής κληρονομιάς. Το εν λόγω όργανο προσαρμοζόμενο στις σύγχρονες ανάγκες προστασίας, συντήρησης, διερμηνείας και παρουσίασης της πολιτιστικής κληρονομιάς και πολιτιστικής ποικιλομορφίας, τα τελευταία χρόνια επικεντρώνει τις προσπάθειές του σε ζητήματα διαχείρισης της πολιτιστικής κληρονομιάς (heritage management, cultural management), η οποία περιλαμβάνει διεθνώς αναγνωρισμένα standards και προϋποθέτει τη συνεργασία των τοπικών κοινωνιών και πληθυσμών.

Ø Παγκόσμια Χάρτα για τον πολιτιστικό τουρισμό – ICOMOS, 8-10-1999, Μεξικό

Αντικειμενικοί σκοποί της Διεθνούς Χάρτας για τον πολιτιστικό τουρισμό αποτελούν:

Α. η ενθάρρυνση των εμπλεκομένων σε θέματα συντήρησης της πολιτιστικής κληρονομιάς και πολιτιστικής διαχείρισης για τη δημιουργία των κατάλληλων δομών ούτως ώστε τα πολιτιστικά αγαθά να είναι προσβάσιμα από τους ενδιαφερόμενους τουρίστες και επισκέπτες.

Β. η κινητοποίηση της τουριστικής βιομηχανίας προς την προώθηση και διαχείριση του τουρισμού με τέτοιο τρόπο ώστε να γίνονται σεβαστοί οι ιστορικοί και ζώντες πολιτισμοί των τοπικών κοινωνιών.

Γ. η έναρξη διαλόγου μεταξύ συντηρητών και τουριστικής βιομηχανίας σχετικά με τη σπουδαιότητα της φυσικής κληρονομιάς, των πολιτιστικών εστιών και των ζώντων πολιτισμών με απώτερο σκοπό την επίτευξη της βιώσιμης ανάπτυξης.

Δ. η ενίσχυση με κάθε μέσο των σχεδιαστών τουριστικής πολιτικής για την ανάπτυξη στρατηγικών σχετικά με την παρουσίαση, προβολή και τη διερμηνεία της πολιτιστικής κληρονομιάς και την υλοποίηση πολιτιστικών προγραμμάτων διακρινόμενων από τις αρχές της συντήρησης και διατήρησης των πολιτιστικών θησαυρών.

2.5 Τι είναι μουσείο

Η λέξη «μουσείο» προέρχεται από τις εννέα Μούσες της αρχαίας ελληνικής μυθολογίας, τις κόρες του Δία και της Μνημοσύνης. Στην αρχαία Ελλάδα το μουσείο περιγράφεται ως τέμενος αφιερωμένο στη λατρεία των Μουσών, οι οποίες ήταν οι προστάτιδες των γραμμάτων και των Επιστημών. Τούτο σημαίνει πως στο

συγκεκριμένο χώρο καλλιεργούνταν οι τέχνες, τα γράμματα, η μουσική, η ποίηση, η φιλοσοφία και ο χορός.

Συγκεκριμένα, η έννοια «μουσείο» προέρχεται από την αρχαιοελληνική λέξη «Μουσείον», το οποίο αποτελούσε έναν χώρο λατρείας και διαμονής των Μουσών, των δηλαδή θεοτήτων που εκπροσωπούσαν την επική ποίηση, τη μουσική, την ιστορία, τη λυρική ποίηση, τη τραγωδία, το χορό, τη κωμωδία, την αστρονομία και τους ύμνους.

2.6 Ιστορική ανάδρομη της λέξης «μουσείο» και ορισμοί

Στην περίοδο της ρωμαϊκής αυτοκρατορίας ο όρος χρησιμοποιείται κυρίως για χώρους στους οποίους διεξάγονταν φιλοσοφικές συζητήσεις.

Κατά την περίοδο της Αναγέννησης ο όρος παραπέμπει στις ιδιωτικές συλλογές της ευρωπαϊκής αριστοκρατίας, ενώ στον 17^ο αιώνα σχετίζεται με την πληρότητα των εγκυκλοπαιδικών γνώσεων. Στα μέσα του ίδιου αιώνα στην Ευρώπη χρησιμοποιείται ο λατινικός όρος *musaeum* για τον προσδιορισμό συλλογών με περίεργο αντικείμενα (*cabinets des curiosités*). Στα τέλη του 17^{ου} και αρχές του 18^{ου} αιώνα καθιερώθηκε ο όρος για συγκεκριμένα κτήρια που στέγαζαν συλλογές αντικειμένων και χρησιμοποιήθηκε για πρώτη φορά στην περιγραφή της έκθεσης αντικειμένων του Ηλίας Άσμολ (Elias Ashmole) στην Οξφόρδη. Επίσης ο πρώτος ορισμός για το τι είναι το μουσείο δόθηκε από τον George Groove Brown το 1889, ο οποίος τον ολοκλήρωσε το 1895. Σύμφωνα με αυτόν «*το μουσείο είναι ένας οργανισμός που ασχολείται με τη «συλλογή διδακτικών θεμάτων, καθένα από τα οποία αντιπροσωπεύεται από κάποιο πολύ καλά επιλεγμένο δείγμα*». Αργότερα (το 1895) θα ολοκληρώσει τη διατύπωσή του λέγοντας ότι «*το μουσείο είναι ένας οργανισμός που διαφυλάσσει όσα αντικείμενα απεικονίζουν καλύτερα τα φυσικά φαινόμενα, τις τέχνες και τον πολιτισμό του ανθρώπου με σκοπό τον πλουτισμό των γνώσεων, τον διαφωτισμό και την πολιτισμική του ανύψωση*» (Ορφανίδη, 2003, σ. 5).

Η Αμερικανική Ένωση Μουσείων⁹ θεωρεί ότι το μουσείο είναι «*ένας οργανωμένος και μη κερδοσκοπικός οργανισμός με στόχο κατ' ουσία εκπαιδευτικό ή αισθητικό, με επαγγελματικό προσωπικό που κατέχει και χρησιμοποιεί απτά αντικείμενα, τα οποία επιμελείται και εκθέτει στο κοινό με κάποιο τακτό πρόγραμμα*» (American Association of Museums, 1973).

⁹https://siarchives.si.edu/collections/siris_arc_217604

Υπάρχει πλέον και σχετικός νόμος (3028 του 2002 αρθρ.45 παράγραφος 1) που ορίζει τι είναι μουσείο: *«Ως μουσείο νοείται η υπηρεσία ή ο οργανισμός μη κερδοσκοπικού χαρακτήρα, με ή χωρίς ίδια νομική προσωπικότητα, που αποκτά, δέχεται, φυλάσσει, συντηρεί, καταγράφει, τεκμηριώνει, ερευνά, ερμηνεύει και κυρίως εκθέτει και προβάλλει στο κοινό συλλογές αρχαιολογικών, καλλιτεχνικών, εθνολογικών ή άλλων υλικών μαρτυριών του ανθρώπου και του περιβάλλοντός του, με σκοπό τη μελέτη, την εκπαίδευση και την ψυχαγωγία. Ως μουσεία μπορούν να θεωρηθούν επίσης υπηρεσίες ή οργανισμοί που έχουν παρεμφερείς σκοπούς και λειτουργίες, όπως τα μουσεία ανοικτού χώρου».*

Σύμφωνα με τον ορισμό της ICOM, του Διεθνούς Συμβουλίου Μουσείων, ένα μουσείο είναι: *«Μόνιμο ίδρυμα στην υπηρεσία της κοινωνίας και της ανάπτυξής της, ανοιχτό στο κοινό, που ερευνά τα υλικά αντικείμενα των ανθρώπων και του περιβάλλοντός τους, αποκτά αυτά τα αντικείμενα, τα διατηρεί, τα ερμηνεύει και πρωτίστως τα εκθέτει προς όφελος του κοινού, κυρίως μέσα από διαδικασίες μελέτης, εκπαίδευσης και ψυχαγωγίας».*

Με άλλα λόγια μουσείο ονομάζουμε τον χώρο όπου βρίσκονται συγκεντρωμένα τεκμήρια του ανθρώπινου πολιτισμού, υλικά κατάλοιπα, μάρτυρες της ιστορίας του ανθρώπου αλλά και του φυσικού κόσμου.

Τα μουσεία κατηγοριοποιούνται:

- βάσει των συλλογών που διαθέτουν σε: αρχαιολογικά, τέχνης, επιστημών, πολεμικά, νομισματικά, ιστορικά, θεματικά λαογραφικά, φυσικής ιστορίας, ναυτικά και εθνολογικά
- βάσει των φορέων που τα ιδρύουν και τα διαχειρίζονται: κρατικά, δημόσια, ιδιωτικά
- βάσει του βεληνεκού της συλλογής τους: εθνικά ,περιφερειακά, τοπικά
- βάσει του κοινού που εξυπηρετούν: γενικά, εκπαιδευτικά, ειδικού ενδιαφέροντος
- βάσει του εκθεσιακού τους χώρο: αρχαιολογικοί χώροι,, υπαίθρια, ιστορικά κτήρια-μουσεία (Γκαζη, Α. Νουσια, Τ. 2003).

Το μουσείο Καλαβρυτινού Ολοκαυτώματος, το οποίο θα αναλυθεί στην συνέχεια σύμφωνα με τα παραπάνω είναι ένα μουσείο ιστορικό βάση συλλογής, δημόσιο με βάση τον διαχειριστικό φορέα, τοπικό με βάση το βεληνεκές του, γενικού και ειδικού ενδιαφέροντος με βάση το κοινό και ιστορικό κίτρινο-μουσείο βάση χώρου.

Ο ρόλος του μουσείου δεν είναι να αξιολογεί, αλλά να εξηγεί, όπως υποστηρίζει ο Oscar Wilde: *τα πράγματα που αξίζει πραγματικά να μάθουμε, δεν μπορούν να*

διδασκούν ή να εξηγηθούν, αλλά μπορούν να κατακτηθούν μέσω της βιωματικής εμπειρίας.

Στα σύγχρονα μουσεία, για τη δημιουργία των εκθέσεων και γενικότερα για την επικοινωνία με το κοινό συμβάλλουν πλέον πολλές επιστημονικές ειδικότητες. Ειδικοί μουσειολόγοι, σε συνεργασία με τους επιμελητές των μουσείων, τους μουσειοπαιδαγωγούς και τους σχεδιαστές, φροντίζουν για την παρουσίαση των εκθεμάτων με τέτοιο τρόπο, ώστε να γίνονται κατανοητά από όλους τους πιθανούς επισκέπτες, ανεξαρτήτως ηλικίας ή άλλων ιδιαιτεροτήτων. Όπως γίνεται φανερό από τα παραπάνω, για το τελικό αποτέλεσμα, τη μουσειακή έκθεση, είναι απαραίτητες εξειδικευμένες πλέον εργασίες σε πολλαπλά επίπεδα, όπως και η συμβολή πολλών επιστημονικών κλάδων και ειδικοτήτων. Ωστόσο, δεν πρέπει να ξεχνάμε ότι, για τη λειτουργία ενός μουσείου, εξίσου απαραίτητη και σημαντική είναι και η συμβολή του διοικητικού προσωπικού και του προσωπικού φύλαξης, καθαρισμού και συντήρησης του χώρου.

Τα μουσεία ως φορείς πολιτισμού, μπορούν να συνεισφέρουν στην ανάπτυξη ενός τόπου τόσο οικονομικά όσο και κοινωνικά βελτιώνοντας το βιοτικό επίπεδο της περιοχής.

2.7 Διεθνής χάρτα μουσείων μνήμης¹⁰

«Η ίδρυση των Μουσείων Μνήμης σκοπό έχει την προστασία της αξιοπρέπειας των θυμάτων από κάθε μορφής εκμετάλλευση και την ερμηνεία των πολιτικών γεγονότων του παρελθόντος που θα βοηθήσουν το κοινό να διαμορφώσει ανεξάρτητη και κριτική σκέψη απέναντι στα γεγονότα εκείνα».

¹⁰<http://holocaustremembrance.com/sites/default/files/international-memorial-museums-charter.pdf>

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3^ο

3.1 Τα Καλάβρυτα σήμερα

Τα Καλάβρυτα είναι μια γραφική κωμόπολη στην ορεινή Αχαΐα βρίσκεται σε υψόμετρο 735 μέτρων και αποτελεί έδρα του ομώνυμου δήμου, αποτελεί τουριστικό προορισμό κύριος τους χειμερινούς μήνες αλλά και το καλοκαίρι. Το χιονοδρομικό κέντρο, ο οδοντωτός σιδηρόδρομος, οι ιστορικές μόνες, τα γραφικά χωριά, το σπήλαιο των λιμνών, το μουσείο Καλαβρυτινού Ολοκαυτώματος και η φυσική ομορφιά της περιοχής αποτελούν πόλο έλξης για χιλιάδες επισκέπτες κάθε χρόνο.

3.2 Καλάβρυτα ιστορική ανάδρομη τα σημαντικότερα γεγονότα

Τα Καλάβρυτα είναι σχετικά μικρή περιοχή, ωστόσο διαθέτουν πλούσια ιστορία και παράδοση. Υπάρχουν ενδείξεις ότι η περιοχή κατοικείται από τους προϊστορικούς χρόνους. Έχουν βρεθεί λείψανα κατοίκησης της 5ης χιλιετίας π.Χ. στο σπήλαιο των Λιμνών στα Καστριά Καλαβρύτων και Μυκηναϊκοί οικισμοί, γνωστοί κυρίως από τα νεκροταφεία τους αναπτύσσονται σ' όλη την Αιγιάλεια και την επαρχία Καλαβρύτων. Σημαντικό είναι επίσης και το μυκηναϊκό νεκροταφείο στη Κάτω Γουμένισσα Καλαβρύτων (15ος - 12ος αιώνας π.Χ) με πήλινα και χάλκινα ευρήματα που τώρα βρίσκονται στο Αρχαιολογικό Μουσείο Πατρών. Η αρχαία αρκαδική Κύναιθα τοποθετείται στη περιοχή που βρίσκονται τα Καλάβρυτα σήμερα κτισμένη σε απόσταση 40 περίπου σταδίων (δηλ. 7,5 περίπου χλμ.) από το χωρίο Λουσοί σύμφωνα με τις περιγραφές του ιστορικού και περιηγητή Πausανία.

Λίγα είναι τα στοιχεία που έχουμε για την αρχική Βυζαντινή περίοδο, γι' αυτό θεωρείται μοναδικό το εύρημα του Πριολίθου Καλαβρύτων, ο "θησαυρός" των χάλκινων νομισμάτων του 5ου και 6ου αιώνα μ.Χ. (κοπές του Ιουστινιανού Α', Ιουστίνου Β' και Μαυρικήου).

Τα Καλάβρυτα αναφέρονται ως σημαντικό κέντρο κατά τη περίοδο της Φραγκοκρατίας, μετά την άλωση της Κωνσταντινούπολης από τους Φράγκους της Δ' Σταυροφορίας 1201-1204 μ.Χ. Η ονομασία Καλάβρυτα εμφανίζεται για πρώτη φορά στον Μεσαίωνα και πιθανολογείται ότι προέρχεται από τα "Καλάβρύοντα" ύδατα ή "Καλές βρύσες".

Η περιοχή, μαζί με την πόλη των Πατρών, παραχωρήθηκε από τους Βενετούς και το 1205 οργανώθηκε αυτόνομα ως μία από τις δώδεκα βαρονίες των Φράγκων της Πελοποννήσου. Στα μέσα του 13ου αιώνα κτίστηκε το κάστρο των Καλαβρύτων που είναι χαρακτηριστικό δείγμα φράγκικης οχυρωματικής τέχνης του 13ου αιώνα, χτισμένο σε οχυρή τοποθεσία, εύκολη στην υπεράσπιση, το οποίο συνέβαλε αποτελεσματικά στη φύλαξη της πεδιάδας. Πριν το τέλος του 13ου αιώνα όλα τα ορεινά φέουδα περιήλθαν και πάλι στο Βυζαντινό κράτος. Κατά τον Βοή, οι Βυζαντινοί ανέκτησαν τα Καλάβρυτα μεταξύ του 1270 και 1274 είτε με συνδυασμένη

ενέργεια του Δεσποτάτου του Μυστρά και των κατοίκων, είτε με πρωτοβουλία των Καλαβρυτινών.

Από το 1390 έως 1399 γίνονται αρκετές επιδρομές από τούρκικους στην Πελοπόννησο. Ο Δεσπότης Θεόδωρος Παλαιολόγος μη μπορώντας να διαχειριστεί την καταστροφή και μετά από σχετικές διαπραγματεύσεις εκχώρησε όλο το δεσποτάτο επόμενος και τη πόλη των Καλαβρύτων στους Ιππότες της Ρόδου.

Κατά τους βυζαντινούς χρόνους ανεγέρθηκαν δυο σημαντικά μοναστήρια η Μονή της Αγίας Λαύρας το 961 .μ.Χ. και η Μονή του Μέγα Σπηλαίου το 360 .μ.Χ.

Το 1460, ο Μωάμεθ ο Β' επικεφαλής ισχυρού Τουρκικού στρατού κατέλαβε την Πελοπόννησο. Τα Καλάβρυτα μετά από γενναία αντίσταση κατελήφθησαν από τους Τούρκους. Το 1687 περιήλθαν στην κυριαρχία των Ενετών μέχρι το 1715 οπότε γύρισαν και πάλι στην κατοχή των Τούρκων οπότε και παρέμειναν μέχρι το 1821.

Τα Καλάβρυτα πρωταγωνίστησαν στον Αγώνα του 1821 κατά του τουρκικού ζυγού. Από την ιστορική μονή της Αγίας Λαύρας στις 18 Μαρτίου 1821 δόθηκε το σύνθημα της εξέγερσης στη περιοχή των Καλαβρύτων. Το Αίγιο και τα Καλάβρυτα είναι οι πρώτες πόλεις που απελευθερώνονται από τον τουρκικό ζυγό.

Το 1896 ολοκληρώθηκε και λειτούργησε η οδοντωτή σιδηροδρομική γραμμή Καλαβρύτων. Η γραμμή άρχισε να κατασκευάζεται το 1891 από Γάλλους μηχανικούς και το υπερβολικό κόστος της λόγω των απότομων βουνών και του μεγάλου υψομέτρου της διαδρομής ήταν ένα από τα μεγάλα έργα τις εποχής που κλόνισαν τρεις φορές τον προϋπολογισμό του κράτους, με αποτέλεσμα μεγάλες πολιτικές διαστάσεις και την παραίτηση της κυβέρνησης Χαριλάου Τρικούπη. Η οδοντωτή σιδηροδρομική γραμμή συνέδεσε τα Καλάβρυτα με το Διακοπτό μέσω τις κοιλάδας του Βουραϊκού.

3.3 Το σημαντικότερο ιστορικό γεγονός που έχει συμβεί στην περιοχή

Κατά τη διάρκεια του Δεύτερου Παγκοσμίου Πολέμου τα Καλάβρυτα και η περιοχή τους υπήρξαν πεδίο σημαντικής αντιστασιακής δράσης, κάτι που προκάλεσε την μανία των χιτλερικών στρατευμάτων. Στις 13 Δεκεμβρίου 1943 τα Καλάβρυτα γνώρισαν την γερμανική θηριωδία καθώς στο λόφο του Καπή συντελέστηκε ένα από τα αγριότερα ομαδικά εγκλήματα του ναζισμού εναντίον άοπλου πληθυσμού. Έγινε η εκτέλεση όλου του ανδρικού πληθυσμού των Καλαβρύτων ενώ είχε προηγηθεί η πυρπόληση τις πόλης.

3.4 Μαρτυρικά χωριά και πόλεις

Είναι πόλεις η χωριά τα ποια έχουν υποστεί καταστροφές κατά την περίοδο εισβολών η πολεμικών συγκρούσεων στην Ελλάδα αφορά κυρίως οικισμούς που έχουν υποστεί καταστροφές την περίοδο της κατοχής ο χαρακτηρισμός αυτός γίνεται επίσημα με προεδρικό διάταγμα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4^ο

4.1 Καλαβρυτινή μάνα

Το έτος 1985 με πρωτοβουλία της Ένωσης Καλαβρυτινών Αθήνας, του Δήμου Καλαβρύτων και των παιδιών των θυμάτων του Καλαβρυτινού Ολοκαυτώματος, τιμήθηκαν οι Καλαβρυτινές ηρωίδες Μάνες, όσες δεν είχαν σφαλίσει τα μάτια.

Δέκα χρόνια αργότερα το έτος 1996 με πρωτοβουλία των Καλαβρυτινών Ενώσεων Αθηνών και Πατρών ο Δήμος Καλαβρύτων θεσμοθέτησε, με τον πρόδηλο συμβολισμό, την 14η Αυγούστου ως ημέρα Μνήμης της Καλαβρυτινής Μάνας, πάσχουσας όπως η Παναγία. με την τέλεση Μνημοσύνου στον Καθεδρικό Ναό της πόλης.

4.2 Εκδηλώσεις μνήμης

Οι εκδηλώσεις αυτές, του Δήμου Καλαβρύτων, ξεκινούν, την Τρίτη, 21 Νοεμβρίου, στη Ζαχλωρού και κορυφώνονται την Τετάρτη 13 Δεκεμβρίου, στα Καλάβρυτα, με την τέλεση του μνημόσυνου και της απόδοσης τιμών στους, άδικα, εκτελεσθέντες, από τους Γερμανούς κατακτητές, Καλαβρυτινούς και ολοκληρώνονται την Πέμπτη, 14 Δεκεμβρίου, με τις εκδηλώσεις στην Αγία Λαύρα και την Κλειτορία Καλαβρύτων. Όπως έχει δηλώσει ο Δήμαρχος Καλαβρύτων, Γιώργος Λαζουράς: *«Ο μαρτυρικός Δήμος Καλαβρύτων, αποδίδει τιμή και σεβασμό στη μνήμη των άδικα εκτελεσθέντων συμπολιτών μας, κατά, το τραγικό και συγκλονιστικό Ολοκαύτωμα των Καλαβρύτων, της 13 Δεκεμβρίου 1943, και κατά, τις ομαδικές εκτελέσεις συμπατριωτών μας και τις πυρπολήσεις και καταστροφές, στα χωριά μας, Ρωγούς, Κερπινή, Ζαχλωρού, Μέγα Σπήλαιο, Βραχνί, Σούβαρδο, Σκεπαστό, Πριόλιθο, Αγία Λαύρα και Κλειτορία. Η καλύτερη και μεγαλύτερη τιμή, σ' αυτούς, που εκτελέστηκαν, από τους Γερμανούς ναζί εκτελεστές είναι, να διατηρούμε ζωντανή τη μνήμη τους, σαν αναλάμποντα φάρο, που διδάσκει, εμπνέει και καθοδηγεί, να αγωνιζόμαστε σταθερά και αταλάντευτα, για την ειρήνη, την καταδίκη του πολέμου και των βιαιοπραγιών, την καταδίκη του ναζισμού και του κάθε μορφής ολοκληρωτισμού, τη φιλία, τη συναδέλφωση, την πρόοδο και την ευημέρια των λαών, και να διεκδικούμε, δυναμικά και ασυμβίβαστα, τις οφειλόμενες γερμανικές αποζημιώσεις και επανορθώσεις»* (Λαζουράς, 2013).

Μια εκδήλωση, στο πλαίσιο των εκδηλώσεων μνήμης του Καλαβρυτινού Ολοκαυτώματος, είναι και ο Αγώνας Δρόμου Θυσίας, 10.000 μέτρων, από τις μαρτυρικές κοινότητες Ρογών και Κερπινής, στα Καλάβρυτα. Ο αγώνας συνδιοργανώνεται, τα τελευταία χρόνια, με επιτυχία από τον δήμο Καλαβρύτων και το Ανώτατο Συμβούλιο Αθλητισμού Ενόπλων Δυνάμεων (ΑΣΑΕΔ) του Υπουργείου Εθνικής Άμυνας, στα μέσα Δεκεμβρίου κάθε χρόνο. Ο ανωτέρω αγώνας, αποτελεί ελάχιστο δείγμα τιμής στους εκτελεσθέντες από τα Ναζιστικά στρατεύματα κατοχής στις 13 Δεκεμβρίου του 1943.

Όπως χαρακτηριστικά έγραψε και ο αλησμόνητος ποιητής Γιάννης Κουτσοχέρας: *«Κάθε χρόνο το Δεκέμβρη, άνθρωποι – συνάνθρωποι της γης, τα Καλάβρυτα σας καρτερούν, τα Καλάβρυτα του εικοσιένα, τα Καλάβρυτα του '43...»*

Επίσης, η θεατρική ομάδα “ΠΑΝΟΣ ΜΙΧΟΣ” πραγματοποιεί κάθε χρόνο αναπαράσταση της ορκωμοσίας των αγωνιστών και την κήρυξη της επανάστασης του 1821 στην Αγία Λαύρα. Σημαντική είναι ακόμη η συνεισφορά και των διαφόρων πολιτιστικών συλλόγων που δρουν στην περιοχή.

4.3 Καλάβρυτα πολιτιστική διαχείριση και πολιτιστικοί χώροι

Η Πολιτιστική διαχείριση στα Καλάβρυτα είναι κυρίως έργο της δημοτικής αρχής και στοχεύει στην ανάδειξη και προβολή την πολιτιστικής ταυτότητας του συνόλου της περιοχής των Καλαβρύτων, μέσα από την ιστορία, τη λαογραφία, τη μουσική, τη λογοτεχνία, τις τέχνες, καθώς και την ανάπτυξη της λαϊκής συμμετοχής, στη δημιουργία των πολιτιστικών αγαθών.

Η περιοχή των Καλαβρύτων διαθέτει σημαντικούς πολιτιστικούς χώρους και θα μπορούσε να θεωρηθεί ιδανική περιοχή για πολιτιστικό τουρισμό. Ενδεικτικά διαθέτει το μουσείο Καλαβρυτινού Ολοκαυτώματος, την μονή της Αγίας Λαύρας, την μονή του Μέγα Σπηλαίου -η οποία θεωρείται η αρχαιότερη στην Ελλάδα- και τον οδοντωτό σιδηρόδρομο. Αυτοί οι πολιτιστικοί χώροι συνδέονται με τα σημαντικότερα ιστορικά γεγονότα της νεότερης ιστορίας της Ελλάδας ενώ συγκεκριμένα το μουσείο Καλαβρυτινών Ολοκαυτώματος και η ιστορία που αφηγείται έχουν παγκόσμια ακτινοβολία.

Επίσης στα Καλάβρυτα υπάρχει το Αρχοντικό της Παλαιολογίνας το οποίο ανάγεται στους βυζαντινούς χρόνους και η Δημοτική Πινακοθήκη του Κωνσταντίνου Φάσσου η οποία λειτουργεί από το 1999 σε αίθουσα της Αγροτικής Τράπεζας με ευθύνη της Δ.Ε.Π.Α.Π.Ο.Ζ. Φιλοξενεί 49 πίνακες του ζωγράφου Κωνσταντίνου Φάσσου, που καταγόταν από την Αροάνια Καλαβρύτων και απεικονίζει στα έργα αυτά το χρώμα, την ατμόσφαιρα και το τοπίο της γενέτειρας του. Ο Κωνσταντίνος Φάσσος ήταν ένας από τους πιο καταξιωμένους ζωγράφους της εποχής του, με πενήντα ατομικές εκθέσεις στο ενεργητικό του και πολλές ομαδικές στην Ελλάδα και το εξωτερικό.

4.4 Καλάβρυτα πολιτιστικός τουρισμός

Τα Καλάβρυτα παρότι ορεινή περιοχή προσφέρει υποδομή για μεγάλο αριθμό επισκεπτών γεγονός που βοηθάει την ανάπτυξη διευρυμένου πολιτιστικού τουρισμού με βάση τα Καλάβρυτα και όχι κάποιο αστικό κέντρο όπως γίνεται συνήθως στην Ελλάδα.

Οι δυο ιστορικές μόνες του Μέγα Σπηλαίου και της Αγίας Λαύρας προσφέρονται για θρησκευτικό τουρισμό ενώ το μουσείο άλλα και γενικότερα η ιστορία της πόλης και τα γεγονότα που συνέβησαν εκεί τους δυο τελευταίους αιώνες αποτελούν πόλο έλξης για τους πολιτιστικούς τουρίστες.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5^ο

5.1 Η ιστορία που αφηγείται το μουσείο Καλαβρυτινού Ολοκαυτώματος

Πριν προχωρήσουμε στην παρουσίαση του Μουσείου θα σταθούμε στα ιστορικά γεγονότα τα όποια συνέβησαν. Την Πέμπτη 9 Δεκεμβρίου 1943 και την επόμενη μέρα 10 Δεκεμβρίου 1943, τα γερμανικά στρατεύματα μπήκαν στην πόλη των Καλαβρύτων με σκοπό να φέρουν εις πέρας το σχέδιο με την ονομασία «Επιχείρηση Καλάβρυτα». Τα Καλάβρυτα ήταν μια περιοχή που δρούσαν αντάρτικες ομάδες. Η «Επιχείρηση Καλάβρυτα» περιλάμβανε την εξόντωση αυτών των ομάδων, τον εντοπισμό όπλων και κομμουνιστών στους οικισμούς της περιοχής και την επιβολή αντιποίνων για την εξαφάνιση ενός γερμανικού λόχου στη περιοχή.

Μέχρι την ημέρα τη εκτέλεσης όλου του ανδρικού πληθυσμού των Καλαβρύτων μεσολάβησαν τέσσερις μέρες αγωνιώδους αναμονής για το τι θα συμβεί. Από τη μια υπήρχαν οι διαβεβαιώσεις των Γερμανών ότι δεν θα πειράξουν τον άμαχο πληθυσμό και από την άλλη οι πληροφορίες για την ανελέητη καταστροφή των περιοχών από όπου πέρασαν τα γερμανικά στρατεύματα. Μετά την είσοδο τους στην πόλη, οι Γερμανοί επέβαλαν απαγόρευση της κυκλοφορίας μετά τις 4 και απαγόρευσαν την έξοδο από την πόλη ταυτόχρονα άρχισαν να σκοτώνουν συγγενής ανταρτών και να καίνε σπίτια. Η κατάσταση επιδεινώθηκε όταν βρέθηκαν τρία πτώματα Γερμανών που είχαν εκτελεσθεί από τους αντάρτες.

Τα ξημερώματα της 13ης Δεκεμβρίου 1943 χτύπησε η καμπάνα. Τα στρατεύματα κατοχής καλούσαν τον πληθυσμό των Καλαβρύτων να συγκεντρωθεί στο δημοτικό σχολείο με τροφή μιας ημέρας και μια κουβέρτα.

Στο κτίριο έγινε ο διαχωρισμός των γυναικόπαιδων και των ηλικιωμένων από τους άνδρες και τους εφήβους. Μετά τον διαχωρισμό τα γυναικόπαιδα και οι ηλικιωμένοι κλειδώθηκαν από τους Γερμανούς στο σχολείο, οι οποίοι έβαλαν φωτιά στο κτίριο. Οι άνδρες και οι έφηβοι οδηγήθηκαν σε δυο ομάδες ανά δυάδες σε έναν αμφιθεατρικό χέρσο τόπο στον λόφο του Καπή. Ο χώρος ήταν ζωσμένος από στρατιώτες με πολυβόλα. Από την ράχη του Καπή οι άνδρες των Καλαβρύτων είδαν την λεηλασία της πόλης.

Νωρίς το μεσημέρι μια κόκκινη προειδοποιητική φωτοβολίδα πρόβαλε από την μεριά της πόλης λίγο αργότερα μια πράσινη φώτισε τον ουρανό ήταν η εντολή εκτέλεσης του ανδρικού πληθυσμού των Καλαβρύτων.

Το έργο της εκτέλεσης κράτησε μαζί με την χαρακτηριστική βολή περίπου δυο ώρες. Ώρα 14:34 τα όπλα σίγασαν. Τετρακόσια εξήντα πέντε πτώματα κείτονταν στο χώμα. Μόνο δεκατρία άτομα είχαν γλιτώσει τον θάνατο.

Σε ένδειξη τιμής στην μνήμη των θυμάτων η πόρτα από την οποία το πρωί της 13 Δεκεμβρίου ο πληθυσμός των Καλαβρύτων περνά στο εσωτερικό του σχολείου (σήμερα στεγάζεται εκεί το Μουσείο Καλαβρυτινού Ολοκαυτώματος) θα μείνει για πάντα κλειστή.

Οι γερμανικές δυνάμεις κατά την εκτέλεση της «Επιχείρησης Καλάβρυτα» εισέβαλαν σε πολλά χωριά των Καλαβρύτων σκοτώνοντας τους κατοίκους, πυρπολώντας κατοικίες, λεηλατώντας περιουσίες.

Η περιοχή των Καλαβρύτων υπέστη την περίοδο της κατοχής τεράστιες απώλειες σε έμπυχο δυναμικό με μαζικές εκτελέσεις άμαχων και ολοκληρωτικές καταστροφές (Κανελλόπουλος, ιστορικός ερευνητής «επιχείρησης Καλάβρυτα»).

Αναλυτικότερα αναφέρονται σημαντικές ημερομηνίες των γεγονότων:

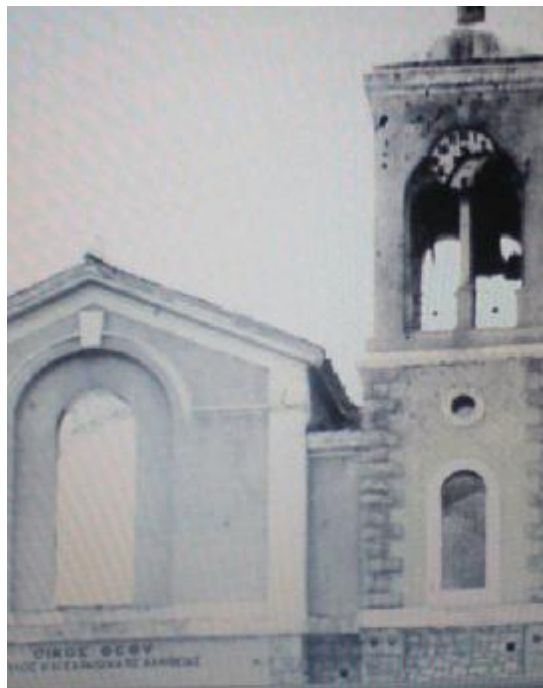
- 29 Ιουλίου 1943: βομβαρδισμοί των χωριών Λάπατα, Τρεχλού και Μάνεσι. Μεταξύ των 16 θυμάτων και μικρά παιδιά.
- 31 Αυγούστου 1943: πυρπόληση του χωριού Άνω Λουσοί και εκτέλεση 4 κάτοικων, απαγχονισμός στην πλατεία Χελμός των Καλαβρύτων του νεαρού Ντίνου Παυλόπουλου.
- 29 Νοεμβρίου 1943: βομβαρδισμός του χωριού Βυσωκά, 13 νεκροί τραυματίες και καταστροφή οικιών.
- Από τις 5 έως τις 15 Δεκεμβρίου 1943 τέθηκε σε εφαρμογή η «Επιχείρηση Καλάβρυτα» μιά από τις πιο σκληρές επιχειρήσεις της Βέρμαχτ όχι μόνο στην Ελλάδα αλλά και σε ολόκληρη την Ευρώπη. Η «Επιχείρηση Καλάβρυτα» είχε ως στόχο να περικυκλώσει την περιοχή των Καλαβρύτων από τρεις διαφορετικές πλευρές και να εξοντώσει αντάρτικες ομάδες που δρούσαν στην περιοχή καθώς και την επιβολή αντιποίνων για την εκτέλεση Γερμανών αιχμάλωτων από τους αντάρτες. Αυτό σήμαινε εκτελέσεις και λεηλασίες με σκοπό τη διακοπή υποστήριξης του πληθυσμού στις αντιστασιακές ομάδες. Στην πραγματικότητα όμως περιλάμβανε την ολοκληρωτική καταστροφή και την σφαγή άμαχου πληθυσμού.
- Στις 7/12 στην Κάτω Βλασία σκότωσαν 3 άνδρες και μια γυναίκα και στον Κάλονο 3 βοσκούς από τα Καλάβρυτα και 1 ακόμα πολίτη.
- Στις 8/12 έκαψαν ολοσχερώς το χωριό Ρογοί και εκτέλεσαν 65 άνδρες και παιδιά. Την ίδια μέρα μια άλλη ομάδα Γερμανών, μπήκαν στο χωριό Κερπινή έβαλαν φωτιά και εκτέλεσαν 38 άνδρες και παιδιά στην συνέχεια έκαψαν τα χωριά Άνω και Κάτω Ζαχλωρού και εκτέλεσαν 19 άνδρες ακολούθως έφτασαν στην Μόνη του Μεγάλου Σπηλαίου όπου σκότωσαν 16 άτομα μονάχους, επισκέπτες και υποτακτικούς ενώ εκτέλεσαν και 9 μονάχους στη θέση Ψήλος Σταυρός.
- Στις 9/12 έβαλαν φωτιά στο χωριό Σούβαρδο και σκότωσαν 5 άνδρες το ίδιο και στο χωριό Βραχνί όπου σκότωσαν 6 άνδρες. Στην Κερπινή εκτελέστηκαν 4 άνδρες.
- Στις 10/12 εκτέλεσαν στο Συρμπανι (Πριολιθο) 5 άνδρες.
- Στις 13/12 κορυφώνουν την επιχείρηση λεηλατώντας και καταστρέφοντας ολοκληρωτικά την πόλη των Καλαβρύτων και εκτελώντας όλων των ανδρικό πληθυσμό.

- Στις 14/12 ανέβηκαν στο μοναστήρι της Αγίας Λαύρας σκότωσαν 6 άτομα και λεηλάτησαν το χωρίο Βυσωκα σκοτώνοντας 3 άνδρες.
- Στις 14/12 λεηλάτησαν και έκαψαν το μεγαλύτερο μέρος των Μαζεϊκών ενώ στις 12/12 είχαν εκτελεστεί 10 Μαζέοι.

Συνολικά 696 Καλαβρυτινοί εκτελέστηκαν και τα περισσότερα χωριά καταστράφηκαν ολοσχερώς.

Την στιγμή που γίνονταν αυτά ο οδοντωτός κατηφόριζε προς το Διακοπτο κατάφορτος από το πλιάτσικο των Γερμανών στα σπίτια στα μαγαζιά και στις αποθήκες από όπου άρπαξαν ότι πολύτιμο υπήρχε μαζί και τα χρήματα και τα αποθέματα των τραπεζών και των δημοσίων υπηρεσιών αφού πρώτα ανάγκασαν τους διευθυντές να τα παραδώσουν.

Στις 2 :43 στις 13 Δεκεμβρίου 1943 αφανίστηκαν τα πάντα όπως δείχνουν και οι δείκτες του σταματημένου ρολογιού της εκκλησίας.

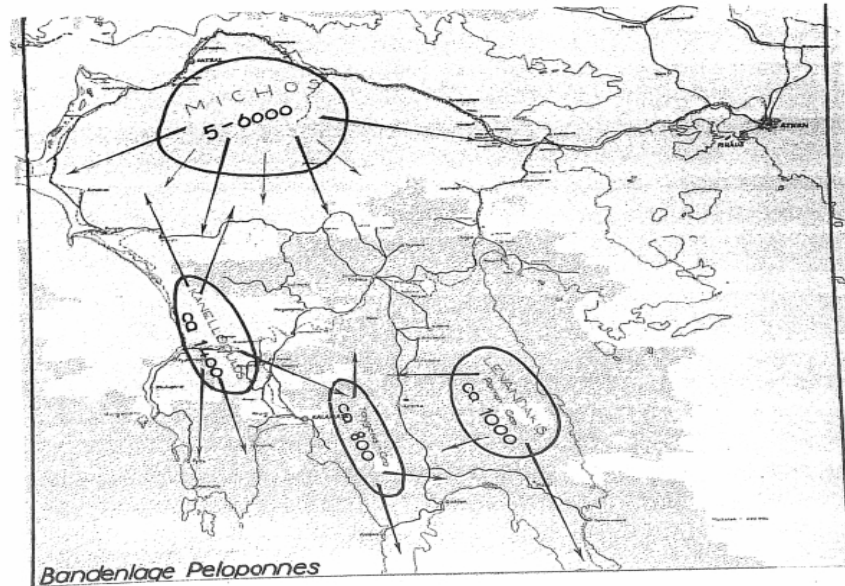

Εικόνα 5.1 Οι σταματημένοι δείκτες του ρολογιού.

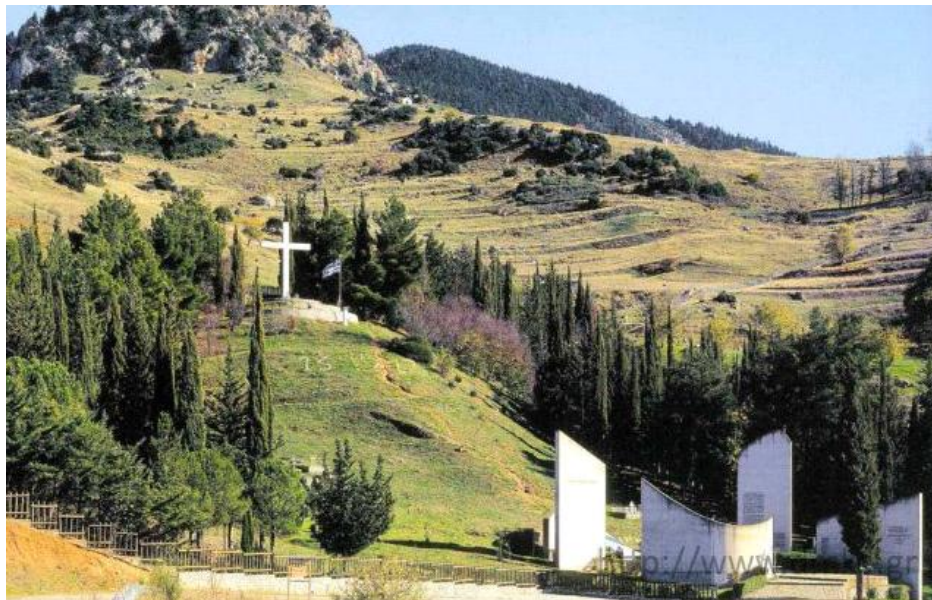
Η συνέχεια του δράματος βρήκε τις γυναίκες να προσπαθούν με τα νυχιά να σκάψουν προχείρους τάφους στην παγωμένη γη του Δεκέμβρη για να θάψουν τους νεκρούς τους. Με κουβέρτες μετέφεραν τους νεκρούς στο νεκροταφείο και άλλους τους έθαψαν στο λόφο της εκτέλεσης, ακολούθησε η προσπάθεια της επιβίωσης μέσα στα χαλάσματα.

Οι Καλαβρυτινές γυναίκες, οι Καλαβρυτινές μανάδες, μορφές ηρωικές παλεύοντας κάτω από δύσκολες συνθήκες κατάφεραν να αναθρέψουν τα παιδιά τους και να ξανακτίσουν την πόλη μέσα από ερείπια.

Στον τόπο της εκτέλεσης υπάρχει ο λευκός σταυρός και η πετρωμένη Καλαβρυτινή μάνα αιωνία σύμβολα που εξακολουθούν να στέλνουν μηνύματα ειρήνης και συναδελφοσύνης των λαών.

Εικόνα 5.2 Χάρτης κατανομής ανταρτών.

Εικόνα 5.3 Ο τόπος της εκτέλεσης.

5.2 Δημοτικό μουσείο Καλαβρυτινού Ολοκαυτώματος Θέση του μουσείου, το κτίριο και το εξωτερικό κέλυφος

Το Μουσείο Καλαβρυτινού Ολοκαυτώματος είναι ιστορικό μουσείο που βρίσκεται στα Καλάβρυτα και είναι άρρηκτα συνδεδεμένο με τα τραγικά γεγονότα που συνέβησαν εκεί στις 13 Δεκεμβρίου 1943. Το Δημοτικό Μουσείο Καλαβρυτινού Ολοκαυτώματος στεγάζεται στο σχολείο όπου συγκεντρώθηκαν από τους κατακτητές οι γυναίκες και τα παιδιά της πόλης. Στις αίθουσες του ζωντανεύουν εκείνες οι δραματικές στιγμές.

Το κτίριο του Δημοτικού Σχολείου ανεγέρθηκε στις αρχές του 20ου αιώνα «δαπάνη» του μεγάλου Έλληνα ευεργέτη Ανδρέα Συγγρού. Έχει μεγάλο εξωτερικό περιβάλλοντα χώρο και γειτνιάζει μόνο με το κτίριο του σιδηροδρομικού σταθμού. Από τα πρώτα χρόνια λειτουργίας του - λειτούργησε το έτος 1906 - διέθετε δασκάλους για όλες τις τάξεις και ήταν εφοδιασμένο με εποπτικά μέσα για τη διδασκαλία των ιστορικών, γλωσσικών, τεχνικών και πρακτικών μαθημάτων. Αποτελεί δείγμα τετρατάξιου σχολείου με νεοκλασικά μορφολογικά στοιχεία και συγκεκριμένη τυπολογία.

Στις 13 Δεκεμβρίου του 1943 κήκε ολοσχερώς από την πυρκαγιά που προκάλεσαν οι Γερμανοί κατακτητές. Μετά την απελευθέρωση, ανακατασκευάστηκε σύμφωνα με το αρχικό του σχέδιο. Επαναλειτούργησε το έτος 1950. Το 1986 κηρύχθηκε ως ιστορικό διατηρητέο μνημείο από το Υπουργείο Πολιτισμού και αποφασίστηκε να στεγάσει το Δημοτικό Μουσείο Καλαβρυτινού Ολοκαυτώματος. Το Μουσείο εγκαινιάστηκε στις 9 Ιανουαρίου 2005 από τον τότε Πρόεδρο της Ελληνικής Δημοκρατίας κ. Κωνσταντίνο Στεφανόπουλο.

«Με την υπ. αριθ. ΥΠΠΟ/ΔΙΛΑΠ/Γ/2116/31577/Φ.Ε.Κ./Β'/769/31.10.1986 το κτήριο του Δημοτικού Σχολείου χαρακτηρίστηκε ως έργο τέχνης και ως ιστορικό διατηρητέο μνημείο που χρειάζεται ειδική κρατική προστασία. Ενώ με την υπ. Αριθ. ΥΠΠΟ/ΔΙΛΑΠ/Γ/3488/52548/Φ.Ε.Κ./Β'/79/27.11.1991 χαρακτηρίστηκε ως ιστορικός τόπος και ο χώρος, ο οποίος περιβάλλει το χαρακτηρισμένο ως ιστορικό διατηρητέο μνημείο το κτήριο του Δημοτικό Σχολείο Καλαβρύτων»¹¹

¹¹<http://www.dmko.gr/>

Εικόνα 5.4 Το μουσείο Καλαβρυτινού Ολοκαυτώματος όπως είναι στις μέρες μας.

Εικόνα 5.5 Το δημοτικό σχολείο στις αρχές του έτους 1985 (λειτούργουσε κανονικά ως σχολείο).

Το κτίριο αυτό είναι σύμβολο. Οι κάτοικοι της πόλης των Καλαβρυτών γνώρισαν και υπέστησαν σε αυτό το κτίριο τη βαναυσότητα της ναζιστικής θηριωδίας. Υπήρξε ο κατά τρόπο παραπλανητικό χώρος της συγκέντρωσής τους, του απάνθρωπου διαχωρισμού των οικογενειών, του οδυνηρού αποχωρισμού, του φρικτού εγκλεισμού των γυναικόπαιδων και του βίαιου απεγκλωβισμού τους.

Εικόνα 5.6 Φωτογραφία μουσείου Καλαβρυτινού Ολοκαυτώματος.

Εικόνα 5.7 Η σύνθεση με τίτλο «OXI ALLOI POLEMOI», έργο του γλύπτη Νίκου Δημόπουλου, στο προαύλιο του Μουσείου Καλαβρυτινού Ολοκαυτώματος. Είναι δωρεά της οικ. Ανδρέα Βαρελόπουλου και απεικονίζει μια γυναίκα να σύρει τον εκτελεσθέντα-νεκρό άνδρα της υπό το γεμάτο πόνο βλέμμα των παιδιών τους.¹²

¹²<http://www.dmko.gr/>

5.3 Εσωτερικός χώρος

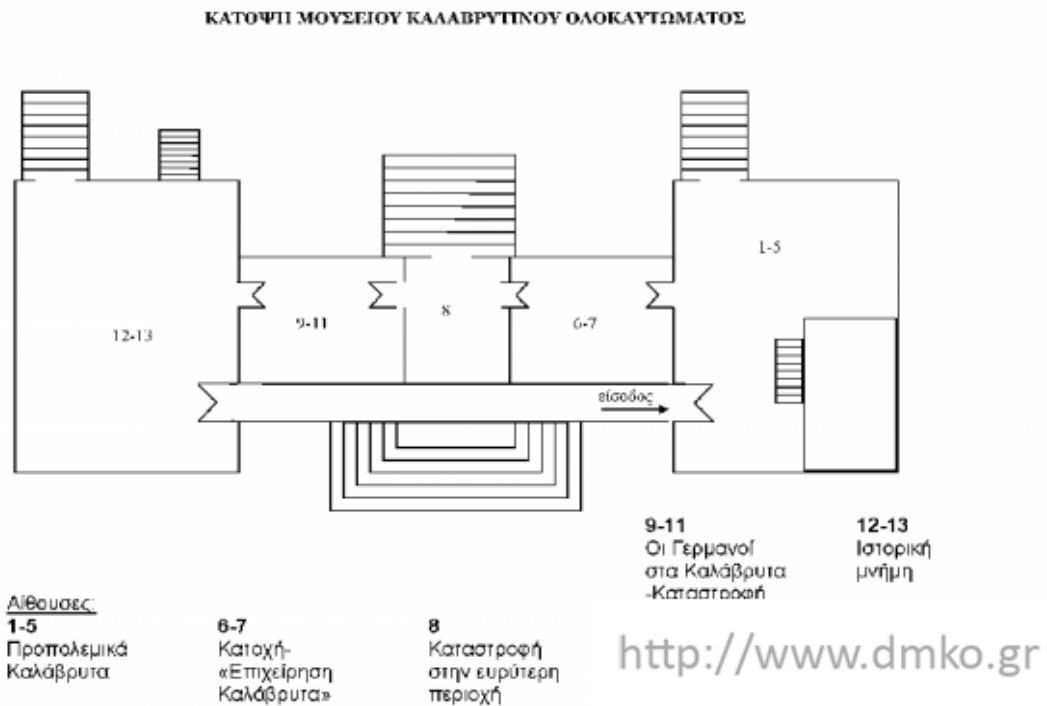
Το κτίριο του μουσείου είναι ένα από τα σημαντικότερα μνημεία της περιοχής. Το εσωτερικό του μουσείου είναι χωρισμένο σε πέντε αίθουσες με διαφορετική θεματολογία.

- Στην πρώτη αίθουσα γίνεται αναφορά στην πόλη των Καλαβρύτων προπολεμικά. Τα εκθέματα της πρώτης αίθουσας περιλαμβάνουν αντικείμενα, φωτογραφίες από εκείνη την ακμάζουσα περίοδο των Καλαβρύτων. Δεν είναι τυχαίο το γεγονός ότι τα Καλάβρυτα προπολεμικά αποκαλούνταν «μικρό Παρίσι» της επαρχίας. Δείγματα της πολιτιστικής και οικονομικής άνθησης εκείνη την εποχή αποτελεί το θέατρο της πόλης με τις παραστάσεις του καθώς και η φιλαρμονική με οπερέτες όπως Rigoletto και Traviata. Ακόμα στην πρώτη αίθουσα περιλαμβάνεται βίντεο με την κάθοδο του γερμανικού στρατού κατοχής από το Ρούπελ μέχρι την Πελοπόννησο.
- Στην επόμενη αίθουσα, με θέμα κατοχή «Επιχείρηση Καλάβρυτα», γίνεται αναφορά στον τρόπο με τον οποίο ο Χίτλερ κατέπνιγε κάθε εκδήλωση ελευθερίας. Υπάρχουν εκθέματα που δείχνουν την οργανωμένη τρομοκρατία, την ανελέητη ανθρωποσφαγή, τη λεηλασία με την πυρπόληση και την εξαφάνιση όλων όσων συνδέονται με την ελευθερία. Ακόμη ενημερώνεται ο επισκέπτης για τις συνθήκες ζωής που επικρατούσαν στην περιοχή την περίοδο της κατοχής. Επίσης σε αυτήν την αίθουσα αναφέρεται ο λεπτομερής σχεδιασμός της «Επιχείρησης Καλάβρυτα» με σκοπό να καταπνιχθεί κάθε είδους αντίσταση στην περιοχή. Τα εκθέματα περιλαμβάνουν απόρρητα έγγραφα των Γερμανών, χάρτη κατανομής ανταρτών στην Πελοπόννησο και τα Καλάβρυτα, έγγραφο αναφοράς της Βέρμαχτ για την αδυναμία έλεγχου της ευρύτερης περιοχής και τη διαταγή για την «Επιχείρηση Καλάβρυτα».
- Στην τρίτη αίθουσα με θέμα καταστροφή στη ευρύτερη περιοχή, αναφέρονται βομβαρδισμοί, εμπρησμοί δολοφονίες και εκτελέσεις των Γερμανών στην ευρύτερη περιοχή των Καλαβρυτινών. Τα εκθέματα περιλαμβάνουν χάρτες, ντοκουμέντα και μαρτυρίες των γεγονότων αυτών όπως ο χάρτης στρατηγικής χάραξης της πορείας των Γερμανών και τα γεγονότα που συνέβησαν στην περιοχή, απόσπασμα από το πολεμικό ημερολόγιο και τις ημερήσιες αναφορές του 749 συντάγματος κυνηγών. Επιπλέον στο χώρο αυτό με ειδική επιγραφή ο επισκέπτης ενημερώνεται ότι βρίσκεται στο σημείο όπου έγινε ο διαχωρισμός γυναικών και παιδιών από τους άντρες.
- Στην τετάρτη αίθουσα με θέμα οι Γερμανοί στα Καλάβρυτα καταστροφή γίνεται αναφορά στη ημέρα της εκτέλεσης. Ο γερμανικός όρος «saubernug» που σημαίνει εκκαθάριση χρησιμοποιείται αναφερόμενος στον Γερμανικό στρατό που ανέλαβε την επιχείρηση, αυτό δείχνει την σχεδιασμένη ολοκληρωτική και απολυτή καταστροφή. Τα εκθέματα περιλαμβάνουν εικόνες από την άφιξη των Γερμανών στην πόλη, υπάρχουν μαρτυρίες από επιζώντες και αντικείμενα εκτελεσθέντων.
- Η πέμπτη αίθουσα με θεματολογία χώρος ιστορικής μνήμης περιλαμβάνει το πάνθεον των Καλαβρυτινών ηρώων. Στην αίθουσα ο επισκέπτης μπορεί να δει

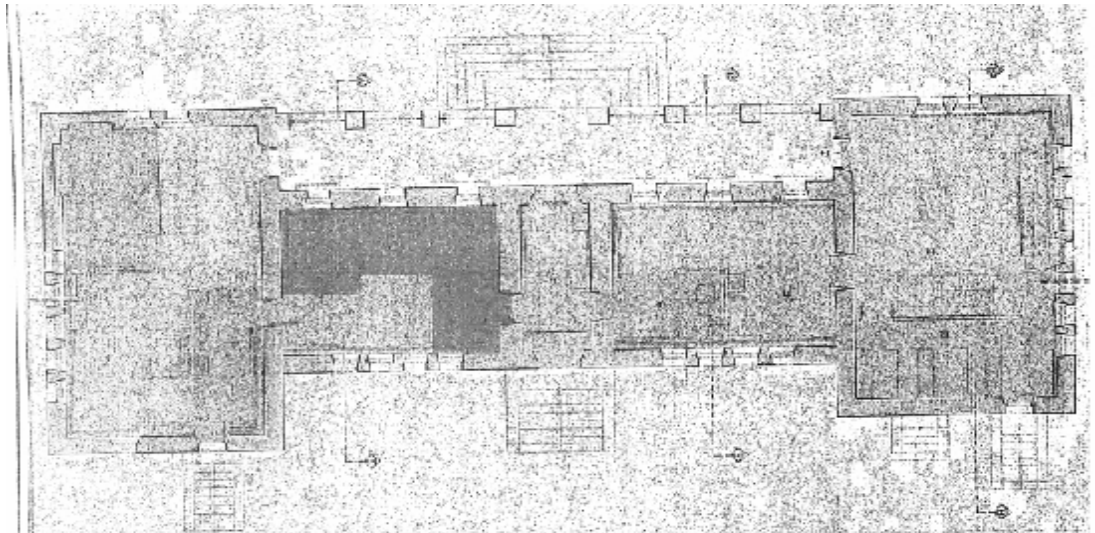
την εξέλιξη της «Επιχείρησης Καλάβρυτα» όπως την έχουν καταγράψει οι ίδιοι οι Γερμανοί. Το απόρρητο αρχείο της 117 μεραρχίας κυνηγών και το ιστορικό αρχείο Κανελλόπουλου, φωτογραφίες εκτελεσθέντων και αποκαθλωμένο το σύμβολο της ιδεολογίας του ναζισμού. Ένας μεταλλικός εξώστης δίνει στον επισκέπτη την δυνατότητα της θεώρησης των τριών στοιχείων της αίθουσας από ψηλά. Σε αυτή την αίθουσα κορυφώνεται για τον επισκέπτη η συγκινησιακή φόρτιση και ολοκληρώνεται το ταξίδι στο χρόνο που άρχισε με την είσοδο στο μουσείο.

Εκθεσιακή αφήγηση

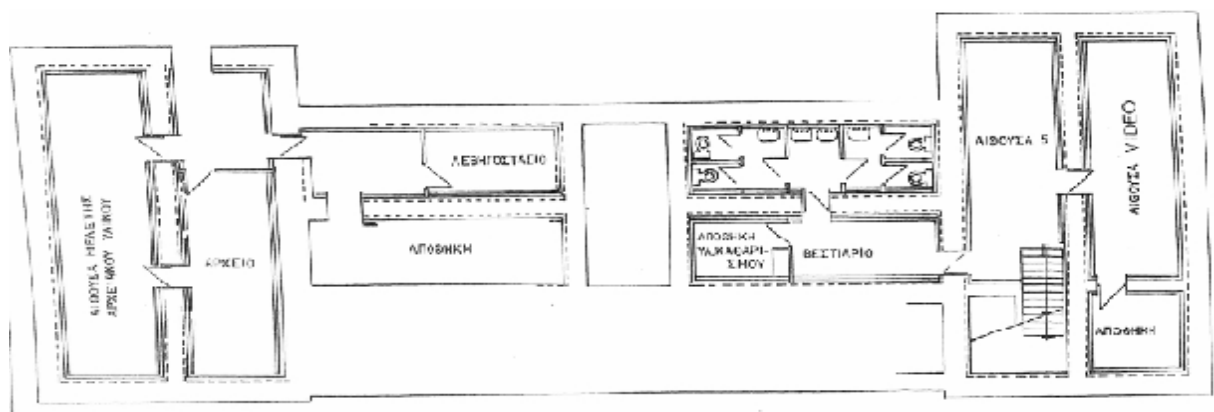
- Η αφήγηση είναι κυρίως παθητική.
- Μωσαϊκή: το κεντρικό θέμα διακλαδώνεται σε αυτόνομα υποθέματα στο περιεχόμενο και στο χώρο.
- Ταξινομική κατηγοριοποίηση και έκθεση των αντικειμένων ανά ομάδες (πχ χρονολογικά, τόπος προέλευσης, υλικό, χρήση, τύπο).

Εικόνα 5.8 Κάτοψη αιθουσών.

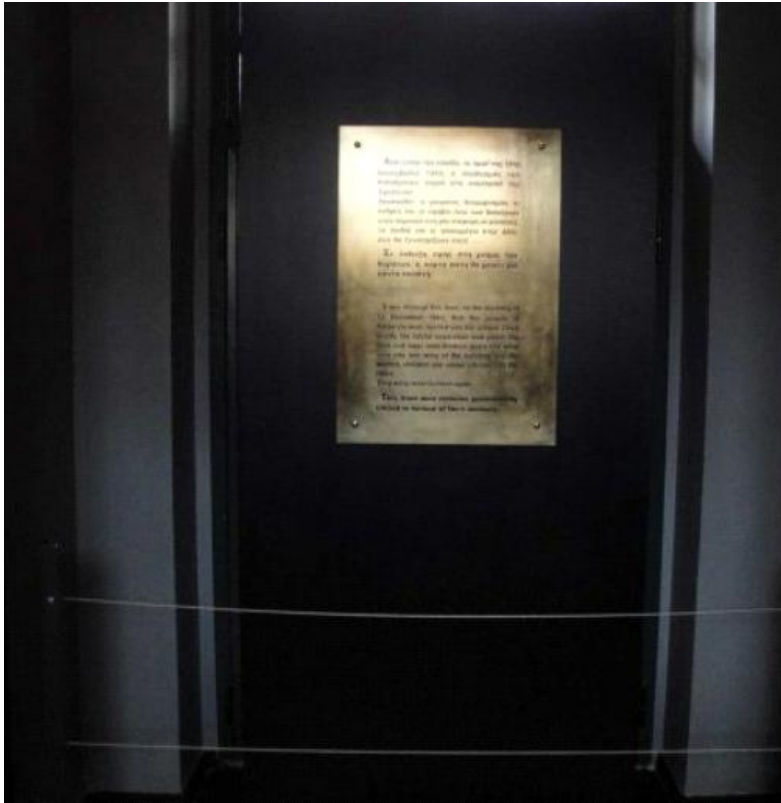

Εικόνα 5.9 Κάτοψη ισογείου .

Εικόνα 5.10 Κάτοψη υπογείου λοιποί χώροι μουσείου.

- αρχείο
- αποθήκη
- αίθουσα μελέτης αρχαιακού υλικού
- λεβητοστάσιο
- αίθουσα βίντεο
- αποθήκη υλικών καθαρισμού
- βεστιάριο

Εικόνα 5.11 Η κεντρική πόρτα του κτιρίου απο την οποία οι κάτοικοι των Καλαβρύτων εισήλθαν στο κτίριο στις 13/12/1943 για να γίνει ο διαχωρισμός τους και να ακολουθήσει η εκτέλεση παραμένει συμβολικά κλειστή.

Εικόνα 5.12 Φωτογραφίες εκτελεσθέντων.

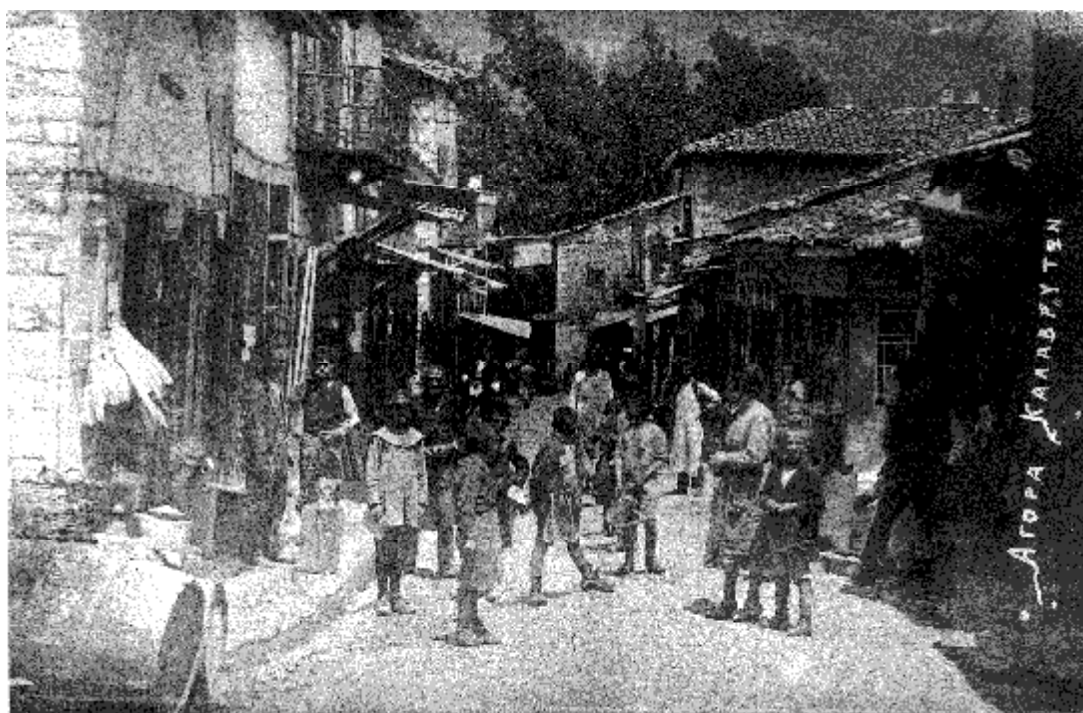
Εικόνα 5.13 Πορτοφόλια εκτελεσθέντων.

Εικόνα 5.12 Διαβατήρια εκτελεσθέντων .

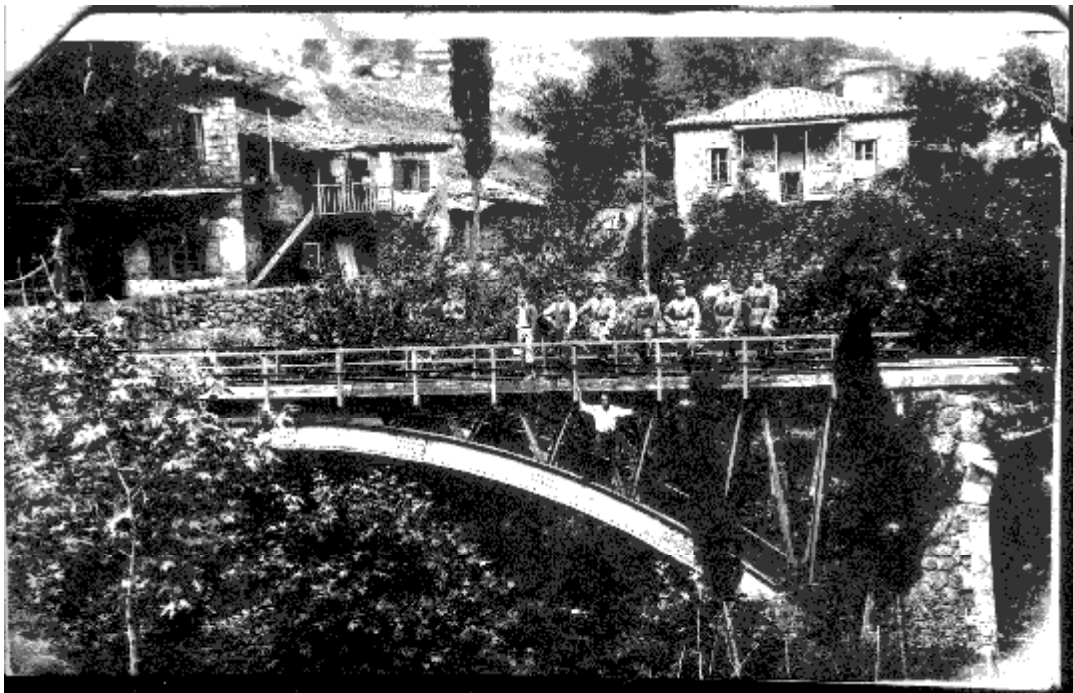

Εικόνα 5.13 Ρολόγια εκτελεσθέντων.

Εικόνα 5.14 Η αγορά των Καλαβρύτων πριν το Ολοκαύτωμα.¹³

¹³Οι φωτογραφίες που ακολουθούν προέρχονται από το φωτογραφικό αρχείο του μουσείου Καλαβρυτινού ολοκαυτώματος

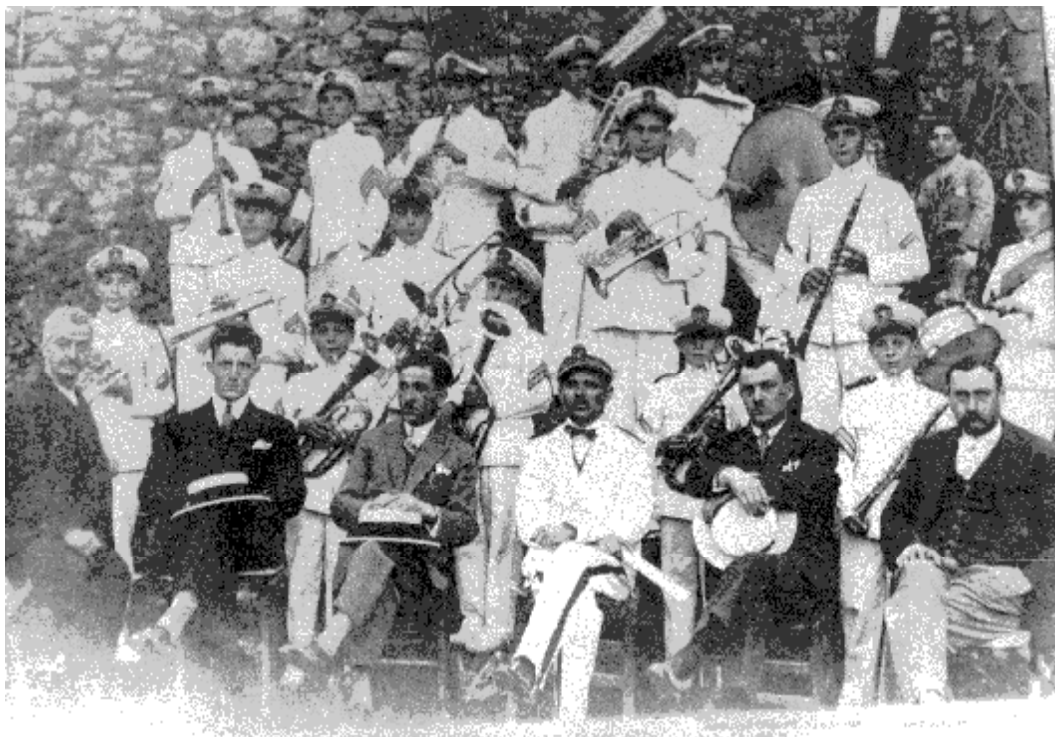
Εικόνα 5.15 Η γέφυρα του Οδοντωτού Σιδηρόδρομου στη Ζαχλωρού.

Εικόνα 5.16 Ο σύλλογος Καλαβρυτινών γλεντάει το 1928 στα Καλάβρυτα.

Εικόνα 5.16 Δάσκαλοι και μαθητές του δημοτικού σχολείου μπροστά στην κεντρική είσοδο το 1920.

Εικόνα 5.17 Η Φιλαρμονική της πόλης το 1926.

Εικόνα 5.18 Ο κεντρικός δόμος της αγοράς μετά το Ολοκαύτωμα.

Εικόνα 5.19 Ότι απόμεινε από τη φωτιά και το θάνατο.

Εικόνα 5.20 Γενική άποψη των Καλαβρύτων μετά το Ολοκαύτωμα.

Εικόνα 5.21 Σκηνή απο το νεκροταφείο.

Εικόνα 5.22 Σκηνή από το πρώτο μνημόσυνο στην εκκλησιά των Καλαβρύτων.

5.4 Σκοπός του Δημοτικού Μουσείου Καλαβρυτινού Ολοκαυτώματος είναι:¹⁴

- *« Η συλλογή, τεκμηρίωση, συντήρηση, έκθεση και ερμηνεία του πάσης φύσεως μουσειολογικού υλικού που σχετίζεται με τα γεγονότα του Ολοκαυτώματος της 13ης Δεκεμβρίου 1943 στα Καλάβρυτα καθώς και με όλα τα γεγονότα που προηγήθηκαν και ακολούθησαν το Ολοκαύτωμα στον ευρύτερο χώρο της επαρχίας Καλαβρύτων.*
- *Η προώθηση της εκπαίδευσης και έρευνας με την οργάνωση περιοδικών εκθέσεων, εκπαιδευτικών προγραμμάτων, διαλέξεων και ιστορικών συνεδρίων, δημοσιεύσεων και εκδόσεων, με θέματα που σχετίζονται με το αντικείμενο του νομικού προσώπου.*
- *Η δημιουργία εξειδικευμένης βιβλιοθήκης και ιστορικού αρχείου που σχετίζονται με το αντικείμενο του νομικού προσώπου».*

5.5 Οι συλλογές του μουσείου, διοικητικά θέματα

Στις συλλογές του μουσείου περιλαμβάνεται υλικό που σχετίζεται με την πρόσφατη ιστορία των Καλαβρύτων ιδιαίτερα με την ιστορία του Ολοκαυτώματος της 13ης Δεκεμβρίου του 1943. Οι συλλογές του Μουσείου αποτελούνται από: προσωπικά αντικείμενα εκτελεσθέντων, ιστορικά ντοκουμέντα από ιδιωτικά αρχεία, φωτογραφικό υλικό, χάρτες, υλικό που προέρχεται από κρατικά Αρχεία, Ελληνικά και Γερμανικά, χαρακτηριστικά, διαφόρων καλλιτεχνών, των οποίων τα θέματα είναι εμπνευσμένα από τη Θυσία των Καλαβρυτινών και ορισμένα μάλιστα φιλοτεγήθηκαν αμέσως μετά το συγκλονιστικό αυτό γεγονός, γραμματόσημα κ.α..

¹⁴<http://www.dmko.gr/>

Το μουσείο έχει βιβλιοθήκη η οποία αριθμεί πάνω από 1000 βιβλία ενώ το ίδιο το μουσείο έχει εκδώσει περίπου 15 βιβλία.

Οργανόγραμμα, ΦΕΚ, Ταυτότητα Διοίκηση, Κανονισμός Λειτουργίας

«Το Ν.Π.Δ.Δ. διοικείται από Διοικητικό Συμβούλιο που ορίζεται από το Δημοτικό Συμβούλιο Καλαβρύτων. Ο αριθμός των μελών του και των αναπληρωτών τους προβλέπεται από τη συστατική του πράξη και από τις τυχόν τροποποιήσεις του.

Η θητεία των μελών του διοικητικού συμβουλίου του νομικού προσώπου ορίζεται με την απόφαση του Δημοτικού Συμβουλίου. Λήγει πάντοτε με την εγκατάσταση του νέου διοικητικού συμβουλίου.

Το Ν.Π.Δ.Δ. και οι πράξεις του Διοικητικού Συμβουλίου υπάγονται στην εποπτεία του Ο.Τ.Α. που τα συνέστησε – Δήμος Καλαβρύτων -, εφαρμοζομένων αναλογικά των διατάξεων του Ν. 3463/2006, όπως ισχύει κάθε φορά.

Το Δημοτικό Μουσείο Καλαβρυτινού Ολοκαυτώματος ιδρύθηκε με την υπ' αριθ.Α24908/04.08.1986 απόφαση του Νομάρχη Αχαΐας (Φ.Ε.Κ. 715B/23.10.1986), η οποία αντικαταστάθηκε με την υπ' αρ. 21092/07.07.1994 απόφαση του Νομάρχη Αχαΐας (Φ.Ε.Κ.556B/19.07.1994), που τροποποιήθηκε με τις υπ' αριθ. 7014/21.05.1999 και 5273/2007αποφάσεις του Γενικού Γραμματέα Περιφέρειας και αποτελεί νομικό πρόσωπο δημοσίου δικαίου σύμφωνα με τις διατάξεις του Ν. 3463/2006 (Φ.Ε.Κ. 114Α) του Δημοτικού Κώδικα και διέπεται από τις διατάξεις των ως άνω αποφάσεων . Στεγάζεται στο κτήριο του παλιού Δημοτικού Σχολείου, το οποίο με την υπ' αριθ. ΥΠΠΟ/ΔΙΛΑΠ/Γ/2116/31577/Φ.Ε.Κ./B'/769/31.10.1986 χαρακτηρίστηκε ως έργο τέχνης και ως ιστορικό διατηρητέο μνημείο που χρειάζεται ειδική κρατική προστασία. Ενώ με την υπ.αριθ.ΥΠΠΟ/ΔΙΛΑΠ/Γ/3488/52548/Φ.Ε.Κ./B'/79/27.11.1991 ο περιβάλλον χώρος του χαρακτηρίστηκε ως ιστορικός τόπος»¹⁵.

Οι πόροι του μουσείου είναι

- η τακτική ετησία επιχορήγηση και τυχόν έκτακτες του δήμου Καλαβρύτων ή κρατικές επιχορήγησης.
- εισφορές, δωρεές, κληρονομίες, κληροδοσίες, συνδρομές.
- τα έσοδα από το αντίτιμο των αντικείμενων και των υπηρεσιών που παρέχει το μουσείο: εισιτήρια εισόδου, έσοδα από πώληση βιβλιάρων ηλεκτρονικών εντύπων κλπ.
- πρόσδοδοι από την κινητή και ακίνητη περιουσία του Μουσείου για την εκπλήρωση της αποστολής του.

¹⁵<http://www.dmko.gr/>

Το διοικητικό συμβούλιο του μουσείου:

1. Διοικεί, διαχειρίζεται και διαθέτει τα έσοδα και την περιουσία του Μουσείου, σύμφωνα με τον νόμο, τον παρόντα Κανονισμό, τις ανάγκες του Μουσείου και τους πόρους του.
2. Ψηφίζει τον ετήσιο Προϋπολογισμό.
3. Εκπονεί προγράμματα ανάπτυξης των δραστηριοτήτων του Μουσείου.
4. Καθορίζει την τιμή του εισιτηρίου εισόδου στο Μουσείο και γενικά, αποφασίζει για κάθε θέμα που ανάγεται στην επίτευξη των σκοπών του Μουσείου και για το οποίο είναι αρμόδιο σύμφωνα με το νόμο και τον παρόντα Κανονισμό.
5. Αποφασίζει για αγορές και αποδέχεται δωρεές που συντελούν στον εμπλουτισμό του υλικού του Μουσείου.
6. Εγκρίνει την αντιγραφή, αναπαράσταση ή αναπαραγωγή με οποιονδήποτε τρόπο αντικειμένων του Μουσείου και καθορίζει τους όρους πραγματοποίησής τους.
7. Αποφασίζει για τις ημέρες και το ωράριο λειτουργίας του Μουσείου.

Το Διοικητικό Συμβούλιο συνεδριάζει στην έδρα του, τακτικά μία φορά το μήνα και έκτακτα όταν κριθεί αναγκαίο από τον Πρόεδρο ή το ζητήσει το 1/3 των μελών του.

- Οι συνεδριάσεις του Διοικητικού Συμβουλίου είναι δημόσιες.
- Την ημερήσια διάταξη των συνεδριάσεων του Διοικητικού Συμβουλίου καταρτίζει ο Πρόεδρος σε συνεργασία με τον Διευθυντή και σ' αυτήν περιλαμβάνονται και θέματα που έχουν, τυχόν, ζητήσει μέλη του Διοικητικού Συμβουλίου με αίτηση τους προς τον Πρόεδρο πριν από την κατάρτιση της ημερήσιας διάταξης.
- Το Διοικητικό Συμβούλιο βρίσκεται σε απαρτία όταν οι παρόντες αποτελούν την απόλυτη πλειοψηφία του συνολικού αριθμού των μελών του και αποφασίζει με την απόλυτη πλειοψηφία των παρόντων μελών του. Σε περίπτωση ισοψηφίας επικρατεί η ψήφος του Προέδρου του Διοικητικού Συμβουλίου. Η άρνηση ψήφου λογίζεται ως αρνητική ψήφος. Η ψηφοφορία είναι φανερή.
- Κατά τις συνεδριάσεις του Διοικητικού Συμβουλίου τηρούνται από τον Γραμματέα πρακτικά, στα οποία καταχωρούνται περιληπτικά οι συζητήσεις και η γνώμη των μελών που μειοψηφούν και υπογράφονται υποχρεωτικά από τον Πρόεδρο, τα παρόντα στη συνεδρίαση μέλη και το γραμματέα. Σύμβουλος έχει δικαίωμα να ζητήσει την καταχώριση της γνώμης του αναλυτικά.
- Οι αποφάσεις του Διοικητικού Συμβουλίου οι οποίες πρέπει να είναι ειδικώς αιτιολογημένες, είναι εκτελεστές από τη λήψη τους και κοινοποιούνται άμεσα στον οικείο Ο.Τ.Α. και όπου αλλού ορίζεται από το νόμο.¹⁶

¹⁶Κανονισμός λειτουργίας μουσείου

Ο Πρόεδρος του Δ.Σ. του Ν.Π.Δ.Δ. έχει τις ακόλουθες αρμοδιότητες:

- i. Φροντίζει για την εκτέλεση των αποφάσεων του Διοικητικού Συμβουλίου.*
- ii. Συγκαλεί το Διοικητικό Συμβούλιο και εισηγείται τα θέματα που πρόκειται να συζητηθούν.*
- iii. Παρακολουθεί και κατευθύνει τη λειτουργία του Ν.Π.Δ.Δ, σύμφωνα με τις αποφάσεις του Διοικητικού Συμβουλίου*
- iv. Προϊσταται των υπηρεσιών του Ν.Π.Δ.Δ, εκδίδει τις πράξεις που αφορούν το προσωπικό και είναι πειθαρχικά προϊστάμενος αυτού.*
- v. Εγκρίνει την ενέργεια δαπανών και εκδίδει χρηματικά εντάλματα πληρωμών του Ν.Π.Δ.Δ.*
- vi. Εκπροσωπεί το Ν.Π.Δ.Δ δικαστικώς και εξωδίκως. Υπογράφει τα έγγραφα και τις συμβάσεις του Ν.Π.Δ.Δ.*

Προϋπολογισμός- διαχείριση

- Ο προϋπολογισμός εσόδων και εξόδων του Ν.Π.Δ.Δ. του παρόντος Κανονισμού προσδιορίζει τα έσοδα και καθορίζει τα όρια των εξόδων για κάθε οικονομικό έτος, το οποίο αρχίζει την 1η Ιανουαρίου και λήγει την 31η Δεκεμβρίου κάθε έτους.*
- Ο προϋπολογισμός εγκρίνεται από το Διοικητικό Συμβούλιο του Ν.Π.Δ.Δ. και υποβάλλεται για τη λήψη της σχετικής απόφασης στο Δημοτικό Συμβούλιο.*
- Οι διατάξεις που ισχύουν για τους Δήμους σχετικά με τον προϋπολογισμό, τον απολογισμό, την ταμιακή υπηρεσία, τα δάνεια, την περιουσία και την εν γένει διαχείριση, εφαρμόζονται και στο Ν.Π.Δ.Δ. του παρόντος Κανονισμού.*
- Για τα έργα και τις μελέτες των έργων του Μουσείου εφαρμόζονται οι διατάξεις περί έργων και μελετών των ΟΤΑ.*
- Οι προμήθειες πραγματοποιούνται σύμφωνα με τις ισχύουσες κάθε φορά διατάξεις περί προμηθειών των ΟΤΑ*

Προσωπικό

- 1. Η πλήρωση των θέσεων που προβλέπονται από τον Ο.Ε.Υ. (Οργανισμό Εσωτερικής Υπηρεσίας) γίνεται με τις ισχύουσες κάθε φορά διατάξεις για το διορισμό και την πρόσληψη προσωπικού στους Ο.Τ.Α. Α' βαθμού.*
- 2. Το προσωπικό του Μουσείου όταν κινείται εντός των χώρων του Μουσείου οφείλει να συμπεριφέρεται με ευγένεια στους εισερχόμενους και εξερχόμενους, να παρέχει, εφ' όσον γνωρίζει, ζητούμενες πληροφορίες για την εξυπηρέτηση του κοινού και να αποφεύγει διαπληκτισμούς, την πρόκληση άσκοπων θορύβων ή ενέργειες που διαταράσσουν την ομαλή λειτουργία του Μουσείου.*
- 3. Το προσωπικό οφείλει να αποφεύγει να εκφράζει κατά την άσκηση των καθηκόντων του προσωπικές θέσεις για τα γεγονότα του Καλαβρυτινού Ολοκαυτώματος. Οφείλει να παραπέμπει τους επισκέπτες στις επίσημες θέσεις-κείμενα του Μουσείου.*

4. Οι ώρες προσέλευσης και αποχώρησης του προσωπικού του νομικού προσώπου καθορίζονται με απόφαση του Διοικητικού Συμβουλίου και είναι ανάλογες με το ωράριο εργασίας και τις ώρες λειτουργίας των Μουσείων.

5. Απαγορεύεται η απομάκρυνση του προσωπικού από το Μουσείο κατά τις εργάσιμες ώρες. Εφόσον συντρέχουν ιδιαίτερα σοβαροί προσωπικοί ή υπηρεσιακοί λόγοι, επιτρέπεται ολιγόωρη απομάκρυνση του υπαλλήλου, μετά από ειδική άδεια του Διευθυντή.

6. Σε περίπτωση που διατυπωθούν παράπονα ή καταγγελίες σε βάρος εργαζομένων εξετάζονται από τον Διευθυντή, σύμφωνα με τον ισχύοντα κώδικα των υπαλλήλων των ΟΤΑ προκειμένου να επιβληθούν οι δέουσες συστάσεις ή κυρώσεις.

5.6 Εκπαιδευτικά προγράμματα

«Τα εκπαιδευτικά προγράμματα που έχει εκπονήσει το Δημοτικό Μουσείο Καλαβρυτινού Ολοκαυτώματος, έχουν εγκριθεί με την γνωμοδότηση του Ινστιτούτου Εκπαιδευτικής Πολιτικής (πράξη 25/2013 του Δ.Σ.) – από το Υπουργείο Παιδείας και Θρησκευμάτων με την υπ' αριθ. 152741/Γ2/17-10-2013 απόφασή του.

Τα εκπαιδευτικά προγράμματα του μουσείου απευθύνεται σε μαθητές Δημοτικού Γυμνασίου Λυκείου.

Βασικοί στόχοι των νέων εκπαιδευτικών προγραμμάτων του Δημοτικού Μουσείου Καλαβρυτινού Ολοκαυτώματος είναι:¹⁷

- Η επίτευξη της **ιστορικής ενσυναίσθησης** μέσα από μαθησιακά περιβάλλοντα της ενεργούς «προσομοίωσης» και χρήσης πρωτογενών πηγών και όχι συναισθηματικών και ηθικών αντιδράσεων των μαθητών, καθηλωμένων στο παρελθόν (Roger I. Simon)
- Η καλλιέργεια της **ιστορικής συνείδησης των μαθητών**, ώστε αυτοί να καταστούν ιστορικά εγγράμματοι (ιστορικός εγγραμματισμός).
- Η καλλιέργεια της **ιστορικής σκέψης** των μαθητών, μέσω των συμπερασμάτων-απαντήσεων στις προτεινόμενες δραστηριότητες των εκπαιδευτικών προγραμμάτων, σε μια προσπάθεια προσέγγισης και οργάνωσης του ιστορικού παρελθόντος, έτσι ώστε να γίνεται αυτό κατανοητό με περισσότερες ερμηνείες.
- Η επαφή των μαθητών με την **πολιτιστική κληρονομιά και την τοπική ιστορία**, μέσα από τη δημιουργία ενός ελκυστικού μαθησιακού περιβάλλοντος, όπου καλλιεργείται η δημιουργικότητα και η κριτική ικανότητα των μαθητών. Αυτό επιτυγχάνεται με την αξιοποίηση της βιωματικής προσέγγισης, της τέχνης και των διαδραστικών παιχνιδιών.
- Η ανάπτυξη του **ομαδικού πνεύματος και της συνεργασίας** μεταξύ των μαθητών.

¹⁷<http://www.dmko.gr/>

Τα προγράμματα έχουν σχεδιαστεί με βάση τη θεωρία για τη διδακτική προσέγγιση τραυματικών ιστορικών γεγονότων του Roger I. Simon.

Παράδειγμα εκπαιδευτικού προγράμματος που απευθύνεται σε μαθητές δημοτικού
Στόχος: *Οι μαθητές να έρθουν σε επαφή με την καθημερινή ζωή ενός συνομήλικου τους μαθητή στα χρόνια πριν, κατά τη διάρκεια και μετά το Καλαβρυτινό Ολοκαύτωμα, έτσι ώστε με βιωματικό τρόπο να αναπαραστήσουν την εποχή, να συναισθανθούν το «ιστορικό τραύμα» και να αποκτήσουν φιλειρηνική προοπτική και ελπίδα για το μέλλον.*

Θέμα: *«Μια μέρα στη ζωή του Θανάση Ασημάκη»*

Εκτιμώμενος συνολικός χρόνος υλοποίησης: 60΄

Το συγκεκριμένο πρόγραμμα περιλαμβάνει τρεις (3) ενότητες

1η: Η ζωή πριν τον πόλεμο (διάρκεια 20 λεπτά)

2η: Ο πόλεμος (διάρκεια 20 λεπτά)

3η: Συναισθήματα, η ζωή σήμερα (διάρκεια 20 λεπτά)

Άνοιγμα τετραδίου παλιάς μορφής, σε ηλεκτρονική μορφή- προβολή εικόνων του πρωταγωνιστή καθώς και σχολικής και οικογενειακής ζωής από τα Καλάβρυτα.

- Ακρόαση ψηφιακής αφήγησης του πρωταγωνιστή*

1η ενότητα: Η ζωή πριν τον πόλεμο

Δραστηριότητες

- Ψηφιακή ανάγνωση από το τετράδιο των εκθέσεων του*
- Ψηφιακή περιήγηση στο αναγνωστικό της εποχής (ΣΤ΄ Δημοτικού, έτος 1939)*
- Σύνθεση ψηφιακού παζλ, με μια καρτ ποστάλ εικόνα των Καλαβρύτων εκείνης της εποχής*

2η ενότητα: Ο πόλεμος

Δραστηριότητες

- Προσέγγιση του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου και του Ολοκαυτώματος των Καλαβρύτων μέσα από διάσημα έργα τέχνης αλλά και έργα τέχνης του Μουσείου.*
- Απαντούν σε ερωτήματα σχετικά με το τι θα άλλαζε στη ζωή του παιδιού.*
- Ψηφιακή αφήγηση του πρωταγωνιστή για τη ζωή μετά το Ολοκαύτωμα με βάση πρωτότυπες μαρτυρίες.*

3η ενότητα: Συναισθήματα, η ζωή σήμερα

- Καταγραφή συναισθημάτων του πρωταγωνιστή και των μαθητών (μετά την αφήγηση)
- Σύνδεση λόγων επιζώντων του Ολοκαυτώματος, Γερμανών πολιτικών και ιστορικών με τα αντίστοιχα συναισθήματα- συμπέρασμα
- Διατύπωση απαντήσεων των μαθητών στο ερώτημα που απευθύνει ψηφιακά ο Θανάσης Ασημάκης: «Ποιος αναλαμβάνει την ευθύνη για να μην ξανασυμβούν τέτοια γεγονότα;»
- Καταληκτική συνθετική δράση: Ομαδική εικαστική απόδοση φιλειρηνικού μηνύματος σε μορφή αφίσας»

5.7 Μαρτυρίες επιζώντων

Παρακάτω παραθέτονται μαρτυρίες επιζώντων του Ολοκαυτώματος. Τις δύο πρώτες συνεντεύξεις πήρε από τους επιζώντες ο Δημήτρης Καλδίρης εκπαιδευτικός-συγγραφέας. Ο ίδιος ήταν μαθητής όταν συνέβη το Ολοκαύτωμα.

Ο Γιώργος Γεωργαντάς θυμάται:

«... όταν εφτάσαμε στον τόπο του μαρτυρίου εκαθίσαμε [...] Σε λίγο φανήκαν οι πρώτοι καπνοί που πνίξαν τα σπίτια μας. [...] Οι Γερμανοί θέλοντας να προλάβουν την αγανάκτησή μας, προσπάθησαν να μας καθησυχάσουν, λέγοντάς μας πως θα κάψουν τα σπίτια μας για να μην βρίσκουν κατάλυμα οι αντάρτες και πως θα μας μεταφέρουν σε άλλες πόλεις. Έτσι μείναμε τρεις ώρες απολαμβάνοντας την «παραδομένη» στις φλόγες πόλη μας.

Κατά τις έντεκα η ώρα, ο αξιωματικός που ήταν επικεφαλής, μαζί με μερικούς στρατιώτες, άρχισαν να μας μετρούν. [...] Τότε ο καθηγητής Αθανασιάσης, ρώτησε γιατί γίνεται αυτό. Μας διαβεβαίωσαν για άλλη μια φορά πως δεν διατρέχαμε κανέναν κίνδυνο απολύτως. Απλώς μας μετρούσαν για να κανονίσουν τα καταλύματα μας. Ύστερα από μισή ώρα έριξαν δύο φωτοβολίδες από την πλατεία. Όταν έπεσε η πρώτη, ένας Γερμανός αξιωματικός ανέβηκε στη φαλακρή ράχη, όπου βρισκόταν μια ομάδα από στρατιώτες, και τους τοποθέτησε πίσω από τον αυχένα για να μην φαίνονται. Όταν έπεσε η δεύτερη φωτοβολίδα ο ίδιος αξιωματικός έκανε νόημα με τα χέρια του στον Τέννερ, που βρισκόταν λίγα βήματα μπροστά μας ότι είναι έτοιμος και καλύφθηκε και αυτός πίσω από τη ράχη.

Τότε έδωσε το σύνθημα του θανάτου ο πυράρχης στα πυροβόλα, που άρχισαν να μας «γαζώνουν». Τον πρώτο που είδα να πέφτει από τις πρώτες ριπές, ήταν ο Αθανασιάδης, που θέλησε να διαμαρτυρηθεί. Εγώ με τις πρώτες ριπές έπεσα αμέσως κάτω και άλλοι έπεσαν πάνω μου, γι' αυτό και δεν έπαθα τίποτε από τους πυροβολισμούς. Δίπλα μου σωριάστηκε ο φαρμακοποιός Π. Πανταζής. [...] Κάποτε τα πυροβόλα σταμάτησαν και νομίσαμε ότι θα γλιτώναμε. Για κακή μας τύχη όμως, άφησαν τα πυροβόλα οι στρατιώτες και πλησίασαν στο σωρό των πτωμάτων. Τραβούσαν έναν έναν από το πόδι ή το χέρι και αν ανάσαινε του έριχναν τη χαριστική. Όταν ήρθε η σειρά μου για την χαριστική, με τράβηξαν από το πόδι περί τα τρία μέτρα πιο κάτω. Δεν έχασα το θάρρος μου, έκανα το νεκρο [...] Ο πρώτος που με έσυρε πράγματι ξεγελάστηκε. Νόμισε πως

ήμουν σκοτωμένος και με φιλοδώρησε με μια κλοτσιά φεύγοντας. Κοντά από τον πρώτο ήρθε και ο δεύτερος στρατιώτης. Με το τίναγμα του πρώτου βγήκε από την τσέπη μου το χρυσό μου ρολόι που του γυάλισε στα μάτια. Το έπιασε δυο τρεις φορές στα χέρια του και συγχρόνως κοίταζε γύρω του και τους άλλους. [...] Τελικά δεν μπορούσα να κρατήσω άλλο την αναπνοή μου και ανάσανα. Τότε με πυροβόλησε με το πιστόλι του στο λαιμό και έφυγε αμέσως. [...] Έμεινα ακίνητος μέχρι που έφυγαν οι Γερμανοί, αλλά δεν τολμούσα να σηκωθώ, φοβούμενος μήπως είναι άλλοι κρυμμένοι και παρακολουθούν. Μόνο όταν ήρθε η Μαριγώ Φερλελή με ανασήκωσε λίγο. Αυτή με βεβαίωσε ότι δεν υπήρχαν πια δήμειοι. Τότε σηκώθηκα και πήρα σιγά – σιγά το δρόμο για την πόλη. Συνάντησα στα μισά του δρόμου τη γυναίκα μου, που με πήγε στον Αναστόπουλου το ξενοδοχείο, που δεν είχε καεί και εκεί μου προσφέρθηκαν οι πρώτες βοήθειες.

Ο Πάνος Νικολαΐδης, απόστρατος συνταγματάρχης, δίνει τη δικιά του μαρτυρία:

«... Εγώ χτυπήθηκα από τις πρώτες ριπές. Σφινώθηκαν στο γοφό μου τρεις βολίδες και με ξάπλωσαν αμέσως κάτω. Βρισκόμουν στο λαγκαδάκι, που είναι στο βορινό μέρος της εκτελέσεως τέντωσα το σώμα μου και σκεπάστηκα με αγκάθια και άλλα ξεροχόρταρα που βρέθηκαν κοντά μου. Κολλημένος εκεί στο χαντάκι παρακολουθούσα όσο μπορούσα το μακάβριο έργο των δημίων μας. Η καρδιά μου σπάραξε όταν άκουσα το παιδί του Αντώνη του Δημόπουλου να φωνάζει «βοήθεια». Το είδα να τρέχει σαν αλαφιασμένο μέσα στα πτώματα. «Εγώ θέλω να ζήσω», φώναζε. «Είμαι μαθητής, μη με σκοτώνετε». Ένας δυνατός πυροβολισμός, αφαίρεσε το δικαίωμα από το παιδί να ζήσει [...] Υστερα από έναν πυροβολισμό, ένα ανθρώπινο πτώμα έπεσε επάνω μου. Ήταν κάποιος που δεν είχε σκοτωθεί και όταν άκουσε τις χαριστικές προσπάθησε να φύγει. [...] Άκουσα ύστερα από λίγο τους Γερμανούς που έφευγαν τραγουδώντας Δίπλα μου ήταν ο Παναής ο Σαρανταγιάς, που δεν είχε πάθει τίποτα [...] Με ανασήκωσε και κάθισε κοντά μου. Μείναμε και οι δύο άφωνοι. Δεν μπορούσαμε να πιστέψουμε πως είμαστε ζωντανοί. Γύρω μας ήτανε όλοι τους νεκροί.[...] Προσπάθησα να σηκωθώ αλλά δεν μπορούσα. Έμεινα εκεί μέχρι που ήρθαν οι γυναίκες και με ανέβασαν πάνω, μέχρι την όχθη της χαράδρας. Κατόπιν με μετέφεραν στο άκαυτο σπίτι του Καλαντζή και εκεί με περιποιήθηκαν οι δικοί μου» (PANAGIOTIS STOURAS, April 2012).

Αφήγηση της Βασιλικής Κυριακοπούλου¹⁸

«Μας έκλεισαν στο σχολείο. Όταν άνοιξε η πόρτα, όρμησα με τα παιδιά μου προς το σπίτι μας, που 'ναι στο ύψωμα της Αγίας Βαρβάρας. Σαν έφτασα, είχε λαμπαδιάσει για καλά. Ρίχνω μια ματιά γύρω μου και το μάτι μου πέφτει στο χωράφι του Καππή. Κοκκίνιζε ο τόπος γύρω του. Αφήνω τα παιδιά μου με την μεγαλύτερη κόρη μου, την Τασία μου, και τρέχω. Τρέχω όσο μπορώ προς το χωράφι. Σαν έφτασα, είδα πράγματα που δεν περιγράφονται. κορμιά κατατρυπημένα από σφαίρες σπασμένα κεφάλια,

¹⁸ από το βιβλίο του Ηλία Παπαστεργιόπουλου “Ο Μωρηάς στα όπλα”:

βογγητά πληγωμένων, ουρλιαχτά, μουγκρίσματα, κατάρες. Όλες οι Καλαβρυτινές έψαχναν να βρουν τ' αγαπημένα τους πρόσωπα. Περπατούσα μέσα στο αίμα. Έψαξα πολύ και βρήκα τον άνθρωπο μου. Τον σήκωσα, τον έβαλα στην πλάτη μου και μοιρολογώντας τον κατέβασα στο νεκροταφείο. Έσκαψα με τα νύχια μου και τον έθαψα. Το θέαμα στο νεκροταφείο ήταν ανατριχιαστικό. Έβλεπε κανείς στους κορμούς των κυπαρισσιών στοιβαγμένα πτώματα. Σωριασμένες οικογένειες. Οι Καλαβρυτινοί ήρωες θάβονταν χωρίς παπά και τρισάγιο. Χωρίς λιβάνι και κερί...

Τη νύχτα τα σκυλιά άρχισαν να ουρλιάζουν. Ο παγωμένος αέρας άπλωνε την μυρωδιά του θανάτου παντού. Άκουγες τις γυναίκες να τριγυρίζουν σαν βρικόλακες στους δρόμους και να ουρλιάζουν: Κώστααα... Νίκο... Μανώλη... όλα τα ονόματα του χωριού. Πιο πάνω ο Παναγής ο Σαρανταγάς είχε στήσει μοιρολόγι που συνέχισε όλη τη νύχτα... Την άλλη μέρα πήγα και στο νεκροταφείο. Τον ζέθαψα, τον έστησα σ' ένα κυπαρίσσι και άρχισα να τον μοιρολογώ. Μου 'χε σαλέψει. Το βράδυ πάλι τον ξανάθαψα. Το ίδιο και την άλλη μέρα. Μιλούσα μαζί του, δεν πίστευα ό,τι είχε φύγει... Μα απάντηση δεν έπαιρνα. Του έβγαλα το κατατρυπημένο από τις σφαίρες παλτό και τα παπούτσια του, λέγοντας του: "Εκεί που πας δεν σου χρειάζονται ρούχα και παπούτσια. Συγχώρα με. Έχω μεγάλο δρόμο να κάνω". Τον έθαψα για πάντα. Ήταν 40 χρονών, καλάγαθος, ευγενής, χαρούμενος, φιλόξενος και σ' όλους αγαπητός. Αλλά ο θεός τον ήθελε κοντά του».

Εικόνα 5.23 Γερμανοί ναζί ...ξεκουράζονται ενώ πίσω τους τα Καλάβρυτα καίγονται (Συλλογή Πολεμικού Μουσείου Αθηνών).

5.8 Ιστοσελίδα και ψηφιακά αποθέματα

Η ιστοσελίδα περιλαμβάνει πληροφορίες για το μουσείο, για τα ψηφιακά αποθέματα για το πωλητήριο, για το φωτογραφικό αρχείο, για τις εκδόσεις. Είναι καλά οργανωμένη, διαθέτει εφαρμογή ξενάγησης και διαθέτει πληροφορίες για οτιδήποτε σχετίζεται με το μουσείο, την συλλογή και την ιστορία που αφηγείται.

Εφαρμογή ξενάγησης

Ψηφιακή περιήγηση στους εκθεσιακούς χώρους του Μουσείου και στα μνημεία της μαρτυρικής πόλης των Καλαβρύτων και της ευρύτερης περιοχής. Δημιουργήθηκε με την πολύτιμη υποστήριξη του Ιδρύματος Σταύρος Νιάρχος, και έχει ως στόχο οι επισκέπτες-προσκυνητές να γνωρίσουν βιωματικά την ακατάλυτη πολιτιστική και ιστορική κληρονομιά.

Ψηφιακά Αποθέματα

Περιέχουν μέρος του τεκμηριωμένου αρχειακού υλικού της κεντρικής βάσης δεδομένων του ΔΜΚΟ σε δίγλωσση έκδοση Ελληνικά και Αγγλικά, το περιεχόμενο της οποίας εμπλουτίζεται με νέο τεκμηριωμένο υλικό, σε τακτά χρονικά διαστήματα.

Ιστορικό αρχείο - Φωτογραφικό αρχείο εκτελεσθέντων

Το Ιστορικό Αρχείο και Φωτογραφικό αρχείο εκτελεσθέντων του Δημοτικού Μουσείου Καλαβρυτινού Ολοκαυτώματος δημιουργήθηκαν με την πολύτιμη υποστήριξη του Ιδρύματος Σταύρος Νιάρχος για να καλύψουν τις ανάγκες πληροφόρησης-γνώσης-έρευνας των χρηστών του διαδικτύου σε θέματα που σχετίζονται με το Καλαβρυτινό Ολοκαύτωμα κατά τη διάρκεια του Δευτέρου Παγκοσμίου Πολέμου.

Το Ιστορικό Αρχείο περιλαμβάνει:

Γερμανικοί επιτελικοί χάρτες της «επιχείρηση Καλάβρυτα».

Οι φυσικοί αυτουργοί της «επιχείρηση Καλάβρυτα».

Η «επιχείρηση Καλάβρυτα» μέσα από τα γερμανικά αρχεία.

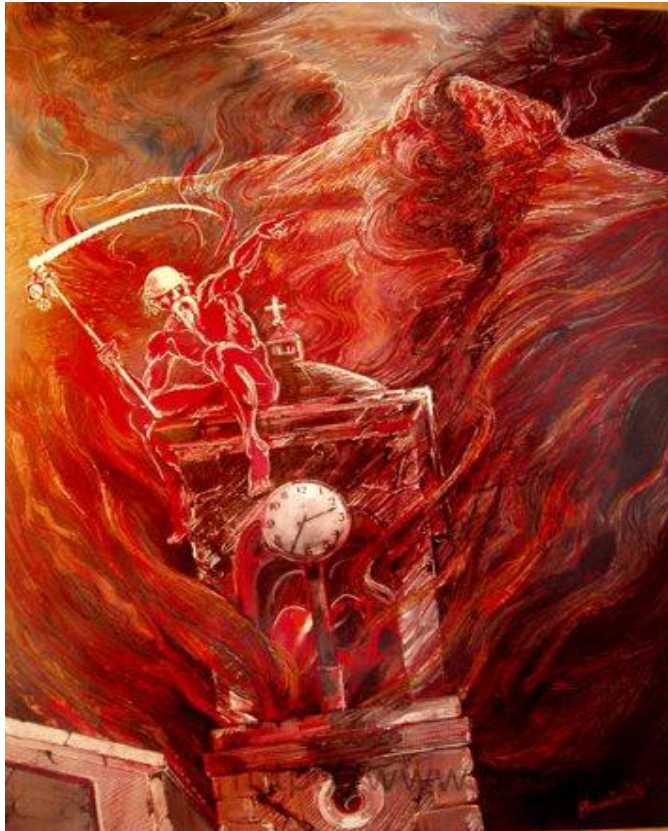
Η Δίκη της Νυρεμβέργης.

Το βούλευμα 24/47 του ελληνικού εθνικού γραφείου εγκλημάτων πολέμου.

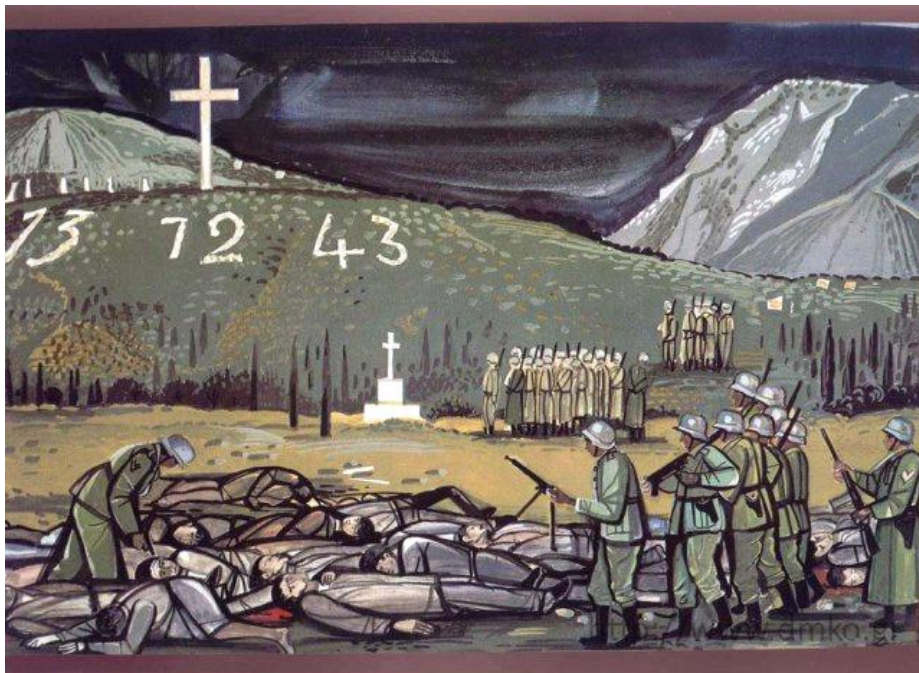
Οπτικοακουστικό αρχείο με βιωματικές μαρτυρίες -σε μορφή βίντεο και ήχου- ανθρώπων που έζησαν τα γεγονότα του Ολοκαυτώματος ή πρωταγωνίστησαν σ' αυτά.

Αρχείο εικαστικών έργων (πινάκων και χαρακτικών) που σχετίζονται με το ιστορικό γεγονός. Η ακρίβεια, η ποιότητα και η πληρότητα των στοιχείων που παρατίθενται στις ψηφιακές συλλογές, αποτελεί μόνιμο μέλημα και βασική προτεραιότητα του ΔΜΚΟ

Εικαστικά έργα

Εικόνα 5.24 Έργο του ζωγράφου Ρουσσετου Παναγιωτάκη «το ρόλοι του χαλασμού».

Εικόνα 5.25 Τάσσος (Αλεβίζος) Καλάβριτα- Η Εκτέλεση, έγχρωμη τέμπερα 29x42, 1985.

Εικόνα 5.26 « Διαφύλαξη μνήμης » Έργο της ζωγράφου Σμέρου -Μπαταβάνους Ζαχαρούλας .

5.9 Η δίκη της Νυρεμβέργης

«Η δίκη της Νυρεμβέργη θέτει στο ειδικό του κατηγορούμενου τους επικεφαλής των γερμανών νάζι για εγκλήματα πολέμου εγκλήματα κατά της ειρήνης και εγκλήματα κατά τις ανθρωπότητας οι εργασίες της ξεκίνησα στις 20/11/1945 και ολοκληρώθηκαν στις 13/4/1949. Ο Λιτς επικεφαλής της στρατιάς που επιτέθηκε στην Ελλάδα και Ανώτατος Διοικητής Νοτιοανατολικής Ευρώπης θεωρείται υπεύθυνος για πολλές παραβιάσεις του Διεθνούς Δικαίου μέσω της χρήσης αντιποίνων κατά αμάχων για την δράση των ανταρτών καταδικάστηκε σε ισόβια ωστόσο αποφυλακίστηκε 5 χρονιά αργότερα. Εν γενεί υπεύθυνοι για τα εγκλήματα στον ελλαδικό χώρο θεωρούνται ο Spreidel υπήρξε στρατιωτικός διοικητής της Ελλάδας αφήνεται αμέσως ελεύθερος καθώς κρίνεται προς όφελος του η συμμετοχή του στη συνωμοσία κατά του χίτλερ και ο Felmi γενικός διοικητής του 68ου σώματος στρατού στρατιωτική ομάδα που αυτός διοικούσε ανέλαβε την «επιχείρηση Καλάβρυτα». Σχετικά με την υπόθεση Καλάβρυτα ισχυρίστηκε ότι επέπληξε τον Le Suir (επικεφαλής στα Καλάβρυτα έδωσε την εντολή της «επιχείρηση Καλάβρυτα» πεθαίνει στα χεριά των Σοβιετικών) επιδικάζεται σε 15 χρονιά φυλάκιση ωστόσο δύομισι χρονιά αργότερα είναι ελεύθερος. Ουσιαστικά οι καθεαυτού ιθύνοντες τις τραγωδίας στα Καλάβρυτα δε δικάζονται ποτέ. Ο Εμπερσμπέργκερ που εκτέλεσε «επιτυχώς και απαρεγκλίτως» την "Επιχείρηση Καλάβρυτα". πέθανε στο Ανατολικό Μέτωπο, ο υπολοχαγός Akamrhuber επικεφαλής του αποσπάσματος που γάζωσε τους Καλαβρυτινούς στο λόφο του Καπή επιστρέφει το 1945 στην οικογένεια του ο C.Döhnert, ο Τενερ ο μεταφραστής που θυμούνται οι Καλαβρυτινοί ταξιδεύει στην Αυστρία και εκεί ανενόχλητος συνεχίζει τη ζωή του. Η «επιχείρηση Καλάβρυτα» χαρακτηρίζεται από τους δικαστές της δίκης της Νυρεμβέργη ως φονικό και καταστροφή περιουσίας αυτή η διαπίστωση ωστόσο δεν ανακουφίζει κανέναν Καλαβρυτινό.»¹⁹

5.10 Η Μελέτη του Μουσείου Καλαβρυτινού Ολοκαυτώματος

Ø Οι αρχικοί στόχοι του μουσείου είναι:

- Η προβολή των γεγονότων που στοιχειοθετούν το ολοκαύτωμα των Καλαβρυτών.
- Η ερευνά και η ιστορική ανάλυση όλων των παραμέτρων της «επιχείρησης Καλάβρυτα».
- Η δημιουργία ιστορικού αρχείου.
- Η ευαισθητοποίηση του κοινού.
- Η εκπροσώπηση όλων των ολοκαυτωμάτων στον εθνικό και ευρωπαϊκό χώρο μέσα από το μουσείο Καλαβρυτινού Ολοκαυτώματος.

¹⁹<http://www.dmko.gr/efarmogi-xenagisis/>

- Η απόδοση τιμής σε όλα τα θύματα της επιχείρησης Καλάβρυτα

Ø Στο μουσειολογικό υλικό της έκθεσης θα συμπεριλαμβάνονται:

- Φωτογραφικό υλικό της κοινωνικής πολιτιστικής και οικονομικής ζωής των Καλαβρυτινών και της ευρύτερης περιοχής από τις αρχές του 20 αιώνα.
- Φωτογραφικό υλικό που σχετίζεται με τα προ και τα μετά της επιχείρησης Καλάβρυτα
- Ιστορικά ντοκουμέντα αρχειακό υλικό που συγκροτούν όλες τις παραμέτρους της «Επιχείρησης Καλάβρυτα» από σχετικά κρατικά αρχεία στη Γερμανία, ΗΠΑ, Μ. Βρετανία, Ρωσία, Ελλάδα, Γιουγκοσλαβία κλπ.
- Κινηματογραφικά ντοκουμέντα από τα αρχεία 117 μεραρχίας κυνηγών της ΕΡΤ που σχετίζονται με το Καλαβρυτινό ολοκαύτωμα.
- Ηχητικά ντοκουμέντα των πρωταγωνιστών της «Επιχείρησης Καλάβρυτα».
- Φωτογραφίες και προσωπικά αντικείμενα των εκτελεσθέντων.

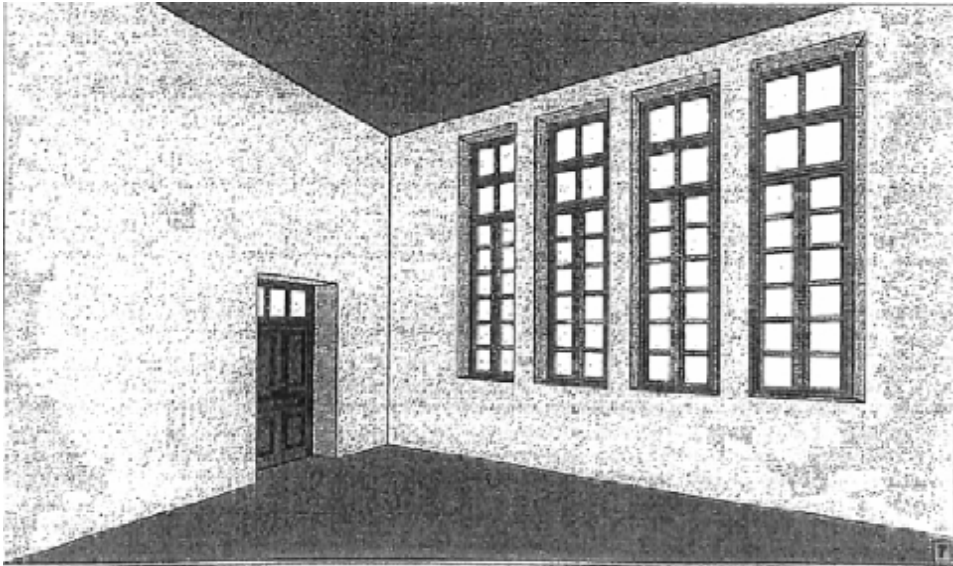
Από το 1986 ο δήμος Καλαβρύτων με την συνεργασία της ένωσης Καλαβρύτων Πάτρας άρχισε μια σημαντική και επίπονη προσπάθεια για την ίδρυση και λειτουργία στην πόλη των Καλαβρύτων του μουσείου. Η προσπάθεια αυτή βρήκε άμεση ανταπόκριση από το Υπουργείο Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων και το Υπουργείο Πολιτισμού. Το πρώτο προέβη στην ανέγερση του νέου δημοτικού σχολείου και έτσι εκκενώθηκε το ιστορικό δημοτικό σχολείο Καλαβρύτων. Το δεύτερο ανέλαβε αμέσως τις εργασίες αποκατάστασης των κτιριακών εγκαταστάσεων καθώς και του περιβάλλοντα χώρου και με σειρά διοικητικών πράξεων και άλλων μέτρων το μετέτρεψε σε Δημοτικό Μουσείο Καλαβρυτινού Ολοκαυτώματος.

Πρέπει να αναφερθεί ότι κατά την περίοδο της κατοχής το δημοτικό σχολείο σημερινό μουσείο Καλαβρυτινού Ολοκαυτώματος χρησιμοποιήθηκε από τους Ιταλούς από 1941 έως 1943 σαν στρατόπεδο συγκέντρωσης.

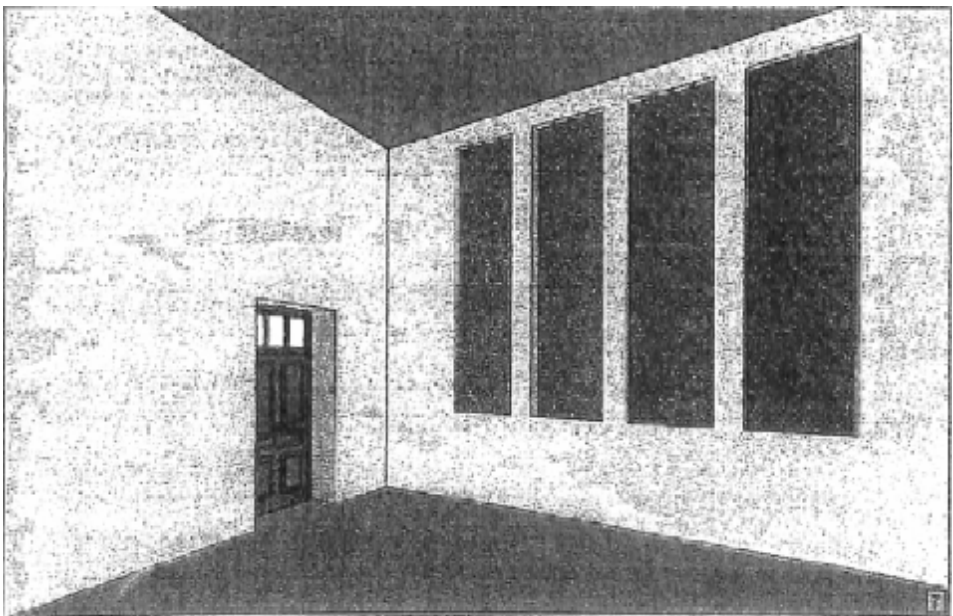
Το 1993 έγινε αναθεώρηση της υπάρχουσας κατάστασης στο κτίριο ώστε να μπορέσει να στεγάσει το μουσείο. Έγιναν δηλαδή κτιριακές παρεμβάσεις για την εξυπηρέτηση της λειτουργίας του μουσείου.

Για την ομαλή ροή της κυκλοφορίας στους εκθεσιακούς χώρους έχει υιοθετηθεί η είσοδος από την πλαϊνή πόρτα, ενώ η έξοδος γίνεται από την αντιδιαμετρική σε αυτήν. Η υπάρχουσα κεντρική πύλη καθίσταται ανενεργή. Βασική επιλογή της μελέτης είναι η κατάργηση του διάχυτου φωτισμού και η αντικατάσταση του με εστίες συγκεντρωτικού και απολυτά ελεγχόμενου φωτισμού. Τα υπάρχοντα φωτιστικά αντικαθίστανται με προβολείς συγκεντρωμένης δέσμης.

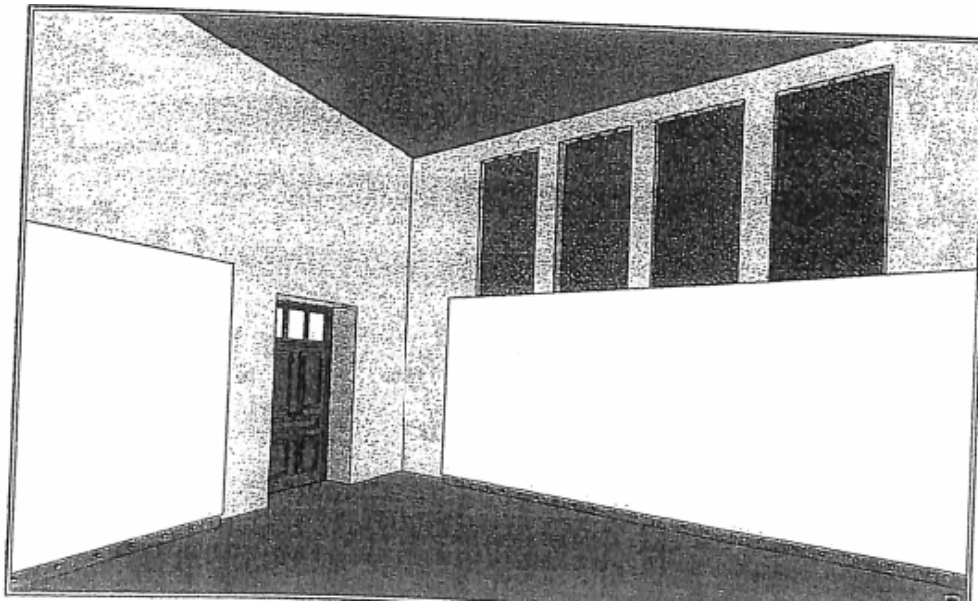
Βασική προϋπόθεση για την λειτουργία του μουσείου ήταν η ύπαρξη ενιαίων εκθεσιακών επιφανειών. Η υπάρχουσα δομή του κτιρίου δεν εξυπηρετούσε αυτές τις ανάγκες. Το πρόβλημα ωστόσο αντιμετωπίστηκε με φύλλα συνθετικής πυράντοχης ξυλίας. Με αυτόν τον τρόπο δημιουργήθηκαν μεγάλες εκθεσιακές επιφάνειες. Για το φωτισμό των εκθεμάτων δημιουργήθηκε μεταλλική ψευδοροφή που επέτρεπε την τοποθέτηση προβολέων χωρίς ωστόσο να υποκρύπτεται η υπάρχουσα ξύλινη οροφή του κτιρίου.

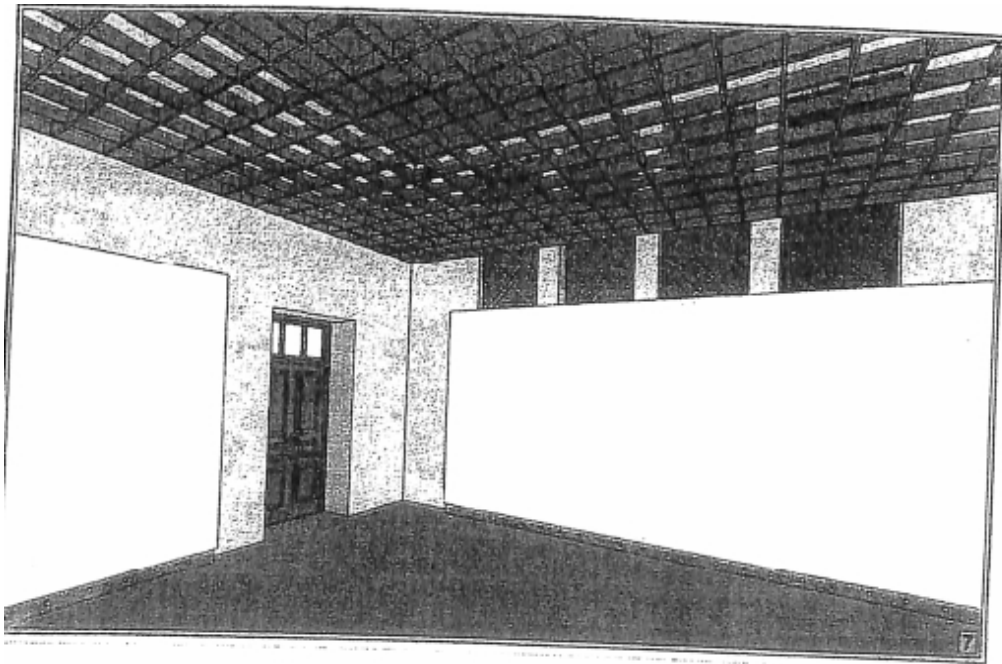
Εικόνα 5.27 Υπάρχουσα κατάσταση πριν τις παρεμβάσεις.

Εικόνα 5.28 Προοπτικό αίθουσας μετά την παρέμβαση στα παράθυρα.

Εικόνα 5.29 Προοπτικό αίθουσας δημιουργία εκθεσιακών επιφανειών.

Εικόνα 5.30 Προοπτικό αίθουσας με ψευδοροφή τελική φάση.

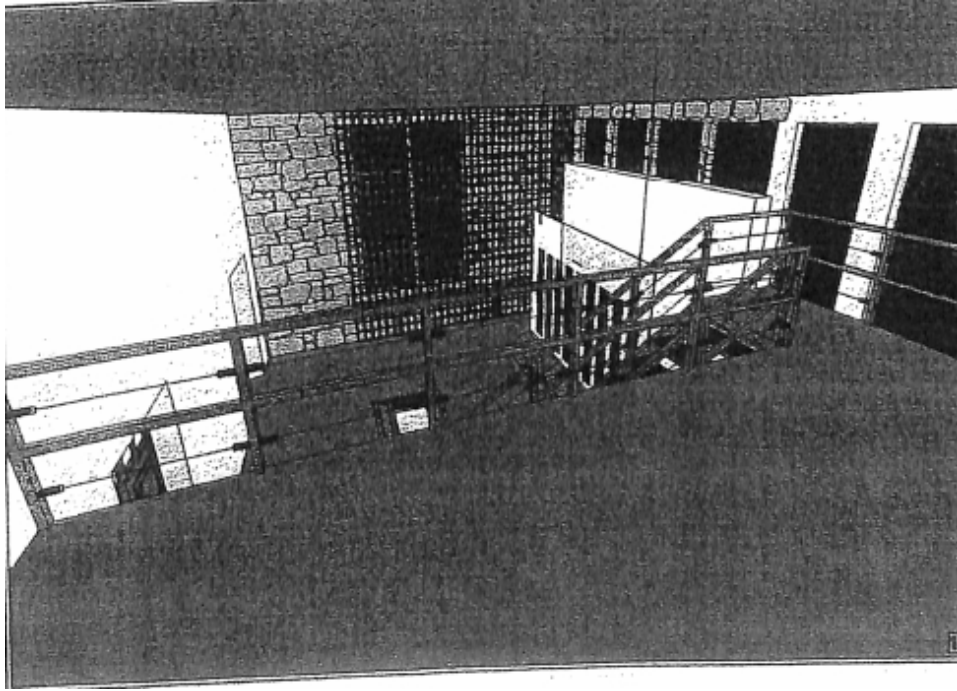
Επειδή, το σύνολο σχεδόν των εκθεμάτων του μουσείου συνιστάται από οργανικά υλικά (χαρτί, δέρμα, ύφασμα) είναι απαραίτητη η εξασφάλιση απολυτά ελεγχόμενων συνθηκών υγρασίας και θερμοκρασίας. Για το λόγο αυτό καταργείται το σύστημα κεντρικής θέρμανσης και τοποθετείτε σύστημα κλιματισμού για την ψύξη, θέρμανση, αφύγρανση και αερισμό όλων των χώρων του μουσείου.

Σαν υλικά για την τελική διαμόρφωση του χώρου έχουν επιλεγεί ξύλο, σίδηρο χωρίς τελικό φινιρίσμα με αντιστοιχίες εμφανείς συνδέσεις και κρύσταλλο. Η συγκεκριμένη επιλογή των υλικών θεωρήθηκε ότι εναρμονίζεται άριστα με το περιεχόμενο του μουσείου.

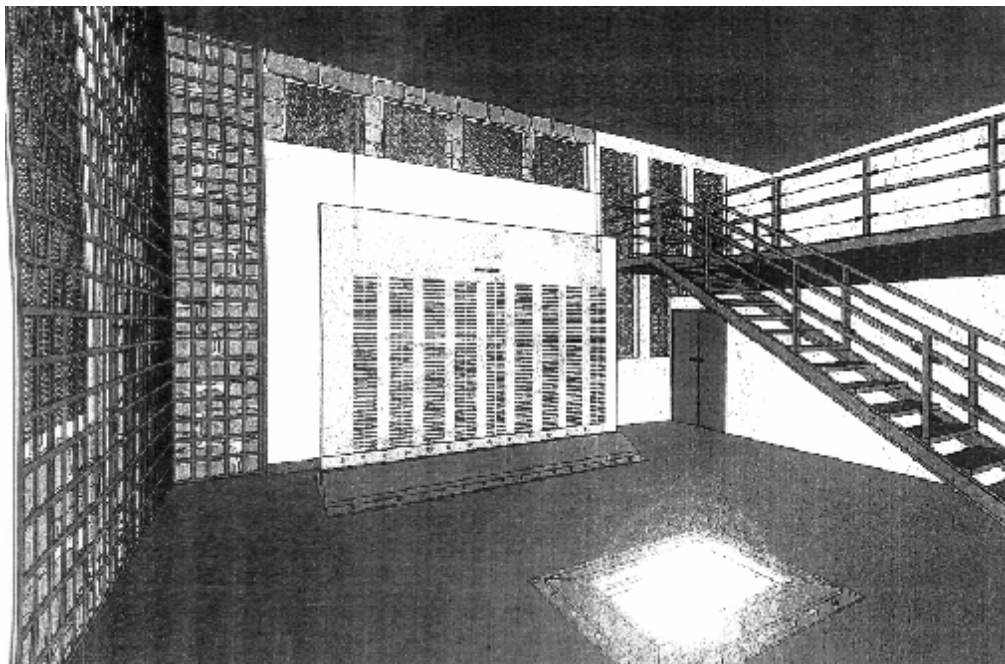
Στόχος της μελέτης είναι η οργάνωση των εκθεσιακών χώρων του μουσείου με μια κινηματογραφική λογική ώστε ο επισκέπτης να αποκόπτεται από το σύγχρονο περιβάλλον της πόλης και να πραγματοποιεί ένα ταξίδι στο χρόνο βιώνοντας τη ροή των γεγονότων από την προπολεμική περίοδο μέχρι το κρεσέντο της τελικής πράξης του δράματος, την εξόντωση του ανδρικού πληθυσμού και την καταστροφή της επαρχίας Καλαβρύτων.

Η δομή των ενοτήτων των εκθεσιακών χώρων του μουσείου βασίζεται στην αρχή ότι το Ολοκαύτωμα των Καλαβρύτων δεν είναι ένα τοπικό συμβάν άλλα ένα βαρυσήμαντο γεγονός του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου με διεθνή διάσταση.

Τα αντικείμενα που εκτίθενται στους εκθεσιακούς χώρους του μουσείου είναι μια αλληλουχία ιστορικής σύνθεσης με την παράθεση όλων των παραμέτρων που έλαβαν χώρα στο Βερολίνο, Βελιγράδι, Λονδίνο, Αθήνα, Κόρινθο Πάτρα, Αίγιο, Τρίπολη με κατάληξη στα Καλάβρυτα Ρωγούς, Κερπινή, Ζαχλωρού, Βραχνοί, Σούβαρδο, Βυσσωκά, Μαζείκα, Πλανητέρου, Παγκράτι, Μελισια, Φτέρη, Πλατανιώτσα, Πυργάκι Βάλτος, Μάζι, Λαπανάγοι, Μορόχωβα, Δερβένι, Μέγα Σπήλαιο, Αγία Λαύρα, Μονή Ομπλού, που συνθέτουν το Καλαβρυτινό Ολοκαύτωμα.

Εικόνα 5.31 Προοπτικό απο ψηλά πέμπτη αίθουσα ιστορικής μνήμης.

Εικόνα 5.32 Εσωτερικό προοπτικό πέμπτης αίθουσας.

Ø Πωλητήριο

Από το Δημοτικό Μουσείο Καλαβρυτινού Ολοκαυτώματος έχουν εκδοθεί και διατίθενται βιβλία, DVD, cart postal κλπ, για την κάλυψη μέρος των λειτουργικών του δαπανών αλλά και για την ενίσχυση των σκοπών του.

Ø Ελεύθερη είσοδος:

- Οι γόνιμοι των θυμάτων του Καλαβρυτινού Ολοκαυτώματος
- Κάτοχοι ειδικής ταυτότητας του ΥΠ.ΠΟ. και του ΥΠ.Ε.Π.Θ.
- Άτομα με Ειδικές Ανάγκες
- Πολύτεκνοι

Ø Ωράριο λειτουργίας

Ανοικτό: Τρίτη - Κυριακή Κλειστό: Δευτέρα Ωράριο Λειτουργίας: 09:00 έως 16:00

Ø Τιμές εισιτηρίων

Γενική Είσοδος: 3,00 €

Μειωμένο Εισιτήριο: 2,00 € 1,50 € και 0,50 €

Ø Δικαίωμα μειωμένου εισιτηρίου:

α) Οργανωμένα γκρουπ (2,00 €)

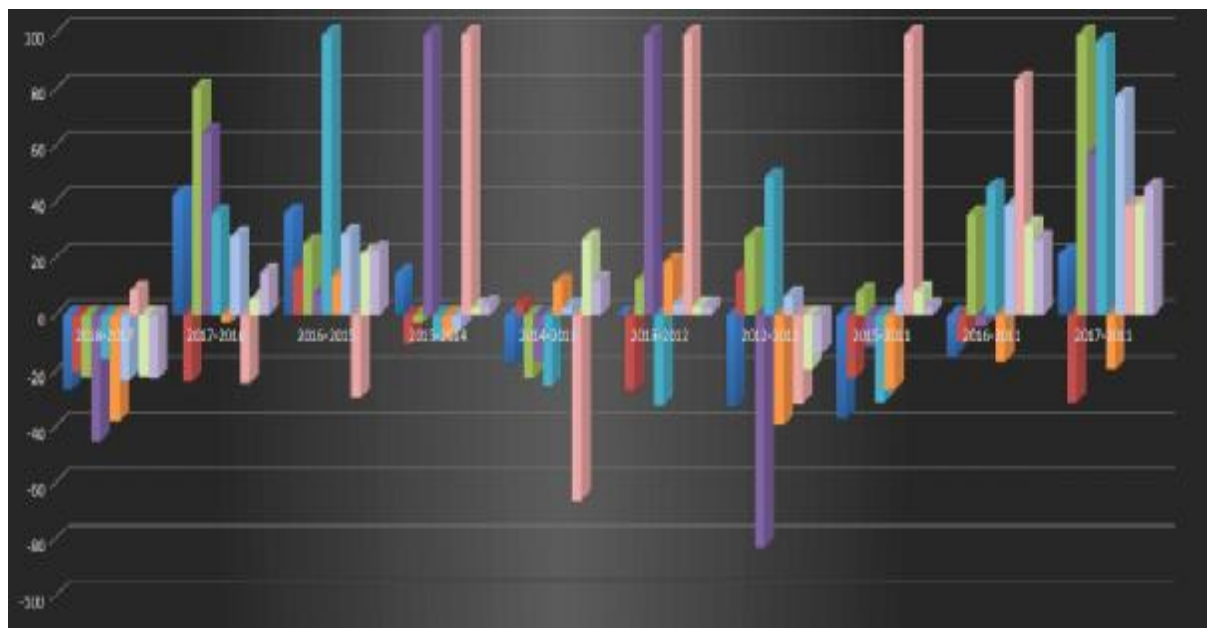
β) Φοιτητές και πολίτες άνω των 65 ετών καθώς και παιδιά άνω των 12 ετών (1,50 €).

γ) Οι μαθητές κατά την επίσκεψη σχολείου (0,50 €)

5.11 Στατιστικά στοιχεία επισκεπτών μουσείο Καλαβρυτινού Ολοκαυτώματος

1	2018-2011	2014	2013	2012	2011
2	ΠΑΙΔΙΑ	1516	1845	1844	2760
3	ΥΠΠΟ	417	402	554	481
4	ΥΠΠΑΙΑ	391	505	450	352
5	ΑΜΕΑ	25	30	15	89
6	ΠΟΛΥΤΕΚΝΟΙ	153	204	303	203
7	ΣΥΓ. ΘΥΜΑΤΩΝ	128	115	97	160
8	ΣΧΟΛΕΙΑ	5289	5145	4943	4630
9	ΦΙΛΟΞΕΝΟΥΜΕΝΟΙ	128	378	182	267
10	ΕΙΣΙΤΗΡΙΑ	13787	10855	10529	13050
11	ΣΥΝΟΛΟ ΕΠΙΣΚ.	21834	19479	18917	21992

	2018-2011	2018	2017	2016	2015
1	ΠΑΙΔΙΑ	2462	3354	2354	1731
2	ΥΠΗΘ	263	330	433	373
3	ΥΠΗΛΙΑ	671	862	477	380
4	ΑΝΓΛΑ	77	140	85	79
5	ΠΟΛΥΤΕΚΝΟΙ	338	401	295	139
6	ΕΥΓ. ΘΥΜΑΙΩΝ	80	129	133	117
7	ΕΣΧΟΛΙΑ	6327	8240	6429	4985
8	ΦΙΛΟΞΕΝΟΥΜΕΝΟΙ	403	371	490	700
9	ΕΙΣΙΤΗΡΙΑ	14173	18172	17202	14138
10	ΣΥΝΟΛΟ ΕΠΙΣΚ.	24794	31999	27898	22642

Υπάρχουν στατιστικά στοιχεία επισκεπτών για τα τελευταία 8 χρόνια (τα στοιχεία του 2018 δεν είναι ολοκληρωμένα). Το 2017 το μουσείο είχε τους περισσότερους επισκέπτες 31.999. Ενώ το 2012 τους λιγότερους 18.917.

ΠΟΣΟΣΤΑ

2018-2017	2017-2016	2016-2015	2015-2014	2014-2013	2013-2012	2012-2011	2015-2011	2016-2011	2017-2011
-26,59511	42,4808836	35,9907568	14,182058	-17,8319783	0,05422993	-33,1884058	-37,2826087	-14,71014928	21,5217391304
-20,30303	-23,787529	16,0857909	-10,551559	3,73134328	-27,4368231	15,17671518	-22,4522225	-9,9792099792	-31,392991309
77,157773	80,7177883	75,5763158	2,8137492	77,5742574	17,2227222	77,84090909	7,954545455	35,5113636364	144,886363636
-45	64,7058824	7,59493671	210	-16,6066667	100	-83,1400674	-11,2359551	-1,4943820225	57,3033707865
-15,710723	35,9322054	11,2230215	-9,1505268	-25	-32,6732673	49,26108374	-31,5270926	45,3201970443	97,5969458128
37,984496	-3,0075188	13,6752137	8,59375	11,3043478	18,556701	39,375	76,875	16,875	19,375
-23,216019	28,1692332	28,9669007	-5,7477784	2,79883382	4,08658709	6,760259179	7,667386609	38,8552915767	77,969762419
8,62532693	-20,285714	-90	446,875	-56,1375661	107,692308	-31,835206	162,1722846	83,5205992509	38,9513108614
77,006383	-5,6388792	21,6720894	2,54587655	27,0105942	3,09621047	19,3180077	8,337164751	31,816091354	39,2490421456
77,516379	14,6999785	23,713497	3,70065036	12,085943	2,97087276	13,9823572	2,955620226	26,85522008	45,5029101491

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6ο

6.1 Περιοδικές εκθέσεις από το μουσείο Καλαβρυτινού ολοκαυτώματος.

Απο την δεκαετία του 90 και ύστερα οι περιοδικές εκθέσεις διαδοθήκαν και καθιερώθηκαν ως απαραίτητη και βασική λειτουργία των μουσείων. Όλα τα ελληνικά μουσεία έχουν κάτι να πουν ποσό μαλών το μουσείο Καλαβρυτινού Ολοκαυτώματος το οποίο ασχολιέται κυρίως με το Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο και ένα από τα χειρότερα εγκλήματα που διατελίστηκε τότε.

Μια περιοδική έκθεση δεν έχει καμία διάφορα από μια μόνιμη έκθεση εκτός από την διάρκεια της. Μια περιοδική έκθεση είναι ένα είδος έκθεσης που είναι διαθέσιμη για κάποιο χρονικό διάστημα σε έναν χώρο κατάλληλο όχι απαραίτητα μέσα σε ένα μουσείο.

Κάθε σύγχρονο μουσείο προκείμενο να υλοποιήσει τον στόχο προσελκύσει επισκεπτών δεν μπορεί να στηριχτεί μόνο στην μόνιμη έκθεση η σε τυχόν εκδηλώσεις για να υλοποιήσει επαρκώς την αποστολή του θα πρέπει ανα τακτά χρονικά διαστήματα τα όποια θα καθοριστούν απο το διοικητικό του συμβούλιο του μουσείου να διοργανώνει περιοδικές εκθέσεις οι περιοδικές αυτές εκθέσεις στο μεγαλύτερο μέρος τους θα αφορούν θεματικές σχετικές με τον άξονα της μόνιμης έκθεσης.

Μια περιοδική έκθεση θα προσφέρει μια ξεχωριστή εμπειρία στους επισκέπτες και είναι πιθανόν να προσεγγίσει καινούργιο κοινό με αυτό τον τρόπο το μουσείο αποκτά νέους επισκέπτες και κρατά αμείωτο το ενδιαφέρον των παλιών.

Οι περιοδικές εκθέσεις προσφέρουν νέες ξεχωριστές εμπειρίες ανάλογα με την θεματολογία της έκθεσης κάθε φορά.

6.2 Η πρόταση

Περιοδική έκθεση διάρκειας 50 ημερών από το μουσείο κάθε δυο χρόνια, η όποια θα εγκαινιάζεται στις 13 Δεκεμβρίου ημέρα μνήμης Καλαβρυτινού Ολοκαυτώματος και το θέμα κάθε χρονιάς θα αντλείται από την Κατοχή και το Καλαβρυτινό Ολοκαύτωμα. Οι περιοδικές εκθέσεις θα μπορούσαν να γίνουν είτε αποκλειστικά από το μουσείο Καλαβρύτων είτε με συνεργασία με άλλους φορείς ανάλογα με την θεματολογία κάθε φορά.

Πρόταση έκθεσης για 13 Δεκεμβρίου του 2019, κεντρική ιδέα αφηγήσεις επιζώντων του Καλαβρυτινού Ολοκαυτώματος με χρήση οπτικοακουστικών μέσων και φωτογραφικού υλικού σχετικό με την κάθε μαρτυρία δηλαδή ενώ θα ακούγεται η μαρτυρία θα προβάλλονται σχετικές φωτογραφίες η επιλογή των μαρτυριών και των φωτογραφιών μπορεί να γίνει από την μόνιμη συλλογή και από υλικό που δεν βρίσκεται στην μόνιμη συλλογή.

Ø Στόχοι της έκθεσης θα είναι:

- Να ζωντανέψει την τοπική ιστορία και να την εντάξει σε μια ευρύτερη αφήγηση με μαρτυρίες του τόπου και των ανθρώπων του.
- Να διατηρήσει την μνήμη.
- Να αξιοποιήσει την υλική και αυλή κληρονομία.

Ø Σωστές τεχνικές για να είναι επιτυχημένη μια έκθεση:

- i. Σκοπός των εκθέσεων θα είναι να δοθεί νοηματική φόρτιση στα αντικείμενα.
- ii. Τα εκθέματα θα πρέπει να συνοδεύονται από κατάλληλο και επαρκές υλικό πληροφόρησης.
- iii. Χρήση δυναμικών μέσων επικοινωνίας όπως χάρτες, σκίτσα, οπτικό - ακουστικό υλικό αυτά τα δυναμικά μέσα μαζί με άλλες τεχνικές κάνουν την έκθεση ενδιαφέρουσα για κάθε είδος κοινού και η προσέγγιση της μπορεί να είναι υλική, εικονική, και κειμενική ταυτόχρονα.
- iv. Οι πληροφορίες θα πρέπει διαρθρώνονται κλιμακωτά και να είναι προσεγγίσιμες τόσο από έναν απλό επισκέπτη όσο και από έναν επιστήμονα, ο κάθε επισκέπτης θα πρέπει να βρίσκει νόημα στην επίσκεψη του ανάλογα με της γνώσεις και τα ενδιαφέροντα του.
- v. Σημαντικό για την κατανόηση της έκθεσης είναι το εισαγωγικό κείμενο της καθώς υποδέχεται τον επισκέπτη και του εξηγεί τι παρουσιάζει η συγκεκριμένη έκθεση και το πώς είναι οργανωμένη.

Για να είναι επιτυχημένη μια περιοδική έκθεση πρέπει επίσης να δοθεί μεγάλη σημασία στην άμεση επικοινωνία με το κοινό μια μοντέρνα μορφή επικοινωνίας και εξωστρέφειας ιδιαίτερα στο χώρο κίνησης των επισκεπτών όπως η υποδοχή είναι μείζονος σημασίας το κλίμα πρέπει να είναι φιλικό, ζεστό και φιλόξενο. Μια αδιάφορη αντιμετώπιση της άμεσης επικοινωνίας με το κοινό θα ήταν αρκετή ώστε ο απολογισμός της έκθεσης να είναι αρνητικός .

Σημαντικό επίσης για την επιτυχία μιας έκθεσης είναι η διαφήμιση της περιοδικής έκθεσης σε ηλεκτρονικό και έντυπο τύπο καθώς και μεριμνά για ευκολότερη πρόσβαση στο χώρο που γίνεται η έκθεση όπως πινακίδες, οδηγοί, χάρτες με δρομολόγια και στάσεις μέσων μαζικής μεταφοράς. Όσο αφορά το επικοινωνιακό κομμάτι μπορεί να δημιουργηθεί ιστοσελίδα ειδικά για την συγκεκριμένη έκθεση καθώς το διαδίκτυο είναι μέρος που θα ψάξουν οι επισκέπτες πριν αποφασίσουν να επισκεφτούν μια έκθεση ακόμη οι προσκλήσεις είναι εξίσου σημαντικές για την επιτυχία της έκθεσης.

Ø Φωτισμός

Ο φωτισμός θα πρέπει είναι πλήρως ελεγχόμενος, ο φωτισμός κατέχει σημαντικό ρόλο στην ανάδειξη και προβολή των αντικειμένων με προϋπόθεση να τηρούνται οι σωστές προδιαγραφές φωτισμού τα απαιτούμενα επίπεδα έντασης του φωτισμού πρέπει να κυμαίνονται από 50 lux για ευαίσθητα αντικείμενα όπως οργανικά υλικά έως 200 lux για υλικά λιγότερο ευαίσθητα.

Ø Εποπτικό και υποστηρικτικό υλικό

Οι λεζάντες θα πρέπει να βρίσκονται υπερυψωμένες διπλά στο έκθεμα στο οπτικό πεδίο του κοινού η θέση, το μέγεθος, η γραμματοσειρά, το υλικό, το περιεχόμενο είναι σημαντικά ώστε να παρατηρηθούν από τον επισκέπτη.

Ø Τίτλος

Ο τίτλος της έκθεσης είναι πολύ σημαντικός θα πρέπει τον θυμούνται εύκολα οι άνθρωποι είναι το πρώτο στοιχείο που δίνεται σε έναν πιθανό επισκέπτη θα πρέπει να είναι κατανοητός και να κάνει εντύπωση. Πάντα ο τίτλος πρέπει να είναι με κεφάλαια γράμματα.

Το φυλλάδιο της έκθεσης μπορεί να περιλαμβάνει κάποιες βασικές πληροφορίες καθώς και χάρτη με την διαδρομή που θα ακλούθησε ο επισκέπτης.

Ø Swot analysis:

εργαλείο στρατηγικού σχεδιασμού εσωτερικού και εξωτερικού περιβάλλοντος ενός οργανισμού η μιας επιχείρησης.

Με την ανάλυση swot μελετώνται τα δυνατά και τα αδύνατα σημεία στην προκείμενη περίπτωση μιας περιοδικής έκθεσης καθώς οι απειλές και οι ευκαιρίες που υπάρχουν.

Αδύναμα σημεία και απειλές της έκθεσης

1. Στάση πολιτών; Απέναντι στην έκθεση λόγω έλλειψης μουσειακής παιδείας
2. Έλλειψη πόρων για την δημιουργία της έκθεσης
3. Μετατροπή πολιτιστικού προϊόντος σε εμπορικό

Δυνατά σημεία και ευκαιρίες

1. Σύγχρονη μουσικολογική μουσεογραφική αντίληψη
2. Συμβολή στην τοπική και περιφερική ανάπτυξη με ανταποδοτικά οφέλη

6.3 Ο χώρος της έκθεσης

Χώρος έκθεσης:

Το αρχοντικό της Παλαιολογίνας το οποίο βρίσκεται στην πόλη των Καλαβρύτων, είναι ένα κτίριο βυζαντινού ρυθμού λιθόκτιστο και κεραμοσκεπαστο βρίσκεται σε μικρή απόσταση από το μουσείο Καλαβρυτινού Ολοκαυτώματος. Ιστορικές πηγές αναφέρουν πως το κτίριο πιθανόν κτίστηκε από τον Θωμά Παλαιολόγο, το 1440 πέρασε στον αδελφό του Κωνσταντίνο Παλαιολόγο ο οποίος πιθανόν το δώρισε στην πριγκίπισσα Αικατερίνη Παλαιολόγου κόρη ευγενών από τη Χαλανδρίτσα και συγγενή της αυτοκρατορικής οικογένειας. Κατά την τουρκοκρατία έγινε κατοικία του τούρκου μπέη. Αξιοσημειωτο είναι το γεγονός ότι παρά τις δραματικές περιπέτειες του έθνους το θρυλικό αρχοντικό της Παλαιολογίνας διασώθηκε από όλες τις καταστροφές της πόλης με κάποιες φθορές από τον χρόνο και κάποιες μεταλλαγές που έκαναν οι τούρκοι να το έχουν επηρεάσει.

Ο τελευταίος ιδιοκτήτης του κ Βασίλης Τσαπαρας πρόσφερε το κτίριο στον δήμο Καλαβρύτων με τον όρο να διασωθεί και να αξιοποιηθεί για έναν κοινωφελή σκοπό. Το κτήριο διαρθρώνεται σε τρεις ορόφους με συνολικό εμβαδό 350 τμ έχει γίνει μορφολογική και δομική αποκατάσταση και προσαρμογή του κτιρίου σε πολιτιστικό κέντρο του δήμου Καλαβρύτων. Το 2003 άνοιξε για πρώτη φορά μετά την ανακατασκευή του για να φιλοξενήσει την έκθεση φωτογραφίας του διασήμου Έλληνα φωτογράφου περιηγητή Σπύρου Μελετζή Ελλάδα & έλληνες & αντίσταση. Σήμερα το αρχοντικό της Παλαιολογίνας, λειτουργεί ως «πολυχώρος» δραστηριοτήτων για συνέδρια, ημερίδες, συναντήσεις, διαλέξεις, προβολές και φιλοξενία μόνιμων και περιοδικών εκθέσεων με ιστορικό και λαογραφικό περιεχόμενο.

Το αρχοντικό της Παλαιολογίνας είναι ένα κτίριο που μπορεί να φιλοξενήσει μια περιοδική έκθεση και παράλληλες δραστηριότητες επιπλέον είναι άρρηκτα συνδεδεμένο με την ιστορία της περιοχής καθώς και με την ιστορία που αφηγείται η μόνιμη συλλογή.

Πιθανοί οργανισμοί με τους οποίους μπορεί να συνεργαστεί το μουσείο Καλαβρυτινού Ολοκαυτώματος για την πραγματοποίηση περιοδικών εκθέσεων ενδεικτικά:

- Ø Πολεμικό μουσείο Τρίπολης
- Ø Πολεμικό μουσείο Αθηνάς
- Ø Μουσείο θυμάτων ναζισμού
- Ø Μουσείο τύπου Πάτρας
- Ø Εβραϊκό μουσείο Ελλάδος

Το αρχοντικό της Παλαιολογίνας.

Το αρχοντικό της Παλαιολογίνας βράδυ.

Αφήνοντας την έκθεση ο επισκέπτης είναι επιθυμητό να :

- Να έχει γνωρίσει ένα σημαντικό κομμάτι από την μνήμη του τόπου.
- Να αποκτήσει ένα κίνητρο ώστε να ενδιαφερθεί περισσότερο για την και τα γεγονότα που γνώρισε μέσα από την έκθεση.
- Να προσέγγιση την μόνιμη συλλογή από μια άλλη οπτική.

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Η πτυχιακή εργασία ασχολήθηκε κυρίως με το μουσείο Καλαβρυτινού Ολοκαυτώματος και την ιστορία που αφηγείται, στην πτυχιακή υπάρχουν αναφορές για τον τρόπο λειτουργίας του μουσείου, για την περίοδο των γεγονότων που αφηγείται το μουσείο καθώς και για την ιστορία του τόπου και των ανθρώπων του.

Επίσης αναφέρονται οι τρόποι με τους όποιους έχει αξιοποιηθεί η πλούσια υλική και αυλή πολιτιστική κληρονομία της περιοχής και ο τρόπος με τον οποίο έγινε η μετατροπή αυτής της κληρονομίας σε πολιτιστικό προϊόν. Παράλληλα τονίζεται η σημασία που έχει για την περιοχή η σωστή διαχείριση του πολιτιστικού προϊόντος το οποίο προσελκύει πολιτιστικούς τουρίστες και συμβάλει στην ανάπτυξη σε οικονομικό, πολιτιστικό, κοινωνικό και μορφωτικό επίπεδο. Στο τέλος της εργασίας γίνεται μια πρόταση για δημιουργία περιοδικών εκθέσεων ανα διαστήματα από το μουσείο Καλαβρυτινού Ολοκαυτώματος.

Πηγές και Βιβλιογραφία

Γκαζη, Α Νουσια, Τ.(2003) « μουσειολογία μέριμνα για τις αρχαιότητες» τόμος(Γ) ΕΑΠ Πάτρα.

Γκέφου-Μαδιανού Δ., (1999). «Πολιτισμός και εθνογραφία» (σ .41) Εκδόσεις Πατάκη.

Γλύτση, Γ., Κορρές, Γ., (2002), Οικονομία του Πολιτισμού / Πόροι, Τόμος Β΄, Πάτρα: ΕΑΠ.

Καλδίρης, Δ. (1977) «Το δράμα των Καλαβρύτων».

Καλδίρης, Δ. (1986) «Ο θρήνος των Καλαβρύτων».

Καλδίρης, Δ. (1963) «Η πιο μαύρη μέρα της Κατοχής».

Κανελλόπουλος, Δ. «ιστορική έρευνα-ανάλυση επιχείρησης Καλάβρυτα».

Κόνσολα, Ν. (2006) « Πολιτιστική ανάπτυξη και πολιτική», Παπαζήσης, Αθήνα.

Κορρές, Γ. (2002), Οικονομία του Πολιτισμού / Οικονομική Διαχείριση, Τόμος Α΄, Πάτρα: ΕΑΠ.

Κουμανταρόπουλου, Μ Μανιουδάκης, Α. (1996) «Σκεπτικό- αρχιτεκτονικός σχεδιασμός. Εκθεση οργάνωσης εσωτερικών χώρων».

Κουρ, Ν. (2001) « Η έννοια στις κουλτούρας στις κοινωνικές επιστήμες » (σ.21)

Μετάφραση Σιατισσας Φώτης

Τυποθυτω / Δαδρανός.

Μαντάς Β. (1992) « Διοίκηση προσωπικού »(σ.35,143,144) Σύγχρονη εκδοτική, Αθήνα, (Α).

Μπαμπινιώτη, Γ.(2010) «ετυμολογικό λεξικό της νέας ελληνικής γλωσσάς » (σ,1132) κέντρο λεξικολογίας.

Μπιτσάνη, Ε. (2004)«Πολιτισμική διαχείριση και περιφερειακή ανάπτυξη: Σχεδιασμός πολιτιστικής πολιτικής και πολιτιστικού προϊόντος, » Διόνικος, Αθήνα.

Μπρωτελ, Φ (2003) «Γραμματική των πολιτισμών» Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης, Αθήνα.

Μοίρα, Π. , Παρθένης ,Σ.(2011) « Πολιτισμικός – Βιομηχανικός τουρισμός» νομική βιβλιοθήκη.

Νομπερτ, Ε (1997) «Η εξέλιξη του πολιτισμού» (σ. 71) μετάφραση Βαϊκούση, Έμη Νεφέλη.

Ορφανίδη, Α. (2003) « εισαγωγή στην μουσειολογία » (σ. 5) Ρόδος.

Ουμπερτο, Ε. (1992) «πολιτιστικά κοιτάσματα » μετάφραση Σουερεφ Κώστας Παρατηρητής, Θεσσαλονίκη.

Παπανδρέου, Γ. (1928) « η Ιστορία των Καλαβρύτων » επιμέλεια Δημήτρης Αβραμίδης (δεκαποζ) β έκδοση 2011.

Παπαστεριόπουλος, Η. (2010) «ο Μοριάς στα όπλα» έρευνας και κριτικής.

Πούλιος, Ι. Αλιβιζάτου, Μ. Αραμπατζής, Γ. Γιαννακίδης, Α. Καραχάλης, Ν. Μάσχα, Ε. Μούλιου, Μ. Παπαδάκη, Μ. Προσύλης, Χ. Τουλούπα, Σ. (2015) « Το Μουσείο Ως Ποιότητα, Εμπειρία, Αστικό Σύμβολο Και Ήπια Δύναμη. Παραδείγματα Από Τη Διεθνή Και Εγχώρια Μουσειακή Πρακτική» Καλιπος.

Ριββες, Ν. (2002) « Διαχείριση του αντίκτυπου του τουρισμού στο περιβάλλον».

Ροντελ, Τ.– Μενελ, Σ. (1998,) «Κλασικές Αναγνώσεις Πολιτισμού και Πολιτισμού» (σσ.5-6) Psychology Press.

Σαμψών, Α. (2011) « Πολιτιστική πολιτική και διαχείριση - πολιτιστικό, μάρκετινγκ: Το παράδειγμα των πολιτιστικών οργανισμών (Γραφεία Οργάνωσης Συναυλιών)» (σσ. 42,53) Άρτα.

Στούρας, Π. (2012) « η ελληνική αντίσταση στην περιοχή των Καλαβρύτων και της Αιγιαλείας μεταξύ των ετών 1941 1944» *Johannesburg*.

Τζαναβάρα, Α. (2014) «διοίκηση πολιτισμικών μονάδων».

Φιδάνη, Μ.(2012) «πολιτιστικός τουρισμός και τοπική ανάπτυξη: ο ρόλος των μουσείων» Θεσσαλονίκη.

Φλώρος, Χ.(1993) « Σύγχρονη διοικητική των επιχειρήσεων» (modern business management), Σύγχρονη εκδοτική, Αθήνα.

Ξενόγλωσση

Boniface, P. (1995) *Managing Quality Cultural Tourism* Routledge; 1 edition.

Brown, G.(1895) « The principles of museum administration».

Georges, K.E (1980) « Kleines Lateinisch-Deutsches Handwörterbuch» (σσ 457-640).

Hopper - Greenhill, (1994) « museum and they visitors» εικονογραφημένη, εκτύπωση.

Kotler, P. (1994) «Marketing Management: Analysis, Planning, Implementation, and Control».

McKercher,B. & du Cros, H (2002) «Cultural Tourism: The Partnership between Tourism and Cultural Heritage Management » Haworth Hospitality Press εικονογραφημένη, επανεκτύπωση.

Άρθρο

Δερμιτζάκη, Κ. Δοξανάκη, Τ. Λιναρδάκης, Μ,(2009) « Πολιτιστικός τουρισμός και τοπικά μουσεία: παράγοντες που επηρεάζουν τη μεταξύ τους σχέση» ΠΕΡΙΟΔΙΚΗ ΕΚΔΟΣΗ ΤΟΥ ΚΕΝΤΡΟΥ ΜΟΥΣΕΙΑΚΩΝ ΕΡΕΥΝΩΝ ΤΟΥ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ ΑΘΗΝΩΝ ΙΟΥΝΙΟΣ 2009 ΤΕΥΧΟΣ 6 (σσ 20-28).

Δικτυογραφικές αναφορές

<https://www.culture.gr/>

<http://www.kalavrita.gr/>

<http://www.dmko.gr/efarmogi-xenagisis/>

1/2/2019 ανακτήθηκε από <http://pinakothiki-korinthos.gr/vivliografia/item/45-%CE%B7-%CE%AD%CE%BD%CE%BD%CE%BF%CE%B9%CE%B1-%CF%84%CE%BF%CF%85-%CF%80%CE%BF%CE%BB%CE%B9%CF%84%CE%B9%CF%83%CE%BC%CE%BF%CF%8D>

Ted Silberberg (1995) « Cultural Tourism and Business Opportunities for Museums and Heritage Sites» 1/2/2019 ανακτήθηκε από [https://doi.org/10.1016/0261-5177\(95\)00039-Q](https://doi.org/10.1016/0261-5177(95)00039-Q)

American Association of Museums 1/2/2019 ανακτήθηκε από https://siarchives.si.edu/collections/siris_arc_217604

Αίμα και Θρήνος στα Καλάβρυτα (Αρχείο ντοκιμαντέρ της ΕΡΤ
<https://archive.ert.gr/26790/>

<http://www.dmko.gr/>

<https://www.icomoshellenic.gr/>

<https://www.icomos.org/en/home-wh>

<http://www.unesco-hellas.gr/>

www2.unwto.org/